

Werkprogramma 2002-2003

Werkprogramma

2002-2003

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, februari 2002

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a. wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b. bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c. informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn, die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2002

Werkprogramma 2002-2003

ISBN 90 377 0097 7

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 vx Den Haag

tel. (070) 340 70 00

fax (070) 340 70 44

website: <http://www.scp.nl>

e-mail: info@scp.nl

Inhoud

Het werkprogramma 2002-2003 in vogelvlucht	1
I Inleiding	3
II Intersectorale thema's	5
III Periodieke rapportages	11
1 Sociaal en Cultureel Rapport 2002: de kwaliteit van de quartaire sector	11
2 De sociale staat van Nederland 2003	11
3 Rapportages over bevolkingscategorieën	12
4 Periodieke rapportages over de quartaire sector	13
5 Overige periodieke rapportages	13
Bijlage bij hoofdstuk III: voltooid projecten	15
IV Arbeid, inkomen en sociale zekerheid	16
Inleiding	16
Arbeid	16
Inkomen	18
Sociale zekerheid	19
Armoede en sociale uitsluiting	20
Overige projecten	22
Bijlage bij hoofdstuk IV: voltooid projecten	23
V Educatie en minderheden	24
Inleiding	24
Afronding van projecten uit het werkprogramma 2000-2001	24
Ouders en kwaliteit van het funderend onderwijs	24
Een leven lang leren	26
Decentraal (gemeentelijk) onderwijs (beleid)	27
Minderhedenonderzoek	29
Bijlage bij hoofdstuk V: voltooid projecten	32
VI Emancipatie, jeugd en gezin	33
Inleiding	33
Emancipatie	33
Arrangementen rond de combinatie van arbeid en zorg	34
Jeugd	38
Bijlage bij hoofdstuk VI: voltooid projecten	39
VII Leefomgeving en wonen	40
Inleiding	40
Projecten	41
Bijlage bij hoofdstuk VII: voltooid projecten	45

VIII	Participatie en bestuur	46
	Inleiding	46
	Participatie	47
	Bestuur	49
	Sociaal beleid	50
	Justitie en politie	52
	Culturele veranderingen	54
	Bijlage bij hoofdstuk VIII: voltooide projecten	56
IX	Quartaire sector	58
	Inleiding	58
	Periodieke rapportages	58
	Verklaringsmodellen voor de vraag naar zorg	59
	Gedragmodellen voor inkomensoverdrachten in de quartaire sector	60
	Doelmatig dienstverleners	61
	Werken in de quartaire sector	63
	Overige projecten	64
	Bijlage bij hoofdstuk IX: voltooide projecten	65
X	Tijd, media en cultuur	68
	Inleiding	68
	Tijdsbesteding en tijdsordening	69
	Media en ICT	71
	Cultuur	72
	Bijlage bij hoofdstuk X: voltooide projecten	75
XI	Zorg	77
	Inleiding	77
	Doelgroepenrapportages	78
	Overige projecten	78
	Bijlage bij hoofdstuk XI: voltooide projecten	81
	Informatievoorziening en kwaliteitsbeleid	83
	Inleiding	83
	Databestanden	83
	Kwaliteitsbeleid en methodologische verdieping	86
	Internationale projecten	89
	Bijlage 1: Projecten	91
	Bijlage 2: Publicaties van medewerkers	94
	Bijlage 3: Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	118

Het werkprogramma 2002-2003 in vogelvlucht

Het SCP heeft zich in de loop der jaren een aantal vaste opdrachten verworven. Een deel van dit werkprogramma staat dan ook in het teken van de continuïteit. Zo wordt in de herfst van 2002 weer een *Sociaal en Cultureel Rapport* uitgebracht waarvan het centrale thema deze maal zal zijn de kwaliteit van de voorzieningen in de quartaire sector. *De Sociale staat van Nederland* werd in 2001 voor de eerste maal gepubliceerd als opvolger van de vroegere Sociale en Culturele Verkenningen. In 2003 zal de volgende aflevering het licht zien.

Ook de rapporten over bevolkingscategorieën vormen een terugkerend element in elk werkprogramma, waarbij overigens wel sprake is van wisselende speciale thema's. Zo wordt in de periodieke *Rapportage gehandicapten* de komende maal speciaal werk gemaakt van de verstandelijk gehandicapten.

Veel aandacht gaat in de komende twee jaar uit naar de *etnische minderheden*. De vernieuwing van het voornaamste gegevensbestand met betrekking tot deze groepen maakt dat ook mogelijk. Naast de traditionele aandacht die het SCP geeft aan de sociale positie van deze groepen wordt in een afzonderlijk project nu ook ingegaan op de culturele aspecten van de integratie, mede in relatie tot het vraagstuk van de maatschappelijke cohesie in het algemeen. Nieuw is de voorgenomen enquête onder asielmigranten in 2003. Bij de andere bevolkingscategorieën die object zijn van vaste rapportages wordt voor het eerst ruime aandacht besteed aan de *jeugd tot 12 jaar*, een groep die tot dusver in de SCP-rapporten onderbelicht bleef.

Monitoring van de verschijnselen *emancipatie*, *armoede* en *culturele participatie* vindt in de komende periode eveneens voortgang. Tevens wordt in deze periode een basis gelegd voor nieuwe monitors, te weten op het gebied van de *sport* en op het gebied van *ICT*.

Vaste aandachtspunten zijn in dit werkprogramma ook weer de bestuurlijke decentralisatie en de vormgeving aan diverse soorten *beleid op het lokale niveau*. Ruime aandacht is daarnaast ook deze maal weer gereserveerd voor de *participatie van burgers aan politiek en bestuur*, al of niet via de organisaties van het maatschappelijk middenveld. Er is al een aantal jaren een overduidelijke belangstelling voor het verschijnsel *sociale cohesie*. In het SCP-werkprogramma wordt deze belangstelling weerspiegeld in de stelselmatige aandacht voor de 'civil society'. Voor het eerst wordt daarbij ook de rol van informele verbanden betrokken.

Tot slot zijn er de vaste projecten die betrekking hebben op de *productie in de quartaire sector* in brede zin. Daaronder vallen de ramingen van het toekomstig beroep op diverse publieke voorzieningen, de studies naar het profijt dat de bevolking in verband met voorzieningengebruik boekt en de studies naar de doelmatigheid van het productieproces in verschillende delen van de quartaire sector, in het bijzonder in de zorg.

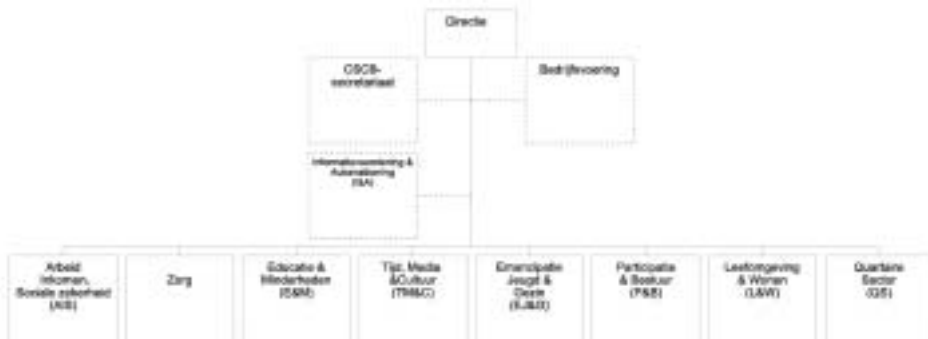
Naast de vaste projecten, waarvan de belangrijkste hierboven genoemd werden, omvat het werkprogramma een groot *variabel gedeelte*.

Enkele projecten die er door hun omvang of door hun themakeuze uitspringen, worden hier gememoreerd.

- De vrouwenemancipatie heeft een eind gemaakt aan de dominantie van het kostwinnershuishouden en daarvoor het combinatiehuishouden in de plaats gesteld. Deze substitutie is gepaard gegaan met een grote stijging van de behoefte aan ondersteunende faciliteiten. Daaronder kunnen worden genoemd diverse vormen van kinderopvang, verlofregelingen en aangepaste openingstijden van voorzieningen. Het SCP geeft aan het onderzoek naar deze faciliteiten een belangrijke plaats. Er worden daarbij verschillende invalshoeken gehanteerd: de emancipatie is er daar een van, het vraagstuk van de maatschappelijke tijdsordening een andere. De emancipatie wordt verder gevolgd, niet alleen aan de hand van de samen met het CBS te vervaardigen *Emancipatiemonitor*, maar ook door middel van minder grootschalig onderzoek naar de rol van vrouwen in de maatschappelijke besluitvorming. In het hier gepresenteerde programma wordt speciaal de rol van de vrouw in de massamedia geanalyseerd.
- Enkele projecten op het terrein van de arbeid zijn nieuw. Eén project houdt zich bezig met de mobiliteit op de arbeidsmarkt in algemene zin, een ander project is gericht op de problemen van de *quartaire arbeidsmarkt*, een thema dat nauw verband houdt met het centrale onderwerp van het *Sociaal en Cultureel Rapport 2002*.
- Individualisering, stijgende welvaart en politiek-ideologische ontwikkelingen hebben tot gevolg gehad dat de overheid minder animo toont om nieuwe verzorgingsarrangementen in het leven te roepen en zich zelfs uit een aantal bestaande arrangementen heeft teruggetrokken of bezig is dit te doen. Het is voorstelbaar dat de sociale zekerheid in de toekomst minder sterke garanties zal bieden en een grotere verantwoordelijkheid voor de verzekering tegen bestaansrisico's bij de burger legt. In hoeverre een grotere keuzevrijheid door deze burger op prijs wordt gesteld, is onderwerp van het project *Keuzevrijheid sociale verzekeringen*. Op het grensvlak van de terreinen arbeid en sociale zekerheid wordt voorts een onderzoek gedaan naar de matige successen die tot op heden worden geboekt met de *reïntegratie van uitkeringsontvangers* op de arbeidsmarkt.
- Een groot project, bestaande uit drie deelprojecten, is gewijd aan de kwaliteit van het funderend onderwijs. Deze kwaliteit wordt vooral onderzocht vanuit het perspectief van de ouders van de leerlingen.
- Een nieuwe aandachtsgroep in het werkprogramma vormen de *boeren*. De drie thema's waarop het onderzoek zich vooralsnog richt, zijn de sociale positie van de groep, de implicaties van de op grote schaal optredende bedrijfsbeëindigingen en de beeldvorming die over de groep in de Nederlandse samenleving bestaat.
- Een volstrekt nieuw thema in dit SCP-werkprogramma wordt gevonden in de *risico's van het moderne leven*. Daarbij kan worden gedacht aan milieu- en verkeersrampen, aan slachtofferschap in verband met criminaliteit en aan de bestaansrisico's die gelegen zijn in de individualisering.

I Inleiding

In het jaar 2001 is het SCP gereorganiseerd. De onderzoeksactiviteiten die tot dan toe waren ondergebracht in drie naar omvang zeer ongelijke afdelingen zijn thans gestructureerd volgens een evenwichtiger en voor de buitenwereld meer inzichtelijk principe. Er zijn acht onderzoeksgroepen geformeerd die in grote lijnen, maar niet geheel en al, corresponderen met hoofdsectoren van beleid.

Deze nieuwe structuur wordt weerspiegeld in het werkprogramma. De projecten worden per onderzoeksgroep gepresenteerd en voor elk van de acht groepen is er een apart hoofdstuk gereserveerd (hoofdstukken IV tot en met XI), waarin ook de samenstelling van de onderzoeksgroep wordt vermeld. Er zijn overigens tal van projecten die het werkkterrein van verschillende onderzoeksgroepen beslaan. Om daaraan recht te doen zijn in het werkprogramma de nodige kruisverwijzingen opgenomen. Aan de grote periodieke rapportages van het SCP en aan een aantal andere omvattende intersectorale projectentema's zijn aparte hoofdstukken gewijd (hoofdstukken II en III).

Er is tevens een hoofdstuk opgenomen over de informatievoorziening in de vorm van surveys en andere databestanden waarop het SCP-onderzoek drijft. In dat hoofdstuk wordt tevens aandacht besteed aan de wenselijkheid van methodologische verdieping (hoofdstuk XII).

Internationalisering en Europese eenwording drukken hun stempel op de onderzoeksweld en gaan ook aan het SCP niet voorbij. De internationale contacten worden belangrijker. In hoofdstuk XIII wordt daarvan een korte inventaris opgemaakt. Het werkprogramma bevat per hoofdstuk een bijlage. Daarin wordt verantwoording afgelegd over het vorige werkprogramma in de vorm van een korte opsomming van de projecten die werden afgesloten.

De eerste bijlage aan het einde van dit document bevat een volledig overzicht van de projecten. Artikelen en papers van SCP-medewerkers die buiten de reguliere SCP-publicaties om het licht zagen, zijn onderwerp van een tweede bijlage.

Per project is zoveel mogelijk aangegeven wanneer het aanvangt en wanneer het naar verwachting wordt afgesloten. Het is echter niet steeds mogelijk daarbij exacte data te verschaffen. Sommige in dit werkprogramma opgenomen projecten verkeren nog in prille fase. Zij vertegenwoordigen ideeën die het SCP de moeite waard vindt om verder uit te werken, zonder dat de onderzoeksactiviteiten nu al gespecificeerd en getemporiseerd kunnen worden. Verder is van een aantal potentiële opdrachtgevers nog niet bekend of en wanneer zij de hulp van het SCP zullen inroepen.

Ten slotte zijn er ontwikkelingsprojecten die worden uitgevoerd met het oog op toekomstige kennisverwerving. Zij kunnen gericht zijn op de ontwikkeling van methoden of op de verkenning van nieuwe gebieden waarop het SCP in de toekomst zijn aandacht zou kunnen richten. Al deze projecten hebben gemeen dat het op dit moment nog onduidelijk is of en wanneer zij tot een publicatie zullen leiden. Deze projecten zijn in het werkprogramma voorzien van een sterretje. Van de overige projecten wordt zo mogelijk wel aangegeven wanneer een rapport is te verwachten.

Het SCP blijkt in de loop van zijn tweejarige werkprogramma's herhaaldelijk te worden uitgenodigd onderzoek te doen dat buiten het programma valt. Soms ook leiden afgesloten projecten tot onvoorziene vervolgoopdrachten. Aangezien juist deze tussenkomende opdrachten meestal spoed eisen, vertragen zij niet zelden de uitvoering van projecten die wel op het werkprogramma zijn opgenomen. Deze verschuivingen zijn onvermijdelijk, wil het SCP flexibel kunnen reageren op de vragen die bij de departementen ontstaan. Zo mogelijk wordt hierop echter geanticipeerd. Momenteel wordt in elk geval al rekening gehouden met opdrachten die zouden kunnen voortvloeien uit het kabinetsrapport 'Verkenningen: bouwstenen voor een toekomstig beleid' (augustus 2001) en de daarbij horende departementale bijlagen.

Het werkprogramma van het SCP vertoont uiteraard tal van raakvlakken met de programma's van collega-instituten. Onderlinge afstemming van de programma's vindt onder meer plaats in het reguliere overleg tussen de planbureaus.

II Intersectorale thema's

Het jaar 2001 markeert niet alleen het einde van een SCP-werkprogramma, maar ook het voorlopige einde van een periode van sterke economische groei. Als gevolg van economische en politieke ontwikkelingen op mondiaal niveau neemt deze thans af; wellicht ook door de verslechterende concurrentiepositie van ons land. De stijgende welvaart die ons een reeks van jaren ten deel is gevallen is, en die overigens op macro-niveau indrukwekkender is dan op huishoudensniveau, wordt in de *Sociale staat van Nederland*, waarvan in 2001 de eerste aflevering verscheen, op diverse manieren gedocumenteerd.

Sociale infrastructuur en sociale cohesie

De oplossing van een aantal nijpende economische problemen heeft aandacht vrijgemaakt voor de sociale factor in ons nationale bestaan. Het gaat daarbij niet zozeer om de verdeling van de welvaart – daarin is in de laatste jaren weinig verandering opgetreden en zij beheerst de politieke agenda ook niet meer dan voorheen – als wel om de kwaliteit van de publieke voorzieningen waarvan de gehele bevolking afhankelijk is. Deze voorzieningen betreffen zowel de mede door de welvaart steeds zwaarder belaste fysieke infrastructuur van ons land, als de sociale infrastructuur. Met dit laatste begrip wordt gewoonlijk het geheel van formele instituties en informele verbanden aangeduid dat burgers in staat stelt naar behoren aan de samenleving deel te nemen.

Het SCP heeft in de afgelopen periode buiten zijn reguliere werkprogramma om aan de discussie over de institutionele kant van de sociale infrastructuur deelgenomen. In 2000 verscheen de in samenwerking met het CPB vervaardigde bundel *Trends, dilemma's en beleid: ontwikkelingen op langere termijn* en het afgelopen jaar verscheen het Kabinetsrapport *Verkenningen: bouwstenen voor toekomstig beleid* waarvan de inleiding door de directeur van het SCP werd verzorgd.

De toenemende morele autonomie van het individu heeft haar weerslag op de wijze waarop dit individu in de wijdere maatschappelijke omgeving is ingebed. De sociale cohesie die voorheen werd gegeven door een aantal vanzelfsprekende maatschappelijke verbanden wordt aangetast en de sociale controle die van deze verbanden uitgaat, verzwakt.

In het rapport *Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid* (werktitel) dat zojuist is voltooid, staat de relatie tussen sociale cohesie en veiligheid centraal. Daarbij spelen ook op wijkniveau aanwezige contextuele variabelen een rol. De invloed van uiteenlopende aspecten van sociale cohesie op veiligheid en veiligheidsbeleving is in combinatie met het voorzieningenniveau en de fysieke kwaliteit van de woonomgeving geanalyseerd.

Er wordt op dit moment overwogen of aan dit project een vervolg zal worden gegeven. In het werkprogramma voor de komende periode zijn in elk geval verscheidene

projecten opgenomen die kunnen worden beschouwd als relevant voor de sociale infrastructuur. Voorbeelden daarvan zijn een aantal projecten uit hoofdstuk VIII met als onderwerp de civil society, de projecten 'Tijdsordening en sociale verbanden' alsmede 'ICT en sociale cohesie' uit hoofdstuk X, het project 'informele zorg' uit hoofdstuk XI en het project 'Brede scholen' uit hoofdstuk V.

Sociale cohesie en etnische minderheden

Ook de immigratie stelt de sociale cohesie van de samenleving op de proef. Op zijn minst een deel van de immigranten verkeert in een langdurige situatie van sociale achterstand hetgeen de sociale tegenstellingen in de maatschappij accentueert. Uit de *Minderhedenrapportage 2001* van het SCP blijkt overigens wel dat deze sociale achterstand vermindert. Naast de sociale barrières tussen bevolkingsgroepen openbaren zich op gezette tijden ook etnisch-culturele scheidslijnen. Sinds enkele jaren, de laatste maanden wel in het bijzonder, neemt de aandacht hiervoor toe. Het SCP wil aan de culturele dimensie van het integratieproces meer aandacht besteden en heeft daartoe in hoofdstuk V van dit werkprogramma een project opgenomen onder de titel 'Culturele integratie'. De toenemende aandacht voor etnische minderheden blijkt trouwens eveneens uit het grote aantal projecten dat het SCP met betrekking tot deze groepen wil uitvoeren, alsmede aan de investeringen in datavergaring over deze groepen.

Individualisering en emancipatie

De individualisering is een veelomvattende sociale ontwikkeling van de lange termijn die echter ook nog in recente tijden, en dan juist in Nederland, het aanzien van de maatschappij ingrijpend heeft veranderd. De toenemende autonomie van het individu ten opzichte van zijn onmiddellijke omgeving, niet alleen in morele maar ook in materiële zin, raakt diverse domeinen van het maatschappelijk leven, maar manifesteert zich vooral in het gezinsleven. Vrouwen hebben zich in het afgelopen decennium massaal tot de arbeidsmarkt gewend en deze ontwikkeling noopt tot een herverdeling van arbeid en zorgtaken, zowel op macroniveau (over gezin en samenleving) als op microniveau (over de partners in het gezin). In het werkprogramma van het SCP wordt al geruime tijd aandacht besteed aan de vorderingen van dit proces. Ook in dit werkprogramma zijn verschillende projecten opgenomen die licht werpen op de individualisering. Als voorbeelden kunnen worden genoemd de projecten die in hoofdstuk VI worden gepresenteerd onder de titel 'emancipatie' en enkele projecten, opgenomen in hoofdstuk X, waarin de veranderende ordening van de tijd een perspectief op individualisering biedt. Ook de gelegenheid en de bereidheid van mensen om hun naasten zo nodig zorg te bieden, zijn mogelijk gevoelig voor de individualiseringstrend. Ontwikkelingen in de informele zorg vormen in het werk van het SCP een terugkerend onderwerp. Dat geldt ook voor dit werkprogramma.

Problemen van de quartaire sector; de invloed van de markt

De economische groei heeft niet alleen aandacht vrijgemaakt voor problemen van de sociale infrastructuur, zij is hier tot op zekere hoogte zelf voor verantwoordelijk. De economische expansie die in de marktsector is opgetreden, heeft zijn weerslag op de publieke sector. Deze ziet zich geconfronteerd met een kwantitatief en kwalitatief stijgende vraag naar diensten bij een afnemende beschikbaarheid van personeel dat deze diensten moet verlenen. Deze druk op de publieke sector is niet alleen economisch-conjunctureel van aard, maar vindt in de vergrijzing van de bevolking ook een structurele ondergrond. Het Sociaal en Cultureel Rapport 2002 zal op deze materie ingaan.

Voorts zijn in hoofdstuk VIII twee projecten opgenomen waarin een meer gedetailleerde analyse plaats vindt. Het gaat om de projecten 'Beroepskrachtenraming' en 'Banen in de verzorging'.

De markt brengt de publieke sector ook op andere wijze in beroering. In zijn resultaatgerichtheid vormt het bedrijfsleven een model voor de overheid. Een efficiënte, klantgerichte, met streefcijfers omlijste productie van diensten moet voorzien in de behoefte van de cliënt. Waar mogelijk moet in deze dienstverlening de markt worden 'ingebouwd' doordat op zijn minst delen van het productieproces worden geprivatiseerd of verzelfstandigd. De grenzen waarop de introductie van het marktprincipe daarbij onvermijdelijk stuit, zijn onderwerp van blijvende politieke discussie.

Ook waar de markt (nog) niet functioneert, probeert men door schepping van alternatieven binnen de publieke sector en door vergroting van de transparantie van het aanbod de burger meer vrijheid van keuze te bieden.

In enkele projecten van het huidige is deze keuzevrijheid aan de orde, te weten in hoofdstuk IV: Keuzevrijheid sociale verzekeringen, en hoofdstuk V: Ouders en de kwaliteit van het funderend onderwijs. Het project 'Rationalisering van de vrije tijd' (hoofdstuk X) gaat in op de commercialisering van aanbod van vrijetijdsvoorzieningen.

Duurzame ontwikkeling

In het afgelopen jaar is het SCP voor de Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling (NSDO) en in ander verband benaderd om een bijdrage te leveren aan de operationalisering van het idee van duurzame ontwikkeling. Het ligt in de rede te veronderstellen dat op dit terrein ook de komende jaren een bijdrage van het bureau wordt verwacht. Aanvankelijk had het begrip duurzaamheid, ook wel 'duurzame ontwikkeling', betrekking op het milieu en op grondstoffen. Het is vervolgens uitgebreid met een economische en een sociaal-culturele dimensie. Over de zin van het thans in omloop zijnde veelomvattende duurzaamheidsbegrip kan men van mening verschillen, maar het illustreert in elk geval een grote behoefte bij politici en beleidvoerders aan een verbreding van de horizon bij politieke en maatschappelijke beslissingen die ook uitloopt in een verbreding van de informatiebehoefte. Dat geldt voor investeringsbeslissingen van overheden, bijvoorbeeld ten aanzien van de infrastructuur, maar het speelt tevens een rol in het 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' zoals

dat tegenwoordig in het bedrijfsleven wordt voorgestaan. De behoefte aan operationalisering en indicering van 'sociale duurzaamheid' wordt door het SCP opgevat als een vraag naar 'quality of life'-metingen van bredere inhoud waarbij aandacht wordt gereserveerd voor mogelijke effecten die het welzijn van de huidige generatie heeft op de toekomstige generaties. De bijdrage van het SCP aan de duurzaamheidsdiscussie ligt dan ook in het verlengde van de internationale traditie van sociale indicatoren en sociale rapportage, waarin het SCP sinds zijn ontstaan heeft gewerkt. Zie verder het onder hoofdstuk VIII genoemde project 'Duurzame ontwikkeling en sociale rapportage'.

Risico's in het bestaan

In een moderne verzorgingsmaatschappij is het individu beschermd tegen een veelheid aan risico's en wellicht juist daardoor steeds gevoeliger voor de nog resterende gevaren. Daarbij komt dat met de technologische ontwikkeling en met de modernisering van de samenleving bepaalde risico's in feite toenemen. Deze 'nieuwe' risico's zijn in enkele categorieën onder te brengen:

- Risico's verbonden aan moderne technologie en infrastructuur. De voorbeelden liggen momenteel voor het oprapen. De aanslagen in de Verenigde Staten herinneren ons eraan dat deelname aan het inmiddels volkomen ingeburgerde vervoer door de lucht met risico gepaard gaat. Nog los van de mogelijkheden tot moedwillige sabotage levert de moderne fysieke infrastructuur (tunnels), in combinatie met het intense verkeer, haar eigen gevaren op.
- Risico's verbonden aan de sociale infrastructuur. Daarbij valt voornamelijk te denken aan criminaliteit. Deze is vanaf de jaren vijftig stormachtig gestegen om zich in de jaren negentig te stabiliseren. Mogelijk neemt echter geweldscriminaliteit nog steeds toe. In elk geval is het confrontatierisico voor de gemiddelde burger niet onaanzienlijk. Hiertegen kan deze burger overigens wel enige voorzorgen treffen, maar een gevoel van machteloosheid en onbeschermdheid blijft desondanks bestaan. Twijfel aan de effectiviteit van de politie is wijd verbreid. Deze twijfel treft, naar aanleiding van recente rampen, ook andere instanties die onze veiligheid moeten bewaken.
- Risico's verbonden aan de individualisering. Deze risico's zijn, in tegenstelling tot de infrastructurele risico's, juist verbonden met de individuele verantwoordelijkheid. Moderne mensen moeten hun eigen ontplooiing ter hand nemen en zien zich gesteld voor de uitdaging hun leven zelf in te richten. Het resultaat is niet altijd bevredigend en de betrokkenen moeten dat zichzelf aanrekenen. De kans op, op zijn minst tijdelijk, falen is vooral in de sfeer van intieme relaties groot.
- Verzekerbare bestaansrisico's. In de aanhef werd al vastgesteld dat de verzorgingsmaatschappij haar burgers beschermt tegen tal van risico's. Deze 'oude' risico's blijven uiteraard bestaan en door nieuwe ingrepen in de sociale zekerheid, waarbij mensen een grotere eigen verantwoordelijkheid krijgen toebedeeld, worden zij zelfs geaccentueerd.

Momenteel wordt bezien of het SCP vanuit een eigen invalshoek aan de discussie kan deelnemen.

Toekomstonderzoek

Extrapolaties en ramingen behoren tot de vaste bestanddelen van het SCP-onderzoek zonder dat dit in de projectbeschrijvingen steeds doorklinkt. De laatste jaren is er evenwel bij het beleid een groeiende belangstelling voor meer omvattende, zo niet integrale, toekomstprojecties waarbij de scenariomethode zich als vanzelf aandient. Het SCP heeft geruime tijd geleden, te weten in het SCR 1994, scenario's geformuleerd voor een aantal terreinen, daarbij aanknopen bij de scenario's van het Centraal Planbureau. Thans wordt overwogen deze exercities te herhalen in het SCR 2004 en daarbij gebruik te maken van integrale toekomstbeelden die vervolgens worden vertaald naar afzonderlijke beleidsdomeinen.

Overigens kunnen ook in het reeds genoemde rapport *Verkenningen: bouwstenen voor toekomstig beleid* en in het rapport *Cultuur, tussen competentie en competitie: contouren van het cultuurbereik in 2030* (Boekmanstudies en Sociaal en Cultureel Planbureau 2000) aanzetten voor verder toekomstonderzoek worden gevonden. en is er voor de komende periode een 'Toekomstverkenning lokaal zorgbeleid' gepland (zie hoofdstuk VIII). Het project 'Rapportage quartaire sector' (hoofdstuk IX) is vanouds toekomstgericht. Ten slotte bevat hetzelfde hoofdstuk een ontwikkelingsproject 'Sociale en culturele trends en voorzieningengebruik' dat tot doel heeft het model met behulp waarvan het gebruik van quartaire voorzieningen wordt verklaard te verfijnen.

Internationale projecten

Het *Sociaal en Cultureel Rapport 2000, Nederland in Europa*. Dit rapport dat ook in Engelse vertaling verscheen als *The Netherlands in a European Perspective* was geheel gewijd aan de internationale vergelijking. Dat gold ook voor het in 2002 verschenen *De maat van de verzorgingsstaat*' (Engelse titel: *On Worlds of Welfare*) dat uitvoerig inging op de verzorgingsarrangementen in 11 westerse landen. Ook in het werkprogramma 2002-2003 bestaat de nodige aandacht voor internationaal vergelijkend onderzoek. Het werkprogramma telt negen projecten die hierop uitdrukkelijk zijn gericht. Het gaat om projecten ter zake van armoede en sociale uitsluiting, de positie van etnische minderheden, de non-profitsector, burgerschap, tijdsbesteding en culturele participatie, waarbij het SCP de Nederlandse bijdrage aan een internationaal project verzorgt ofwel in een dergelijk project zelf coördinerend optreedt.

Europese Verkenningen

In het kader van de nadere vaststelling van de positie van het ministerie van Buitenlandse Zaken met betrekking tot de coördinatie van het Nederlandse beleid op het gebied van de Europese samenwerking en het internationale beleid heeft minister Van Aartsen in een brief aan de Tweede Kamer (19 september 2001; stuk 28.000) onder meer aangekondigd de planbureaus te vragen jaarlijks een gezamenlijke

verkenning op te stellen die Europese trends en ontwikkelingen analyseert die voor Nederland van belang kunnen zijn. De verkenning zou bij voorkeur gelijktijdig met de *Staat van de Unie* moeten verschijnen. In overleg met Buitenlandse Zaken wordt nu nader bekeken hoe aan dit verzoek van de minister kan worden vormgegeven.

Zie voor de internationale circuits waarin het SCP optreedt hoofdstuk XIII.

III Periodieke rapportages

1 Sociaal en Cultureel Rapport 2002: de kwaliteit van de quartaire sector

De tweejaarlijkse rapportage over ontwikkelingen in maatschappij en beleid behoort tot de kernverplichtingen van het SCP. De toenemende complexiteit van beide verschijnselen leidde in het verleden tot steeds dikkere rapporten. Het *Sociaal en Cultureel Rapport 2000*, hoewel nog steeds omvangrijk, markeerde in dit opzicht een keerpunt. Dit ging niet zonder een concessie aan de volledigheid van de beschrijving. Er werd vooral bezuinigd op de beschrijvingen van sectoraal beleid, terwijl daarentegen extra werd geïnvesteerd in het centrale thema, in dit geval de vergelijking van ons land met de andere landen van de EU. Het rapport droeg dan ook als titel *Nederland in Europa*.

Ook voor het SCR 2002 is weer een centraal thema voorzien. De laatste jaren is er een toenemend crisisbewustzijn rond de dienstverlening in de quartaire sector. De quartaire sector zou kampen met personeelsgebrek, de kwaliteit van het personeel zou dalen, de kwaliteit van de voorzieningen zelf zou ten gevolge van budgetbeperkingen gevaar lopen, er zijn wachtlijsten in de zorg etc. Voor een aantal beleidssectoren wordt in het SCR 2002 op dit vraagstuk ingegaan. Daartoe wordt geput uit de serieuze kranten en sectorale vaktijdschriften, maar het SCP is aan zijn analytische en empirische traditie uiteraard verplicht om een zo objectief mogelijke uitspraak te doen over het gehalte van de klachten. Is de verontrusting gerechtvaardigd, kampt de quartaire sector inderdaad met een crisis en, zo ja, zijn daarvoor redenen aan te geven? Het begrip kwaliteit wordt in dit rapport opgevat in tenminste twee betekenissen: de kwaliteit van het beleid in relatie tot de gestelde beleidsdoelen en de kwaliteit zoals die door de cliënten van het beleid wordt gepercipieerd. De vertrouwde opzet van het rapport, waarbij de aan specifieke beleidssectoren gewijde hoofdstukken worden voorafgegaan door een aantal algemene hoofdstukken. Voor buiten het centrale thema liggende vraagstukken zal weinig ruimte zijn. Anderszijds is het thema breed genoeg om de pretentie van het SCR als overzicht van de bij het SCP aanwezige kennis omtrent de sociale situatie in Nederland waar te maken.

2 De sociale staat van Nederland 2003 (SSN)

In 2001 verscheen de eerste aflevering van *De sociale staat van Nederland (SSN)*. Het rapport treedt in de plaats van de *Sociale en Culturele Verkenningen (scv)* en zal voortaan de oneven jaren worden gepubliceerd. Het alterneert dus met het SCR. De SSN beschrijft de leefsituatie van de burger aan de hand van kerncijfers op een aantal voor de leefsituatie relevante terreinen. Het gaat daarbij om zo actueel mogelijke cijfers, die worden vergeleken met de ontwikkelingen in de voorgaande tien jaar. De resultaten worden voorts afgezet tegen de vigerende beleidsdoelstellingen. Waar relevant worden de gegevens uitgesplitst naar diverse groepen in de samenleving en naar

geografische schaal. De SSN onderscheidt zich van het SCR, waar het gaat om de werkwijze en keuze van onderwerpen. Het SCR concentreert zich op een gedegen analyse van de maatschappelijke trends en de belangrijkste beleidsontwikkelingen. Voorts wordt een wisselend centraal thema gekozen.

De interne evaluatie van de eerste editie van de SSN heeft ertoe geleid dat in het komende werkprogramma een aantal onderwerpen nader zullen worden verkend. In de eerste plaats wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van het in de SSN 2001 gepresenteerde theoretisch kader. Daarbij vindt afstemming plaats met de theorievorming rond *social inclusion* ten behoeve van de Armoedemonitor.

Een apart aandachtspunt vormt de meting van de kwaliteit van de leefomgeving. In samenspraak met het RIVM zal hiervoor een maatstaf worden ontwikkeld. Voorts zal de keuze van indicatoren nog eens worden gezien tegen de achtergrond van de doelstellingen van het Europees sociaal beleid. Wanneer de data beschikbaar zijn, zal een hoofdstuk worden toegevoegd met gegevens over de sociale ontwikkelingen in andere Europese landen aan de hand van deze EU-social-inclusion-indicatoren. Daarmee is een snelle vergelijking met de sociale ontwikkelingen in andere landen mogelijk. Ten slotte wordt de door het SCP ontwikkelde centrale maatstaf voor de leefsituatie – mede op basis van nieuwe gegevens – kritisch doorgelicht en verantwoord in een aparte publicatie.

3 Rapportages over bevolkingscategorieën

Rapportage Ouderen 2003

De *Rapportage ouderen* verschijnt eens per twee jaar. Eén keer in de vier jaar is dit een brede rapportage; in de andere jaren wordt gerapporteerd over een of meer specifieke thema's. Zie voor verdere informatie over deze rapportage hoofdstuk XI: Zorg.

Rapportage Gehandicapten 2002

Aan de *Rapportage gehandicapten*, die het laatst verscheen in 2000, ligt dezelfde formule ten grondslag.

Voor 2002 is een brede rapportage voorzien die de belangrijke domeinen des levens bestrijkt, terwijl de rapportage voor 2004 een specifiek thema krijgt. Zie voor verdere informatie over deze rapportage hoofdstuk XI: Zorg.

Rapportage Jeugd 2002

Op verzoek van het ministerie van vws verzorgen het Centraal Bureau voor de Statistiek en het SCP publicaties die gezamenlijk worden aangeduid met de term 'landelijke jeugdmonitor'. Het CBS brengt eens in de twee jaar een publicatie *Jeugd: cijfers en feiten* uit en het SCP in de andere jaren de *Rapportage Jeugd*.

In 2002 zal er opnieuw een editie van de *Rapportage Jeugd* verschijnen. Zie voor verdere informatie hoofdstuk VI: Emancipatie, jeugd en gezin.

Etnische minderheden

- *Integratiemonitor2002 en Beleidseffectenrapportage2003*

Om tegemoet te komen aan de wensen van de Tweede Kamer is een nieuwe systematiek ingevoerd voor de informatievoorziening over minderheden en minderhedenbeleid. In de even jaren wordt een Integratiemonitor uitgebracht die aan de hand van een groot aantal indicatoren een overzicht biedt van de positie waarin de minderheden verkeren. Deze monitor wordt in opdracht van het SCP vervaardigd door het Sociologisch-Economisch Instituut (ISEO) van de Erasmus Universiteit. De eerste aflevering verscheen in het jaar 2000. De *Integratiemonitor 2002* zal in juni verschijnen.

Daarnaast brengt het SCP zelf in de tussenliggende jaren een zogenoemde *Beleidseffectenrapportage* uit van meer analytische aard. Deze is voor het eerst in 2001 verschenen. De volgende aflevering is dus te verwachten in 2003.

- *Overig minderhedenonderzoek*

Het SCP zal zich los van de periodieke rapportages over de minderheden ook op specifieke aspecten van het minderhedenbestaan richten. In de komende periode wordt onderzoek ingesteld naar de culturele integratie van de minderheden, naar man-vrouwverschillen bij deze groepen en naar de positie van ouderen. Voorts staan onderzoeken op stapel naar gemeentelijk onderwijsbeleid voor minderheden. Wellicht wordt ook literatuuronderzoek naar de vrijetijdsbesteding van minderheden uitgevoerd. Zie voor verdere informatie over deze onderzoeken hoofdstuk v: *Educatie en minderheden*.

4 Periodieke rapportages over de quartaire sector

De vraagraming van voorzieningen in de quartaire sector krijgt periodiek gestalte in de *Rapportage quartaire sector* en in het *Memorandum quartaire sector* dat naar aanleiding van de verkiezingen voor de Tweede Kamer wordt uitgebracht. Zie voor projectbeschrijvingen hoofdstuk IX: *Quartaire sector*.

Ook de periodieke rapportage over de verdelingseffecten van het overheidsbeleid, in dit geval *Profijt van de overheid 4*, kan worden gevonden in hoofdstuk IX.

5 Overige periodieke rapportages

De toenemende populariteit van het monitorinstrument gaat ook aan het SCP niet voorbij. Daarbij gaat het om terugkerende rapportages volgens een vast stramien met als doel de beleidvoerders snel te kunnen inlichten over de ontwikkelingen in een groep of een sociaal verschijnsel.

Emancipatie

Emancipatie is een van de belangrijkste maatschappelijke trends van de afgelopen decennia en het emancipatieproces zet zich nog altijd voort. De ontwikkeling van het emancipatieproces komt in verschillende publicaties van het SCP aan de orde.

Daarnaast verschijnen echter ook publicaties die specifiek aan dit thema zijn gewijd. Voor de komende werkprogrammaperiode staan twee publicaties op stapel: de *Emancipatiemonitor 2002* en een rapport over vrouwen en besluitvorming. Zie verder onder hoofdstuk VI: Emancipatie, jeugd en gezin.

Armoede

In de *Armoedemonitor* die het SCP sinds 1997 samen met het CBS vervaardigt, gaat het niet zozeer om de beschrijving van een bevolkingsgroep als wel om de ontwikkeling van het verschijnsel armoede in onze samenleving. Deze rapporten bevatten echter veel materiaal over de levensomstandigheden van huishoudens met lage inkomens en worden derhalve ook hier vermeld. Zie voor verdere informatie hoofdstuk IV: Arbeid, inkomen en sociale zekerheid.

Culturele participatie, sport, ICT

Voor de volledigheid kan hier worden vermeld dat het SCP ook op het terrein van de culturele participatie dergelijke terugkerende rapportages uitbrengt onder de naam 'Het culturele draagvlak'. Het SCP is verder voornemens monitoren op te zetten naar de deelname aan sport en de verbreiding van ICT in de samenleving. De inhoud van deze projecten wordt verder toegelicht in hoofdstuk X: Tijd, media & cultuur.

Integrale veiligheidsrapportage

Sinds enkele jaren brengt het SCP in samenwerking met het CBS en het WODC een tweejaarlijkse rapportage uit aan het ministerie van Binnenlandse zaken. De nadruk in de SCP-bijdrage ligt op onveiligheidsgevoelens bij de bevolking en op aspecten van slachtofferschap in verband met misdrijven.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK III: VOLTOOIDE PROJECTEN

Sociaal en Cultureel Rapport 2000

Het rapport had als centraal thema de positie van Nederland te midden van andere EU-landen en droeg als ondertitel dan ook *Nederland in Europa*.

Door de financiële steun van een aantal departementen was het mogelijk van dit rapport een integrale vertaling in het Engels te publiceren onder de titel *The Netherlands in a European Perspective* (SCP 2001).

Tevens verscheen een verkorte en gepopulariseerde versie van het SCR 2000 met als titel *Nederland en de anderen* (SUN/SCP 2000).

De sociale staat van Nederland (SSN) 2001

In 2001 verscheen de eerste aflevering van *De sociale staat van Nederland*. Dit tweejaarlijkse rapport is de opvolger van de vroegere *Sociale en Culturele Verkenning* (scv). De SSN 2001 doet verslag van ontwikkelingen over de jaren negentig met betrekking tot een groot aantal beleidsterreinen en gaat tevens in op de positie van een aantal bevolkingscategorieën.

Voor volgende vaste rapportages over bepaalde doelgroepen wordt verwezen naar andere hoofdstukken in deze bijlage:

- *Rapportage jeugd 2000*: hoofdstuk VI
- *Rapportage ouderen 2000*: hoofdstuk XI
- *Rapportage gehandicapten 2000*: hoofdstuk XI
- *Integratiemonitor 2000*: hoofdstuk V
- *Rapportage minderheden 2001*, verschenen in twee delen, hoofdstuk V.

Overige periodieke rapportage uit de afgelopen jaren waren:

- *Armoedemonitor 2000*: zie hoofdstuk IV
- *Armoedemonitor 2001*: zie hoofdstuk IV
- *Emancipatiemonitor 2000*: zie hoofdstuk VI

Deze laatste drie rapportages werden gezamenlijk met het CBS vervaardigd.

In de reeks *Het culturele draagvlak* verscheen in het jaar 2000:

- *Het bereik van de kunsten*: zie hoofdstuk X

Nieuwjaarsboekje

Tot slot mag worden vermeld dat het SCP sinds enkele jaren ter gelegenheid van de jaarwisseling een boekje uitbrengt met korte stukjes van medewerkers over uiteenlopende onderwerpen. Deze columns behelzen uitvloeisels van of gedachten bij het reguliere onderzoek.

IV Arbeid, inkomen en sociale zekerheid

Inleiding

Binnen de onderzoeksgroep AIS wordt beleidsgericht, empirisch onderzoek verricht naar ontwikkelingen in het arbeidsbestel, de primaire en secundaire inkomensverdeling en de sociale zekerheid. De disciplinaire invalshoek is sociologisch en economisch, met een accent op kwantitatieve methoden. De werkzaamheden bestrijken een breed terrein: de arbeidsmarkt, de sociale voorzieningen, de werknemers- en volksverzekeringen, ongelijkheid, vermogens, armoede en sociale uitsluiting.

Traditioneel richt het onderzoek op de drie terreinen zich vooral op groepen met een absoluut of relatief tekort aan arbeid, inkomen en sociale zekerheid. Die vertrouwde lijn krijgt in het huidige werkprogramma ook ruime aandacht, getuige de projecten die betrekking hebben op armoede, sociale uitsluiting, het niet-gebruik van voorzieningen en de reïntegratie van uitkeringsontvangers. Daarnaast is echter het streven geweest de betekenis van arbeid, sociale zekerheid en inkomen in kaart te brengen voor groepen waarbij niet direct sprake is van een tekort of achterstand. De motivering daarvoor is vooral toekomstgericht. Het gewicht van de middenklasse lijkt in de achterliggende, economisch voorspoedige, jaren toegenomen. Dat maakt het belangrijk aan te geven in hoeverre de collectief gewaarborgde voorzieningen ten aanzien van arbeid, inkomen en sociale zekerheid voor hen nog adequaat zijn, dan wel aan betekenis verliezen. Deze nieuwe onderzoekslijn komt in het werkprogramma tot uiting in de projecten over keuzevrijheid in de sociale verzekeringen, de arbeidsmobiliteit van werkenden, en de tegenstellingen tussen 'arm en relatief rijk'.

De onderzoeksgroep is als volgt samengesteld:

- drs. J.C. (Cok) Vrooman (hoofd) (1,0)
- dr. J.M. (Jaco) Dagevos (arbeid, mobiliteit) (1,0)
- dr. S.J.M. (Stella) Hoff (reïntegratie, armoede, keuzevrijheid) (0,9)
- drs. L.W. (Leendert) Ruitenberg (inkomensvraagstukken) (1,0)
- drs. J.M. (Jean Marie) Wildeboer Schut (niet-gebruik, armoede, inkomen) (1,0)

Arbeid

1 Dynamiek op de arbeidsmarkt

De forse economische groei van de afgelopen jaren heeft de arbeidsmarkt stevig in beweging gebracht. Zo is de arbeidsmarktparticipatie gestegen en de werkloosheid gedaald. Deze stromen op de arbeidsmarkt – die mobiliteit betreffen van inactieven in de richting van werk – krijgen in onderzoek veel aandacht. Het thans door AIS uitgevoerde 'reïntegratie-onderzoek' is hiervan een voorbeeld.

Onderzoek naar de mobiliteit van werkenden, die in tijden van een krappe arbeidsmarkt door middel van interne en externe mobiliteit vaak van positie veranderen,

is eveneens relevant. Verondersteld mag worden dat, zeker onder gunstige conjuncturele omstandigheden, mobiliteit in elk geval tot een zekere mate van positieverbetering zal leiden. Personen die van baan veranderen zullen in de meeste gevallen een hoger inkomen nastreven en aangenomen mag worden dat de aansluiting tussen het opleidings- en beroepsniveau verbetert. Mobiliteit draagt in die zin bij aan een betere allocatie van het arbeidsaanbod over de beroepenstructuur. In het voorgenomen onderzoek naar de mobiliteit van werkenden zijn diverse vragen richtinggevend:

- Welke delen van het arbeidsaanbod zijn in de afgelopen jaren vooral mobiel geweest (onderscheiden naar onder meer opleidingsniveau, geslacht, leeftijd, etniciteit en huishoudensamenstelling)?
- In hoeverre verschillen diverse arbeidsmarktcategoryen in geneigdheid tot (interne en externe) mobiliteit?
- Binnen welke arbeidsmarktsegmenten is sprake van een grote mate van interne en/of externe mobiliteit? (Beantwoording van deze vraag moet duidelijk maken in hoeverre meer structurele belemmeringen, die samenhangen met verschillen tussen segmenten in loopbaanpaden en op mobiliteit gericht personeelsbeleid, van invloed zijn op mobiliteit.)
- Wat zijn de gevolgen van mobiliteit voor personen (inkomensstijging, verbeterde aansluiting tussen persoons- en baankenmerken)?
- Wat zijn de gevolgen van mobiliteit voor de personeelsvoorziening van diverse werkgelegenheidssectoren? (Kampen bijvoorbeeld bepaalde sectoren met een grote mate van uitstroom naar andere sectoren – ‘weglekeffecten’ – en welke consequenties heeft dit voor de eigen personeelsvoorziening?)

Het voorstel is om eerst een voorstudie uit te voeren die verslag doet van de relevante literatuur over arbeidsmobiliteit en inventariseert welke gegevensbestanden bruikbaar zijn voor de behandeling van dit onderwerp. Aandacht gaat uit naar veranderingen in de tijd. Ook is het vizier gericht op de beleidsimplicaties van de bevindingen. De voorstudie moet uitmonden in a: Een inventarisatie van de stand van zaken; b: Een nadere aanscherping en selectie van onderzoeksvragen en c: Een besluit over de wijze waarop nader onderzoek ingericht moet gaan worden (b.v. noodzaak tot dataverzameling). De voorstudie dient eind 2002 afgerond te zijn, opdat in 2003 het hoofdonderzoek een aanvang kan nemen.

2 Hoofdonderzoek Stagnerende reïntegratie

Dit betreft een studie op het snijvlak van arbeid en sociale zekerheid. In het vorige werkprogramma was een vooronderzoek aangekondigd naar het probleem van de hardnekkige uitkeringsafhankelijkheid van bepaalde groepen, ook in een tijd van grote werkgelegenheids groei. Dit is volgens planning afgerond, waarbij de bevindingen van de voorstudie zijn gerapporteerd in het *Sociaal en Cultureel Rapport 2000*, de *Sociale staat van Nederland 2001*, en in het SCP-werkdocument *Ontwikkelingen in reïntegratie van uitkeringsontvangers* (nr. 75). In de voorstudie is aan de hand van literatuurstudie en bestaande databronnen een beeld gegeven van de ontwikkelingen

gedurende de jaren negentig in de reïntegratie van de uitkeringsontvangers. Besproken is welke factoren deze reïntegratie mogelijk beïnvloeden, hoeveel uitkeringsgerechtigden volgens diverse criteria het werk zouden kunnen hervatten, hoe de feitelijke reïntegratie zich heeft ontwikkeld en welke beleidsmaatregelen er op dit terrein in het buitenland worden genomen. Op basis van de resultaten van het vooronderzoek is besloten het hoofdonderzoek te richten op de volgende vragen:

- Welke ontwikkelingen hebben zich in de periode 1992 - 2000 voorgedaan wat betreft het aantal potentieel reïntegreerbare uitkeringsontvangers?
- Hoe heeft de feitelijke uitstroom (volledig dan wel gedeeltelijk) vanuit de verschillende uitkeringsregelingen naar betaalde arbeid zich in deze periode ontwikkeld?
- Zijn er, per jaar en per uitkeringsregeling, verschillen in de mate van reïntegratie naar kenmerken van uitkeringsontvangers, zoals leeftijd, sekse, etniciteit, huishoudentype, uitkeringsduur en regio?
- Welke factoren zijn feitelijk, in positieve of negatieve zin, van invloed op het reïntegratiegedrag van uitkeringsontvangers, werkgevers en uitvoerings- en bemiddelingsinstanties?

Voor een deel kunnen deze vragen worden beantwoord door de gegevens uit het vooronderzoek te actualiseren en verfijnen. Voor een ander deel zal aanvullend enquêteonderzoek worden uitgevoerd onder ongeveer 1900 – al dan niet uitgestroomde – ontvangers van een WAO-, WW- of bijstandsuitkering. Rapportage is voorzien in de eerste helft van 2002.

Inkomen

3 Arm en redelijk rijk

In 2003 zal een verkennende studie worden verricht naar de contrasten tussen de 'arme' populatie zoals die in de *Armoedemonitor* is gedefinieerd, en de 'redelijk rijke' middenklasse. Op grond van onderscheid naar levensfase, inkomensbron en inkomensniveau zullen in beide groepen een aantal subgroepen worden onderscheiden (eenoudergezinnen met bijstand, alleenstaande bejaarden, oudere arbeidsongeschikten en werklozen aan de 'arme' kant; traditionele kostwinners, anderhalfverdieners, tweeverdieners, veelverdieners en renteniers aan de rijkere kant). Allereerst zal de trend in de kwantitatieve verhoudingen tussen deze groepen worden geschetst en geduid in termen van demografische, sociale en economische trends. Daarna zal worden nagegaan in hoeverre de groepen contrasteren in termen van andere verdeelingsaspecten in de sfeer van inkomen, vermogen, welzijn, gezondheid en levenskansen.

4 *The Social Situation in the European Union*

Sinds enkele jaren levert het SCP een bijdrage aan het rapport *The Social Situation in the European Union*, dat in opdracht van de Europese Commissie en Eurostat wordt opgesteld. Het SCP-aandeel betreft inkomensniveaus en verdelingen, en hun trends in de EU-lidstaten, armoede en inkomensdynamiek. In een meer analytische bijdrage

wordt bovendien zichtbaar gemaakt in hoeverre de verdeling van het besteedbaar inkomen wordt beïnvloed door de herverdelende rol van de verzorgingsstaat, door belastingen, sociale premies en uitkeringen. Tenslotte wordt onderzoek gedaan in relatie met het (jaarlijks wisselende) thema van het rapport. Ook in 2002 zal het SCP een bijdrage aan dit rapport leveren. Voor de periode daarna moeten de condities worden herbezien.

Sociale zekerheid

5 Keuzevrijheid sociale verzekeringen

Op verzoek van het ministerie van SZW voert het SCP een verkennend onderzoek uit naar de behoefte bij burgers aan meer keuzevrijheid in de sociale verzekeringen. Dit onderwerp is om een aantal redenen actueel in de beleidsdiscussie. Allereerst kan worden gewezen op de algemene individualiseringstendens. Het is voorstelbaar dat mensen hierdoor in toenemende mate liefst zelf bepalen welke risico's gedekt zijn, ook waar het sociale verzekeringen betreft. Er zou dan een cultureel bepaalde toename in de behoefte aan keuzevrijheid zijn.

Daarnaast leiden enkele structurele maatschappelijke veranderingen wellicht tot een toenemende behoefte aan keuzevrijheid. Hierbij kan men denken aan de toenemende variëteit aan leefvormen gedurende de levensloop, en de groei van het aantal huishoudens dat arbeid en zorg combineert. Deze structurele processen zouden vooral tot uiting kunnen komen in een toename van de behoefte aan meer flexibele sociale zekerheidsarrangementen, waarbij ook bepaalde risico's die niet onder de collectieve sociale verzekeringen in strikte zin vallen (zoals kinderopvang, zorgverlof) een rol spelen.

Ten slotte hebben enkele wetsaanpassingen in de jaren negentig de reikwijdte van de wettelijke dekking bij sommige risico's beperkt. Te denken valt daarbij aan de aanpassingen in de sfeer van WAO en nabestaandenwet; de daardoor ontstane 'gaten' zijn ten dele herverzekerd. Het is voorstelbaar dat deze lijn in de toekomst wordt voortgezet. Het is van belang te weten of burgers belang hechten aan een modernisering van de sociale zekerheid via een vergroting van de keuzevrijheid, of daar juist aarzelend tegenover staan.

In eerste instantie betreft het hier een onderzoek in opdracht van het departement gericht op het in kaart brengen van opinies, motieven en gedragsintenties die bij een aantal vormen van keuzevrijheid een rol spelen. Rapportage is voorzien in de eerste helft van 2002. Daarna zal worden bezien of het zinvol is het project van een follow-up te voorzien, in de vorm van een meer algemeen project naar de mogelijkheid en wenselijkheid tot vervanging van collectieve sociale zekerheidsvoorzieningen door private arrangementen.

6 Niet-gebruik van inkomensvoorzieningen

Het SCP heeft regelmatig gepubliceerd over het niet-gebruik van inkomensvoorzieningen, onder andere in de studie *De gemiste bescherming* (Vrooman en Asselberghs, 1994) en in de *Armoedemonitor 1997*. De datavoorziening op dit punt is echter nog steeds niet optimaal. Indien men de analyse baseert op enquêtegegevens moeten rechten worden gesimuleerd en worden afgezet tegen gerapporteerde gebruikscijfers. Hierbij stuit men op twee problemen: de informatie is veelal niet toereikend voor een volledige rechtensimulatie, en self-reports van het gebruik zijn niet in alle opzichten betrouwbaar. Enkele nadere analyses (onder meer ten behoeve van de *Armoedemonitor 2001*) hebben inmiddels duidelijk gemaakt dat het ook via een alternatieve methode – de koppeling van diverse administratieve bestanden en enquêtes – niet eenvoudig is het niet-gebruik van inkomensvoorzieningen op een representatieve manier in kaart te brengen.

Dit project heeft tot doel representatieve gegevens over het niet-gebruik van diverse inkomensregelingen (aanvullende en bijzondere bijstand, huursubsidie, nabestaandenwet, toeslagenwet, tegemoetkoming studiekosten etc.) te vergaren. Hierbij wordt gedacht aan een twee-trapsbenadering, waarbij eerst potentiële niet-gebruikers worden geïdentificeerd op basis van een screening in grootschalig onderzoek (en eventueel via administratieve gegevens). Vervolgens wordt de geselecteerde groep met een gerichte vragenlijst benaderd. In 2002 zal een algemene verkenning worden verricht, waarbij ook een beroep zal worden gedaan op de kennis van de onderzoeksgroep QS en het CBS. Het hoofdonderzoek zou in 2003 van start kunnen gaan, indien de benodigde middelen voor data beschikbaar zijn.

7 Modernisering sociale zekerheid

Voor het project 'Modernisering van de sociale zekerheid' was in het werkprogramma 2000/2001 een doorloop naar het huidige werkprogramma voorzien. Het project richt zich op het verband tussen institutionele veranderingen en de resultaten van sociale zekerheidsstelsels.

Armoede en sociale uitsluiting

In het thema 'Armoede en sociale uitsluiting' komen de drie invalshoeken van de onderzoeksgroep samen. De projecten op dit gebied zijn daarom hier afzonderlijk gerubriceerd.

8 Armoedemonitor

Tussen 1997 en 2001 zijn, in samenwerking met het CBS, vijf edities van de *Armoedemonitor* geproduceerd. De monitor biedt een breed overzicht van armoede in Nederland, aan de hand van veelal kwantitatieve empirische gegevens. Naast een aantal primaire en aanvullende indicatoren wordt ingegaan op de positie van groepen met een hoog armoederisico, de ruimtelijke verdeling van armoede, armoededynamiek, en de sociaal-culturele oorzaken en gevolgen van armoede. Ook de evaluatie van

beleid heeft in de *Armoedemonitor* een plaats gekregen. Een aantal methodische analyses werd gepubliceerd in de subreeks 'Het meten van armoede', uitgebracht door het CBS en SCP. In de informatievoorziening over armoede zijn de nodige verbeteringen verwezenlijkt, onder andere door koppeling van het Inkomenspanelonderzoek aan gegevens van andere uitvoeringsinstellingen (bijstandsstatistiek, GBA).

Het protocol dat SCP en CBS hebben afgesloten loopt in 2001 af, evenals de daaraan gelieerde gedeeltelijke sponsoring van het project door het ministerie van SZW. Voor de komende jaren is het voornemen over te gaan op een tweejaarlijkse frequentie van verschijnen, waarbij voor de edities van 2003 en 2005 structurele afspraken moeten worden gemaakt. De periodiciteit stemt daarmee overeen met die van de andere periodieke rapportages van het SCP. Uitvoering is afhankelijk van overeenstemming met het CBS en het ministerie van SZW over de condities waaronder het project kan worden uitgevoerd.

9 *The Dutch Poverty Monitor, 1997-2001*

Dit project is er op gericht de resultaten van de eerste vijf edities van de *Armoedemonitor* voor een internationaal publiek toegankelijk te maken. Gezien de toegenomen belangstelling voor armoede en sociale uitsluiting in Europees verband (zie onder) is het zinvol het werk van SCP en CBS op dit terrein zichtbaar te maken. Capita selecta uit de *Armoedemonitor* en de reeks 'Het meten van armoede' zullen – indien nodig na een lichte bewerking – worden voorzien van een algemene inleiding en slotbeschouwing, en vervolgens worden vertaald. De gegevens zullen niet worden geactualiseerd. Het project zal in de tweede helft van 2002 worden uitgevoerd.

10 *Mogelijkheden van een consumptiegebaseerde armoedegrens*

Dit betreft een methodische verkenning, die voortbouwt op analyses in de *Armoedemonitor 2000/2001* en *Het meten van armoede, deel 2*. In samenwerking met het CBS zullen een aantal varianten van een grens die aan de hand van budgetgegevens wordt vastgesteld, nader worden geanalyseerd. Daarbij zal ook een relatie met de inkomenswaardering worden gelegd. Voorts zal worden bezien in hoeverre het zinvol is groepen die thans buiten beschouwing worden gelaten (zoals onvolledige jaarinkomens) bij deze grens op te nemen, voorts in hoeverre meer gedetailleerde equivalentiefactoren wenselijk zijn bij de standaardisatie van huishoudensinkomens en ten slotte op welke wijze rekening kan worden gehouden met tertiaire inkomensbestanddelen (diverse subsidies, bijzondere bijstand). Uitvoering zal in 2002 plaatsvinden, opdat de resultaten betrokken kunnen worden bij de eerstkomende editie van de *Armoedemonitor*.

11 *Indicatoren voor sociale uitsluiting*

In de *Armoedemonitor 2001* is een eerste opzet gegeven van een set van indicatoren waarmee een beeld van sociale uitsluiting kan worden verkregen. Er worden zes terreinen van uitsluiting onderscheiden, die betrekking hebben op het onderwijs, de arbeidsmarkt, maatschappelijk dominante normen en waarden, sociaal isolement, de instituties van de verzorgingsstaat, en ruimtelijke uitsluiting. In dit deelproject

worden de indicatoren nader uitgewerkt. Ook zal hun onderlinge samenhang en cumulatie worden gezien, en wordt de relatie met armoede nader onderzocht. Waar de datavoorziening lacunes vertoont, zal dit worden gesignaleerd en zullen oplossingsrichtingen worden geduid.

In theoretisch opzicht zal ook meer aandacht worden besteed aan de factoren die sociale uitsluiting verklaren (o.m. uitwerken van capabilities-benadering, relatie met het model in *De sociale staat van Nederland*). Uitvoering van het project is voorzien in 2002; verslaglegging zal in de vorm van een technisch werkdocument plaatsvinden.

12 Evaluatie Nationaal Actieplan Sociale Uitsluiting

In het Nationaal actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting werd opgemerkt: 'Gelet op het belang van een zorgvuldige wetenschappelijke en statistische onderbouwing van indicatoren zullen instanties met een duidelijke expertise op dit terrein (zoals het SCP) intensief worden betrokken bij het uitwerken van een set van indicatoren voor het volgende NAP (2003).' In het verlengde van de analyses in de *Armoedemonitor 2001* en het project 'Indicatoren voor sociale uitsluiting' van het huidige werkprogramma zal het SCP er naar streven in 2003 een substantiële bijdrage te leveren aan de evaluatie van het Nationaal Actieplan. Uitvoering is afhankelijk van externe financiering.

13 Instituties en sociale uitsluiting, een internationale vergelijking

Tijdens de Europese top van Nice in december 2000 is besloten dat de bestrijding van sociale uitsluiting een van de kerndoelen van het beleid in de Europese Unie is. Dit komt onder meer tot uiting in de ontwikkeling van Nationale actieplannen, die zowel vanuit 'Brussel' als door de lidstaten zullen worden geëvalueerd. In dit project wordt gepoogd een beoordeling vanaf een wat grotere afstand te doen plaatsvinden. In hoeverre is er een relatie tussen de resultaten die landen boeken in termen van het bestrijden van sociale uitsluiting en majeure verschillen in de institutionele structuur? Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bevindingen uit de eerdere studie *De maat van de verzorgingsstaat* en het project 'Indicatoren voor sociale uitsluiting'. De gegevens zullen worden ontleend aan ECHP en, indien mogelijk, andere bronnen. Uitvoering is voorzien vanaf eind 2002, en onder voorbehoud van een korte verkenning van de haalbaarheid. Publicatie zal in het Engels geschieden.

Overige projecten

14 Dataverzameling uitvoeringsinstanties en werkgevers

Uit de voorstudie over reïntegratie (zie boven) is gebleken dat er maar weinig gegevens beschikbaar zijn over het gedrag van uitvoeringsinstanties en werkgevers. Dit is een punt dat ook voor andere projecten van de onderzoeksgroep (mobiliteit, armoedebestrijding) van belang is. In het voorjaar van 2003 zal een korte analyse worden verricht van de mogelijkheden de informatievoorziening op dit punt te verbeteren. Op basis daarvan kan een nader projectvoorstel worden uitgewerkt.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK IV: VOLTOOIDE PROJECTEN

Armoedemonitor 2000

SCP-publicatie 2000/6 (in samenwerking met CBS)

Armoedemonitor 2001

SCP-publicatie 2001/18 (in samenwerking met CBS)

Arm Nederland

G. Engbersen, J.C. Vrooman, E. Snel (red.), *Balans van het armoedebeleid; vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*. Amsterdam: AUP, 2000.

De waarde van werk

SCP-publicatie 2001/10, P. de Beer, *Over werken in de postindustriële samenleving*, verschenen als proefschrift. Een populaire versie van dit proefschrift verscheen bij uitgeverij SUN onder de titel: *Werk - een uitgewerkt medicijn?* Nijmegen: SUN 2001.

Stagnerende reïntegratie? (voorstudie)

SCP-werkdocument nr. 75, G. Jehoel-Gijsbers en S.J.M. Hoff (m.m.v. J.M. Wildeboer Schut), *Ontwikkelingen in reïntegratie van uitkeringsontvangers*. Over het project is ook gerapporteerd in het *Sociaal en Cultureel Rapport 2000* en de *Sociale staat van Nederland 2001*.

Inkomens internationaal vergeleken

Dit betreft een project uit een eerder SCP-werkprogramma. Het heeft geleid tot SCP-publicatie 2000/1: J.M. Wildeboer Schut, J.C. Vrooman en P.T. de Beer, *De maat van de verzorgingsstaat*. Een beknopte Engelse samenvatting is verschenen als het SCP-werkdocument: *Measuring welfare state performance: three or two worlds of welfare capitalism?*. De volledige Engelse vertaling is door het SCP uitgebracht onder de titel: *On Worlds of Welfare*.

V *Educatie en minderheden*

Inleiding

In het werkprogramma 2002-2003 van de afdeling wordt voortgeborduurd op projecten uit het vorige werkprogramma en op thema's die van oudsher veel aandacht krijgen in SCP-onderzoek. Continuïteit staat dus voorop. In het nieuwe programma worden vier thema's onderscheiden: ouders en kwaliteit van het onderwijs, levenslang leren, lokaal onderwijs (beleid) en minderhedenonderzoek. Bij elk thema wordt kort verwezen naar eerdere onderzoeksactiviteiten.

De onderzoeksgroep *Educatie en Minderheden* bestaat uit 5 personen (4,3 fte):

- drs. H.M. (Ria) Bronneman-Helmers (hoofd, 0,8)
- drs. L.J. (Lex) Herweijer (aandachtsgebied *Educatie*, 0,8)
- dr. P.T.M. (Paul) Tesser (aandachtsgebied *Minderheden*, 0,9)
- dr. M.C.M. (Monique) Turkenburg (aandachtsgebied *Lokaal Onderwijsbeleid*, 1,0)
- dr. H.M.G. (Ria) Vogels (aandachtsgebied *Educatie*, 0,8)

Afronding van projecten uit het werkprogramma 2000-2001

1 Voortgezet onderwijs in de jaren negentig.

In het vorige werkprogramma stond dit project vermeld onder de titel 'Leerlingen in de basisvorming'. Vertraging bij de uitvoering heeft geleid tot een wat bredere opzet. Allereerst wordt ingegaan op de plaats en functie van het voortgezet onderwijs in Nederland en enkele andere Europese landen. Daarna komen de vele veranderingen in het voortgezet onderwijs aan bod: onderwijsinhoudelijke veranderingen (basisvorming, bovenbouw van het vmbo en het havo/vwo, nieuwe zorgstructuur) en veranderingen in het scholenaanbod (schaalvergroting). Een apart hoofdstuk wordt gewijd aan de leerlingen die in het voortgezet onderwijs extra zorg nodig hebben, met name aan de factoren die ten grondslag liggen aan de sterke groei van het aantal zorgleerlingen. Bij een drietal hoofdstukken over achtereenvolgens ontwikkelingen in de schoolloopbanen en doorstroompatronen in het onderwijs, de schoolbeleving door scholieren en de tijdsbesteding van scholieren staat de vraag naar de invloed van bovengenoemde onderwijsinhoudelijke en infrastructurele ontwikkelingen centraal. Het rapport zal naar verwachting begin 2002 verschijnen.

Ouders en kwaliteit van het funderend onderwijs

De positie van ouders in het onderwijs is de laatste tijd sterk aan het veranderen. Die veranderingen hangen niet alleen samen met nieuwe bestuurlijke inzichten, maar ook met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. In 2000 is een project gestart dat tot doel heeft meer inzicht te krijgen in de betrokkenheid van ouders bij de school

en in hun opvattingen over de wenselijke kwaliteit van het onderwijs in het algemeen en de feitelijke kwaliteit van het onderwijs op de school van hun kind(eren) in het bijzonder. Daartoe is een enquête gehouden onder een representatieve steekproef van ouders met kinderen in het basisonderwijs en ouders met kinderen in de onderbouw (eerste vier leerjaren) van het voortgezet onderwijs.

In de *Sociale Staat van Nederland 2001* zijn al wat eerste resultaten gepubliceerd. In het *Sociaal en Cultureel Rapport 2002*, waarin de vraag naar de kwaliteit van de quartaire dienstverlening centraal zal staan, zal dat eveneens gebeuren. Een uitgebreidere onderzoeksrapportage zal in een reeks van publicaties plaatsvinden. Op dit moment worden drie publicaties voorzien:

2 De rol van ouders en hun betrokkenheid bij de school

Een grotere invloed van ouders veronderstelt dat zij zekere betrokkenheid hebben bij de school en voldoende geïnformeerd zijn over de gang van zaken op school en de onderwijsvorderingen van hun eigen kind. In hoeverre wordt op dit moment aan deze veronderstellingen voldaan? In hoeverre is er sprake van verschillen in betrokkenheid en in informatiebehoefte? Zien ouders zichzelf vooral als partner van de school of zien ze zichzelf meer in de rol van consument? Kortom: in hoeverre beantwoorden ouders eigenlijk aan de verwachtingen van het beleid? Daarnaast komen enkele onderwerpen aan de orde die momenteel sterk in de belangstelling staan zoals de schooltijden en de vrijwillige ouderbijdrage.

Het rapport is naar verwachting in het voorjaar van 2002 gereed.

3 Overwegingen bij de keuze van een school

Het SCP heeft al eerder onderzoek verricht naar schoolkeuzemotieven van ouders (*Schoolkeuze en scholenplanning in het basisonderwijs* (1992)). Nagegaan wordt in hoeverre er sindsdien iets is veranderd in de overwegingen bij de keuze van een basisschool of een school voor voortgezet onderwijs. Naast de gebruikelijke motieven – bereikbaarheid, richting of denominatie en kwaliteit – wordt ook gekeken naar het relatieve belang van een aantal nieuwe overwegingen, zoals veiligheid van de buurt waarin de school gehuisvest is, opvang na schooltijd en samenstelling van de leerlingenpopulatie. De verschillende schoolkeuzemotieven worden niet alleen afgezet tegen de gebruikelijke achtergrondkenmerken van ouders (zoals opleidingsniveau of geloofsovertuiging), maar ook in verband gebracht met de opvoedingsdoelen die ouders van belang vinden en met de opvattingen van ouders over de taak van de school (ten opzichte van de taak van het gezin).

Het rapport wordt naar verwachting in het najaar van 2003 afgerond.

4 Wenselijke en feitelijke kwaliteit van het onderwijs

Bezien wordt of er dimensies kunnen worden onderscheiden in de door ouders gewenste onderwijskwaliteit. De onderwijsinspectie hanteert op dit moment een aantal kwaliteitsstandaarden die zijn ontleend aan wenselijkheden zoals die in overheidsdocumenten zijn neergelegd (bijvoorbeeld leerlinggericht onderwijs, zelfstandig

leren). Dat zijn niet noodzakelijk dezelfde kwaliteiten die ouders van belang vinden. Welke kwaliteitskenmerken vinden ouders eigenlijk het belangrijkste en in hoeverre hechten verschillende categorieën ouders aan verschillende typen kwaliteit? Vervolgens wordt op individueel niveau bezien in hoeverre de feitelijke kwaliteit op de school van het eigen kind afwijkt van de gewenste kwaliteit. Ook hierbij staat de vraag naar verschillen tussen diverse categorieën ouders centraal.

De rapportage start in de tweede helft van 2003; het rapport komt naar verwachting pas in de volgende programmaperiode gereed.

Een leven lang leren

Er worden door het SCP met enige regelmaat cijfers gepubliceerd over de deelname aan diverse vormen van volwasseneneducatie. Recentelijk was dat nog het geval in het *Sociaal en Cultureel Rapport 1998* en in de *Sociale Staat van Nederland 2001*. In de *Rapportage Ouderen 2001* is een apart hoofdstuk gewijd aan de onderwijsdeelname van ouderen (55+). Studies naar bredere ontwikkelingen in de volwasseneneducatie zijn inmiddels alweer enigszins gedateerd: *Samenhang rond volwasseneneducatie* (1988), waarin de samenhang tussen jeugdonderwijs en volwasseneneducatie onderwerp van onderzoek was en *Volwasseneneducatie tussen markt en overheid* (1992), waarin op zoek werd gegaan naar de kerntaken van de overheid ten aanzien van onderwijs, vorming en scholing van volwassenen. Sinds het begin van de jaren negentig is er met name in institutioneel opzicht het nodige veranderd. Voor de deelname geldt dat veel minder. De ongelijke deelname door lager en hoger opgeleiden verminderde nauwelijks; volwasseneneducatie draagt nog steeds bij aan een vergroting van de opleidingsverschillen.

Een belangrijke ontwikkeling gedurende de afgelopen jaren was het vervagen van de grenzen tussen initieel en post-initieel onderwijs. De overgang tussen school en werk is veel minder abrupt dan vroeger. Vaak is er gedurende enige tijd sprake van een combinatie van leren en werken. Dat geldt ook voor volwassenen. Ook zij combineren werken en leren of wisselen het af.

Het project 'Leren en werken', dat al vermeld stond in het vorige werkprogramma, is nog niet van start gegaan. Het onderwerp is echter nog steeds actueel. Het wordt daarom opnieuw in dit werkprogramma opgenomen, nu echter in het bredere kader van 'een leven lang leren'.

5 *Een leven lang leren: combinaties van leren en werken*

Het project beoogt een overzicht te geven van ontwikkelingen op het terrein van leren en werken. Eerst wordt nagegaan welke varianten van leren en werken er eigenlijk zijn en hoe die zich in de loop van de tijd hebben ontwikkeld. Vervolgens komen de overwegingen en belangen van de verschillende betrokken partijen (deelnemers, arbeidsorganisaties, onderwijsinstellingen, overheden) aan bod. Ontwikkelingen in 'leren en werken' zijn niet alleen afhankelijk van de omstandigheden (bijvoorbeeld demografie, economie, technologie), maar worden ook beïnvloed door het beleid van

betrokken partijen: de overheid (studiefinanciering, fiscale regelingen, individuele leerrekening, verlofregelingen), werkgevers en -nemers (cao-regelingen, financiële tegemoetkomingen, persoonlijke ontwikkelingsplannen) en de onderwijsinstellingen (flexibilisering onderwijsprogramma's, praktijkbegeleiding studenten). Ook Europa ontwikkelt beleid op dit terrein.

Ervaringen met oude en nieuwe vormen van 'leren en werken' kunnen inzicht opleveren in kansen, knelpunten en bedreigingen. Bij het onderzoek zal gebruik worden gemaakt van beschikbare databestanden (EBB, AVO, TBO, NSO) en van onderzoeksresultaten van instituten als OSA, SCO-Kohnstamm Instituut, Max Goote Kenniscentrum en SEO. Voor het beleid van betrokken partijen zullen documenten van relevante (koepel)organisaties worden geraadpleegd. Vermoedelijk zijn ook enkele gesprekken met deze organisaties nodig.

Het project start in de tweede helft van 2003 en wordt in de volgende programma-periode afgerond.

Decentraal (gemeentelijk) onderwijs(beleid)

Binnen dit thema vallen twee projecten die reeds in de vorige programmaperiode zijn gestart en twee voornemens voor nieuwe projecten.

6 Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA-beleid)

Het onderzoek richt zich op het beleidsproces dat plaatsvindt in het kader van het sinds augustus 1998 gedecentraliseerde gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid, het GOA-beleid. Het is een vervolg op het rapport *Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid. Een inhoudelijke en bestuurlijke typering* (1999). De beleidstypologie die in dit rapport is ontwikkeld, vormde het uitgangspunt voor deze tweede fase van het GOA-onderzoek. In dit meer kwalitatieve onderzoek wordt het beleid van 15 gemeenten (3 per beleidstype en nog eens 3 G4-gemeenten) onder de loep genomen. De belangrijkste lokale actoren (wethouder, gemeentelijk beleidsmedewerker, schoolbestuur en schooldirectie) zijn in de opzet betrokken.

Het onderzoek wordt verricht in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en gesubsidieerd door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO/ BOPO).

Het project zal naar verwachting in februari 2002 worden afgerond.

7 Onderwijs in allochtone levende talen (OALT)

Sinds augustus 1998 wordt ook het OALT-beleid, net als het GOA-beleid, op lokaal niveau ontwikkeld en uitgevoerd. In de vorige programmaperiode is een eerste inventariserende studie naar de beleidsimplementatie in zeven gemeenten afgerond: *Onderwijs in allochtone levende talen: een verkenning in zeven gemeenten* (2001).

In dat onderzoek lag de nadruk op de totstandkoming van het beleid en op de uitvoering door de verschillende betrokken actoren.

Het vervolgonderzoek, dat momenteel wordt uitgevoerd, kent twee fasen. In de eerste fase gaat het om een algemene inventarisatie van de totstandkoming, inhoud en organisatie van het OALT-beleid in alle Nederlandse gemeenten die op dit punt beleid voeren. In de tweede fase van het onderzoek wordt dieper ingegaan op enkele cruciale aspecten van de beleidsimplementatie; dat gebeurt in een vijftal focusgroepen bestaande uit personen die bij de uitvoering betrokken zijn: gemeentelijk beleidsmedewerkers, schooldirecties, groepsleerkrachten uit het reguliere basisonderwijs en OALT-leerkrachten.

Het SCP verricht het onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Het project zal naar verwachting mei 2002 worden afgerond.

8 *Vervolgonderzoek GOA en OALT*

Momenteel is een onderzoeksvoorstel in voorbereiding waarin wordt voortgebouwd op de resultaten van de bovengenoemde inventariserende studies naar GOA en OALT. Het vervolgonderzoek zou gericht moeten zijn op het benoemen van de belangrijkste determinanten bij de realisering van het GOA- en OALT-beleid. In het onderzoek worden niet alleen de gemeenten maar ook andere actoren uit het 'op overeenstemming gerichte overleg' betrokken. Het onderzoek kent twee fasen: een kwalitatief onderzoek in de vorm van een dieptestudie in enkele gemeenten en een kwantitatief onderzoek op drie niveaus (gemeenten, schoolbesturen en schooldirecties). Voor het kwalitatieve deel van het onderzoek wordt samenwerking gezocht met een onderzoeks- en adviesbureau dat goed zicht heeft op lokale praktijken (Oberon). Uitvoering van het onderzoek is afhankelijk van externe (mede)financiering (NWO/BOPO).

Het onderzoek zal in 2002 van start gaan. De geschatte looptijd is 1,5 jaar.

9 *Brede scholen**

Steeds meer gemeenten gaan ertoe over om naast of binnen het huidige aanbod van basisscholen een of meer brede scholen op te zetten. Hoewel doelstellingen, naamgeving, aanbod en de organisatiewijze per gemeente en school kunnen verschillen, zijn er ook overeenkomsten in de reeds lopende initiatieven. Met het opzetten van een brede school wordt getracht een oplossing te vinden voor een aantal problemen. De initiatieven zijn primair bedoeld om de kansen te vergroten van leerlingen die behoren tot de risicogroepen in het onderwijs, niet alleen in termen van schoolprestaties maar ook van sociale competentie. Daarnaast wordt de brede school een functie toegedacht in: het ontlasten van leerkrachten zodat deze zich aan hun kerntaken kunnen wijden, het verbeteren van de inhoudelijke aansluiting tussen het voor-schoolse traject van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven en de basisschool, het creëren van buitenschoolse opvang voor kinderen van werkende ouders (niet alleen achterstandsleerlingen) of het samenbrengen van verscheidene voorzieningen voor jongeren en ouders in een nieuwe multifunctionele accommodatie. De ontwikkeling van de brede school wordt door bureau Oberon in kaart gebracht (Jaarbericht Brede Scholen). Een interessante vraag is die naar de meerwaarde van het brede school-

concept in de praktijk: meerwaarde voor kinderen, voor ouders, voor de betrokken scholen en voor gemeenten. In 2003 zal een nadere uitwerking en precisering van deze onderzoeksvraag plaatsvinden. Dat zal gebeuren in overleg met ministeries, instanties en bureaus die momenteel actief zijn in beleid, onderzoek en begeleiding van de brede-schoolontwikkeling (OC&W, VWS, SWZ, NIZW, Oberon, Sardes, procesmanagement, etc.).

Minderhedenonderzoek

De hiervoor vermelde onderzoeken naar gedecentraliseerd onderwijsbeleid richten zich per implicatie voor een belangrijk deel op de etnische minderheden. Naar deze groepen doet het SCP echter meer onderzoek, ook in de vorm van periodieke rapportages. Hieronder wordt dit onderzoek verder beschreven.

10 Integratiemonitor

Om tegemoet te komen aan de wensen van de Tweede Kamer is een nieuwe systematiek ingevoerd voor de informatievoorziening over minderheden en minderhedenbeleid. In de even jaren wordt een *Integratiemonitor* uitgebracht die aan de hand van een groot aantal indicatoren een overzicht biedt van de positie waarin de minderheden verkeren. Deze monitor wordt in opdracht van het SCP vervaardigd door het Sociologisch-Economisch Instituut (ISEO) van de Erasmus Universiteit. De eerste aflevering verscheen in het jaar 2000. De volgende *Integratiemonitor* zal in juni 2002 verschijnen.

11 Beleidseffectenrapportage

Daarnaast brengt het SCP zelf in de tussenliggende jaren een zogenoemde *Beleids-effectenrapportage* uit van meer analytische aard. In deze rapportage worden de verschillende factoren die verantwoordelijk zijn voor de achterstand van de minderheden in onderling verband getaxeerd, waarbij speciale aandacht wordt gegeven aan de rol van het beleid. De eerste aflevering in deze reeks verscheen in 2001 – *Rapportage minderheden 2001* – in twee afzonderlijke delen waarin respectievelijk de positie van minderheden in het onderwijs (*Vorderingen op school*) en op de arbeidsmarkt (*Meer werk*) het onderwerp waren. Het is de bedoeling dat deze beide domeinen ook in volgende rapportages centraal staan. De volgende *Beleids-effectenrapportage* verschijnt in september 2003.

In beide onderdelen van de cyclus, dus zowel in de *Integratiemonitor* als in de *Beleids-effectenrapportage* is plaats ingeruimd voor gegevens op gemeentelijk niveau. Vooralnog is daarbij een beperkt aantal gemeenten betrokken.

12 Culturele integratie

In de periodieke rapportages over minderheden en minderhedenbeleid ligt het accent in sterke mate op de structurele integratie van de minderheden, met andere woorden op de positie van de minderheden in die maatschappelijke velden die van belang

zijn voor hun plaats in de sociale stratificatie. De integratie van de minderheden betreft echter niet alleen hun positie in de sociale structuur. De laatste tijd is er in toenemende mate belangstelling voor de culturele aspecten van het integratieproces. De culturele integratie van de minderheden is al eerder in publicaties van het SCP onderwerp van onderzoek en beschouwing geweest. In het *Sociaal en Cultureel Rapport* wordt met enige regelmaat aandacht besteed aan de multiculturele samenleving. Ten behoeve van de WRR is een studie uitgevoerd naar mogelijke samenhangen tussen de sociaal-culturele en structurele integratie van minderheden (*Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*). Teneinde het onderwerp een vastere plaats te geven in het SCP-minderhedenonderzoek zal een voorstudie worden uitgevoerd die de beschikbare kennis op het gebied van de sociale en culturele integratie van de minderheden ordent. Op basis van gegevensbronnen waar het SCP toegang toe heeft, zal de actuele stand van zaken binnen de belangrijkste minderheidsgroeperingen worden geanalyseerd. Er zal met name worden ingegaan op de sociale contacten en relaties tussen minderheden en leden van de autochtone bevolking, op wederzijdse deelname aan sociale verbanden, op de mate waarin centrale waarden en normen worden gedeeld en op wederzijdse loyaliteiten.

De voorstudie, die in 2002 wordt uitgevoerd, kan worden gevolgd door een empirische studie op basis van gegevens die worden verzameld in een nieuwe survey onder minderheden die het SCP in samenwerking met het ISEO in de eerste helft van 2002 wil uitvoeren.

13 Integratie en man-vrouwverschillen

De etnische minderheden hebben de laatste jaren onmiskenbaar vooruitgang geboekt in de Nederlandse samenleving. Er wordt wel verondersteld dat vrouwen (bijvoorbeeld Marokkaanse meisjes) in dit opzicht succesrijker zijn dan mannen. Het SCP overweegt deze hypothese nader te onderzoeken en daartoe een samenwerking aan te gaan met het SISWO. Op dit moment is nog niet bekend welke vorm het project zal aannemen en over welke looptijd het zich zal uitstrekken.

14 Ouderen uit etnische minderheden

Degenen die nu tot de minderheden worden gerekend, hebben zich sinds het begin van de jaren zestig als migranten in ons land gevestigd. Deze eerste generatie behoort inmiddels tot de ouderen. Hun positie stond centraal in de *Rapportage Minderheden 1998* van het SCP. De gegevens uit die rapportage zijn onlangs op verzoek van het ministerie van VWS geactualiseerd in een werkdocument dat eind 2001 verscheen onder de titel *De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland: stand van zaken, ontwikkelingen en informatielacunes*. Beide publicaties stellen aanzienlijke tekorten vast in de informatievoorziening over ouderen uit de minderheden. Meer in het bijzonder is onvoldoende bekend over de gezondheidstoestand, het welzijn, de beschikbaarheid van een sociaal netwerk voor ondersteuning, de behoefte aan zorg- en welzijnsvoorzieningen, de kennis van deze voorzieningen en de specifieke wensen ten aanzien

hiervan. Over de eventuele uitvoering van een empirisch onderzoek, dat zich dient te baseren op nieuw veldonderzoek, vinden momenteel gesprekken plaats met het ministerie van VWS.

15 Mobiliteit van minderheden in verschillende West-Europese landen

Er is nog weinig vergelijkend onderzoek naar de positieverwerving van allochtonen in verschillende West-Europese landen. Het SCP zal op dit punt een bijdrage leveren aan een internationaal universitair project, onder leiding van Anthony Heath. Daarin staat de vraag centraal hoe de tweede generatie allochtonen zich in verschillende landen in West-Europa via onderwijs een positie weet te verwerven in de samenleving.

Het SCP zal bij dit project samenwerken met prof. dr. J. Dronkers (Europees Universitair Instituut te Florence).

De werkzaamheden vinden in de eerste helft van 2002 plaats.

De vrijetijdsbesteding van allochtonen

Voor dit project zij verwezen naar hoofdstuk VIII: 'Tijd, Media en Cultuur'.

Informatievoorziening over etnische minderheden: oude en nieuwe groepen

De survey 'Sociale positie en voorzieningengebruik allochtonen' (SPVA) die vanaf 1988 vier maal heeft plaatsgevonden, wordt in 2002 herhaald, terwijl in 2003 een onderzoek naar de nieuwe migrantengroepen op het programma staat. Zie verder hoofdstuk XII.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK V: VOLTOOIDE PROJECTEN

In het kader van de studie naar lokaal minderhedenbeleid kwamen twee publicaties gereed, te weten:

- *Onderwijs in allochtone levende talen* (februari 2001, onderzoekspublicatie 2001/3).
- *Onderwijs in allochtone levenden talen* (december 2001, werkdocument 76).

Integratiemonitor 2000

De eerste integratiemonitor etnische minderheden werd onder verantwoordelijkheid van het SCP vervaardigd door het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO). De opdracht ging uit van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Rapportage Minderheden 2001

Hiervoor ging de opdracht eveneens uit van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het rapport werd uitgebracht in twee delen: deel I (*Vorderingen op school*) en deel II (*Meer werk*). Een samenvatting van beide delen is afzonderlijk beschikbaar.

Oudkomers

Niet op het Werkprogramma 2001-2002 opgenomen was een inventarisatie van 'oudkomers', waartoe het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de opdracht verstrekke. In 2001 verscheen hierover het samen met het NIDI vervaardigde SCP-werkdocument nr. 71 getiteld: *Oudkomers in beeld: de schatting van een mogelijke doelgroep*.

VI Emancipatie, jeugd en gezin

Inleiding

Het SCP verricht al sinds zijn ontstaan onderzoek naar ontwikkelingen op de terreinen emancipatie, jeugd en gezin. Dit heeft geresulteerd in diverse publicaties, zoals de verschillende edities van de *Sociale atlas van de vrouw* en de *Rapportage de jeugd* en het *Gezinsrapport*. Vaak gaat het om brede studies, waarin uiteenlopende aspecten van de leefsituatie aan bod komen, zoals deelname aan de arbeidsmarkt, opleiding, tijdsbesteding, welzijn, gebruik van voorzieningen, normen en waarden en criminaliteit. Naast de bredere studies verschijnen er thematische rapporten, of studies over specifieke categorieën. Voorbeelden daarvan zijn publicaties over de taakverdeling tussen partners en over de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen.

De onderzoeksgroep bestaat uit de volgende personen:

- dr. S. (Saskia) Keuzenkamp (1,0) (hoofd)
- drs. M. (Marianne) Beker (0,6) (jeugd)
- drs. J.G.F. (Ans) Merens (0,8) (emancipatie en jeugd)
- drs. W. (Wil) Portegijs (0,6) (emancipatie)
- dr. K. (Karin) Wittebrood (0,6) (jeugd)
- dr. E. (Elke) Zeijl (1,0) (jeugd)

Er zijn (bij publicatie) twee vacatures (2,0) (primaire leefvormen en emancipatie).

Emancipatie

1 Emancipatiemonitor

Emancipatie is een van de belangrijkste maatschappelijke trends van de afgelopen decennia en het emancipatieproces zet zich nog altijd voort. De ontwikkeling van het emancipatieproces komt in verschillende publicaties van het SCP aan de orde. Op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid publiceren het Centraal Bureau voor de Statistiek en het SCP eens in de twee jaar over de voortgang van dit proces. Zo werd in 2000 voor het eerst de *Emancipatiemonitor* uitgebracht. Hierin is gerapporteerd over de voortgang van het emancipatieproces op vier hoofdterreinen van het emancipatiebeleid: onderwijs; arbeid, zorg en inkomen; politieke en maatschappelijke besluitvorming; en geweld tegen vrouwen.

Ook in 2002 zullen CBS en SCP een editie van de *Emancipatiemonitor* publiceren. In het licht van het groeiemodel waarvoor bij de start van deze reeks is gekozen, zal de editie 2002 worden uitgebreid met twee andere hoofdterreinen van het emancipatiebeleid: dagindeling en kennissamenleving. Daarvoor zal een aanvullend onderzoek worden verricht. Allereerst zal worden bezien welke indicatoren voor deze terreinen in de monitor aandacht zouden moeten krijgen. Na vergelijking van de gewenste

inhoud van de monitor op deze terreinen met de beschikbare gegevens zullen waar nodig en mogelijk aanvullende data worden verzameld.

De Emancipatiemonitor 2002 bevat vooral een overzicht van feiten en cijfers, waarbij de stand van zaken en ontwikkelingen kort worden besproken tegen de achtergrond van de doelen van het emancipatiebeleid. Daarbij wordt vooral teruggekeken. Het is de bedoeling om de beschouwing af te sluiten met een bespiegeling over toekomstige ontwikkelingen.

Het project start in oktober 2001 en zal worden afgerond met een publicatie in september 2002.

2 Vrouwen en besluitvorming

Naast de vooral kwantitatief georiënteerde Emancipatiemonitor worden ook beleidsgerichte, thematische studies uitgevoerd. In deze studies wordt de ontwikkeling van het emancipatieproces op een bepaald terrein geanalyseerd en geïnterpreteerd in het licht van de doelstellingen en maatregelen van het overheidsbeleid. Zo is in de periode 2000-2001 een aanvang gemaakt met een studie naar de positie van vrouwen en mannen in de politieke en maatschappelijke besluitvorming. Deze studie zal in 2002 worden vervolgd en afgerond.

Het vergroten van het aandeel van vrouwen in de politieke en maatschappelijke besluitvorming vormt al geruime tijd een van de belangrijkste doelen van het emancipatiebeleid. In het beleid is de aandacht daarbij vooral gericht op het vergroten van het aandeel van vrouwen op formele (top)functies. In het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie zijn daarvoor diverse streefcijfers vastgesteld. Het project 'Vrouwen en besluitvorming' kent echter een wat bredere insteek. Naast bestudering van verschillen in vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in topfuncties wordt meer in het algemeen bezien waar besluitvorming plaatsvindt, hoe besluitvorming werkt en wat de rol van sekse en gender hierbij is.

Een specifieke casus in de studie wordt gevormd door de media. Op verzoek van de Stichting Vrouw & Media en ten behoeve van het project vrouwen en besluitvorming is een studie gestart naar de positie van vrouwen in de media. Hoewel de media geen direct besluitvormende rol spelen in allerlei maatschappelijke vraagstukken, fungeren zij wel als belangrijke factoren in het publieke debat. Daarmee dragen de media een specifieke verantwoordelijkheid voor de beeldvorming over vrouwen en mannen.

Voor dit project wordt samengewerkt met een aantal medewerkers van universiteiten. Beoogd wordt het project eind 2002 af te ronden.

Arrangementen rond de combinatie van arbeid en zorg

De toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen is een van de belangrijkste maatschappelijke trends van de afgelopen decennia. De verwachting is dat deze trend ook de komende jaren zal doorzetten. Parallel aan de groei van de arbeidsparticipatie van vrouwen zijn er binnen huishoudens steeds meer vrouwen en mannen die betaald

werk combineren met zorgtaken. De Nederlandse samenleving was echter lange tijd georganiseerd op basis van een tamelijk strikte taakverdeling tussen vrouwen en mannen. Om de samenleving nu beter toe te snijden op de veranderde gedragspatronen, staat het verbeteren van de mogelijkheden voor het combineren van arbeid en zorg hoog op de politieke agenda. Met name de uitbreiding van de kinderopvang, het verbeteren van verloffaciliteiten en verandering van de dagindeling van de samenleving krijgen beleidsmatig veel aandacht.

Het SCP besteedde in eerdere publicaties al ruime aandacht aan de groei van het aantal taakcombineerders en de veranderingen in de taakverdeling binnen huishoudens. Het accent lag daarbij vooral op het beschrijven van de ontwikkelingen binnen huishoudens, het analyseren van knelpunten en het bieden van verklaringen voor de gesignaleerde trends en problemen. Ook in de komende programmaperiode zal het combineren van arbeid en zorg aandacht krijgen. Sterker dan voorheen komt het accent in de projecten te liggen op de arrangementen voor huishoudens die het combineren van arbeid en zorg vergemakkelijken. Voor de verdere beleidsontwikkeling is het immers van belang om meer zicht te hebben op de wijze waarop verschillende arrangementen het best gestalte kunnen krijgen, opdat het combineren van taken gemakkelijker te realiseren valt. In diverse projecten zal gekeken worden naar de verschillende redenen waarom mensen al dan niet gebruik maken van de reeds beschikbare voorzieningen en welke arrangementen men verkiest om arbeid en zorg te kunnen combineren.

3 *Behoeftte aan en gebruik van regelingen voor het combineren van arbeid en zorg*

Onlangs sloot het SCP een verkenning af naar de belangstelling voor betaald langdurig zorgverlof. Om nu een meer integraal beeld te verkrijgen van de behoefte aan en het gebruik van verschillende regelingen die het combineren van arbeid en zorg vergemakkelijken, gaat het SCP op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid daar studie van maken. Er is door het rijk en sociale partners de afgelopen jaren geïnvesteerd in het verbeteren van wet- en regelgeving die de combinatie van arbeid en zorg moet vergemakkelijken, maar het ontbreekt momenteel aan een goed inzicht in de behoefte aan en het gebruik van dergelijke voorzieningen. Dat geldt in algemene zin, maar ook voor verschillende doelgroepen en voor verschillende aspecten van verlofregelingen.

Om te kunnen voldoen aan de informatiebehoefte ten behoeve van de verdere ontwikkeling van beleid rond arbeid en zorg, zal een grootschalig onderzoek worden uitgevoerd. Globaal gezien komen de volgende hoofdvragen hierin aan bod:

- Wat is de omvang en de diversiteit van de behoefte aan regelingen ten behoeve van het kunnen combineren van arbeid en zorg?
- Wat is de omvang en diversiteit van het gebruik van de bestaande regelingen?
- Aan welke regelingen is er behoefte, en hoe worden die dan gebruikt?

Verlof- en andere regelingen kunnen het combineren van arbeid en zorg aanmerkelijk vergemakkelijken. Of er behoefte is aan dergelijke regelingen en er daadwerkelijk gebruik van wordt gemaakt is afhankelijk van de gevolgen (bijvoorbeeld voor het

inkomen) en de voorwaarden waaronder men van de regelingen gebruik mag maken. In het onderzoek naar behoefte en gebruik zal daar uitdrukkelijk aandacht aan worden besteed.

Voor dit project zal een grootschalige enquête worden uitgevoerd, waarbij de steekproef een zodanige samenstelling zal kennen dat rekening wordt gehouden met de verschillende doelgroepen van de regelingen. Aangezien de verwachting is dat de ontwikkelingen in het combineren van arbeid en zorg de komende jaren verder zullen evolueren en het beleid daar goed op moet inspelen, zullen de onderzoeksvragen periodiek beantwoord moeten worden. Het in de komende periode uit te voeren onderzoek kan gezien worden als een opmaat voor een meer structurele informatievoorziening.

Het project start in november 2001 en wordt afgerond in het voorjaar van 2003.

4 Kinderopvang

Het SCP heeft in diverse projecten aandacht besteed aan kinderopvang, onder meer in de *Emancipatiemonitor*, in onderzoek naar de taakverdeling tussen partners en in de raming van de vraag naar kinderopvang (dit laatste in samenwerking met de Stichting voor Economisch Onderzoek). In de komende periode zal een meer omvattende studie naar verschillende aspecten rond kinderopvang worden uitgevoerd. Hierin zal niet alleen worden gekeken naar de formele kinderopvang (in kinderdagverblijven en bij gastouders), maar ook naar de informele kinderopvang. En hoewel peuterspeelzalen een wat ander karakter hebben, zullen ook deze in het onderzoek aan bod komen.

De leidende vragen van het project zijn:

- Wat is de omvang van de vraag naar verschillende vormen van kinderopvang, welke knelpunten doen zich voor bij het gebruik van kinderopvang?
- Wat is de betekenis van kinderopvang voor de (groei van de) arbeidsparticipatie van vrouwen? In hoeverre leidt de huidige vormgeving van de formele kinderopvang tot belemmeringen in de keuze van werktijden van ouders?
- Wat is de betekenis van kinderopvang voor de ontwikkeling van kinderen?
- Hoe is het gesteld met de kwaliteit van kinderopvang in Nederland?
- Welke rol spelen het inkomen en de hoogte van inkomensafhankelijke bijdragen bij het al dan niet gebruik van (verschillende vormen van) kinderopvang?
- Wat zijn de verwachtingen in het beleid ten aanzien van verschillende functies van kinderopvang, met name in het licht van het algemeen en preventief jeugd-beleid en van het onderwijsachterstandenbeleid, en in hoeverre lijken deze verwachtingen gerechtvaardigd? In dit verband kan ook worden ingegaan op de mogelijkheden met betrekking tot een geïntegreerde voorschoolse educatie zoals aangegeven in de reeds eerder geciteerde 'Verkenningen' van het kabinet.
- Welke verwachtingen zijn er voor de toekomstige vraag naar kinderopvang?

Voor dit onderzoek zal deels geput kunnen worden uit beschikbare bronnen, zoals het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek en de Monitor Kinderopvang van SGBO. Om de diverse vragen te kunnen beantwoorden worden bovendien aanvul-

lende gegevens verzameld. In een enquête zullen ouders van jonge kinderen bevestigd worden over het gebruik, de ervaren knelpunten en de waardering van de kwaliteit van de kinderopvang. Daarnaast zullen gesprekken plaatsvinden met belangrijke actoren in het veld van de kinderopvang om meer zicht te bieden op de rol van kinderopvang in het bredere jeugdbeleid en ontwikkelingen op het gebied van de kwaliteitsborging. Relevant om hier te vermelden is ook een deelproject dat verricht wordt binnen de onderzoeksgroep Quartaire Sector en betrekking heeft op de efficiëntie van de kinderopvang (zie hoofdstuk IX).

Dit project start in het voorjaar van 2002 en wordt in 2003 met een rapport afgesloten.

5 Dagindeling

Het veranderen van de dagindeling van de samenleving om het combineren van arbeid en zorg te vergemakkelijken staat hoog op de politieke agenda. Het SCP heeft met name in het kader van onderzoek naar de tijdsbesteding herhaaldelijk aandacht aan deze problematiek besteed. Ook in de overgangperiode van het oude naar het nieuwe werkprogramma lopen er twee projecten waarin de dagindeling aandacht krijgt. Begin 2002 verschijnt het verslag van de studie die het SCP verricht op verzoek van het Projectbureau Dagindeling met als doel de mogelijkheden te verkennen om te komen tot een monitor tijds-infrastructuur. Daarnaast worden werkzaamheden verricht om de nieuwe editie van de *Emancipatiemonitor* uit te breiden met een hoofdstuk over dagindeling. Projecten rond het thema dagindeling vinden veelal in nauwe samenwerking plaats met leden van de onderzoeksgroep Tijd, Media en Cultuur (zie hoofdstuk X).

Het Projectbureau Dagindeling heeft zich eveneens tot het SCP gewend met het verzoek de Stimuleringsmaatregel dagindeling te evalueren. De Stimuleringsmaatregel is in het voorjaar van 1999 van kracht geworden en heeft geleid tot de start van honderdvierentwintig experimenten op verschillende aandachtsgebieden (onder andere samenwerking onderwijs/opvang/vrije tijd, werk-privé-balans in arbeidsorganisaties en persoonlijke dienstverlening).

Ten behoeve van de verdere beleidsontwikkeling is het wenselijk de Stimuleringsmaatregel te evalueren. Daartoe zal een onderzoek worden uitgevoerd dat de volgende problemstelling kent. Welke conclusies kunnen worden getrokken uit de experimenten met het oplossen van knelpunten in de dagindeling van taakcombineerders; wat is de rol van verschillende maatschappelijke actoren daarbij en wat betekenen deze ervaringen voor eventuele vervolprojecten en de ontwikkeling van beleid op lokaal en landelijk niveau? Over de concrete invulling en opzet van het onderzoek vindt momenteel overleg plaats met het Projectbureau. De planning is op dit moment nog niet bekend.

In relatie tot het cluster van projecten dat valt onder de noemer 'Arrangementen rond de combinatie van arbeid en zorg' kan tenslotte nog verwezen worden naar het project 'Gevolgen voor de arbeidsmarkt van de combinatie zorg en werk' dat wordt uitgevoerd door de onderzoeksgroep Quartaire Sector (zie aldaar).

Jeugd

6 Rapportage Jeugd

Op verzoek van het ministerie van vws verzorgen het Centraal Bureau voor de Statistiek en het SCP publicaties die gezamenlijk worden aangeduid met de term 'landelijke jeugdmonitor'. Het CBS brengt eens in de twee jaar een publicatie *Jeugd: cijfers en feiten* uit en het SCP in de andere jaren de *Rapportage Jeugd*.

In 2002 zal er opnieuw een editie van de *Rapportage Jeugd* verschijnen. Had de Rapportage vorige keer een brede focus (trajecten van jeugdigen naar zelfstandigheid), de editie van 2002 zal een dieptestudie zijn die gericht is op één van de domeinen waarbinnen jeugdigen zich ontwikkelen: de vrije tijd.

De moderne samenleving vraagt een diversiteit aan vaardigheden van kinderen en jongeren, die niet alleen thuis en op school, maar ook daarbuiten – in de vrije tijd – worden opgedaan. Vrije tijd wordt steeds meer gezien als competentie-vergrotings-tijd. Het maatschappelijk welzijn van kinderen zou mede afhangen van de kansen die zij hebben in de vrije tijd. De vrije tijd brengt echter ook risico's met zich mee. De vrije tijd is het levensdomein bij uitstek waarin jeugdigen zich kunnen onttrekken aan de pedagogische regimes van gezin en school.

Het jeugdbeleid beoogt in het algemeen de participatie van de jeugd te stimuleren om zo hun ontwikkelingskansen te vergroten. Ook ten aanzien van de vrije tijd is het daarbij voor het beleid de vraag welk beleid gewenst is om aan de ene kant optimale mogelijkheden te scheppen voor jeugdigen om hun competenties te vergroten en aan de andere kant te voorkomen dat het vrijetijdsgedrag ongewenste vormen aanneemt. In de *Rapportage Jeugd 2002* wordt nader bestudeerd welke doelen en verwachtingen in het beleid bestaan ten aanzien van de vrijetijdsbesteding van jeugdigen, wat hiervan in de praktijk van het vrijetijdsgedrag van jeugdigen is terug te vinden, welke knelpunten zich voordoen bij de vrijetijdsbesteding van jeugdigen en welke betekenis aan de bevindingen gehecht kan worden voor de verdere ontwikkeling van het jeugdbeleid. Verschillende onderzoeksgroepen van het SCP dragen bij aan de totstandkoming van deze rapportages. Dit keer zullen – gezien het centrale thema – met name onderzoekers uit de groep 'Tijd, Media en Cultuur' een substantieel deel van het rapport voor hun rekening nemen. Verder is een bijdrage voorzien vanuit de groep 'Educatie en minderheden'.

De *Rapportage Jeugd 2002* zal naar verwachting eind 2002 verschijnen.

Onderzoek 0-12-jarigen

Kinderen onder de 12 jaar zijn in de enquêtes waarvan het SCP gebruik maakt slechts zelden vertegenwoordigd. Beleids mensen hebben nochtans voor deze categorie juist veel belangstelling. Om in deze lacune te voorzien wil het SCP een nieuwe gegevensbron aanboren. De concrete invulling en opzet zijn op moment van publicatie van het Werkprogramma nog onzeker. De data komen zo mogelijk in de zomer van 2003 beschikbaar en zullen verwerkt worden in de *Rapportage jeugd 2004* (zie verder hoofdstuk XI).

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK VI: VOLTOOIDE PROJECTEN

Kunst van het combineren

In 2000 verscheen *De kunst van het combineren: taakverdeling onder partners* als SCP-publicatie 2000/4.

Emancipatiemonitor 2000

In opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werd samen met het CBS de *Emancipatiemonitor 2000* vervaardigd. De monitor verscheen als SCP-publicatie 2000/5.

Rapportage jeugd 2000

De tweejaarlijkse *Rapportage jeugd* vloeit voort uit een opdracht van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Sport. De rapportage over 2000 verscheen als SCP-publicatie 2000/7.

Voorstudie 0-12-jarigen

In 2001 verscheen het SCP-werkdocument 73 dat verslag doet van een haalbaarheids-onderzoek voor een verdere studie naar 0-12-jarigen. Dit document was in het afgesloten werkprogramma nog niet opgenomen.

Onderzoek onbetaalde arbeid

Deze publicatie in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verscheen januari 2002 als *Onbetaalde arbeid op het spoor*.

Partnerkeuzeprocessen bij jonge allochtonen

De publicatie verschijnt in 2002.

VII Leefomgeving en wonen

Inleiding

Met de vorming van de onderzoeksgroep 'Leefomgeving en wonen' komt een geheel nieuwe werkeenheid binnen het SCP tot stand. In de nieuwe onderzoeksgroep zijn delen van de activiteiten van de voormalige afdelingen R&A (volkshuisvesting en ruimtelijke ordening) en B&B (grote steden, milieuonderzoek) samengevoegd. Daarnaast is een uitbreiding van het werkterrein voorzien met het onderwerp 'mobiliteit', en krijgt het milieu-onderzoek een zwaarder (en ander) accent. Tengevolge van deze uitbreiding en vanwege personeelwisselingen start de onderzoeksgroep met niet minder dan drie vacatures. Vanwege de incompleetheid van de onderzoeksgroep zijn in deze fase van het werkprogramma de aanduidingen van de projecten en onderzoeksthema's zeer globaal gehouden.

De centrale thema's van de onderzoeksgroep 'Leefomgeving en wonen' zijn: ruimtelijke ordening, wonen en woningmarkt, grote steden, kwaliteit van de leefomgeving, milieu, mobiliteit. Op vele van deze thema's heeft het SCP inmiddels een stevige onderzoekstraditie gevestigd. Over wonen, de grote steden, leefbaarheid en de ruimtelijke ordening zijn gedurende het bestaan van het SCP reeds vele publicaties verschenen, en de laatste jaren is ook aan milieu en mobiliteit aandacht besteed. Tegelijkertijd zijn op deze thema's ook andere planbureaus en grote adviesdiensten actief. Voor kwaliteit van leefomgeving en milieu is dat het RIVM, voor mobiliteit de AVV en op de terreinen ruimtelijke ordening en wonen/woningmarkt zal het nieuwe Ruimtelijk Planbureau, dat aan het begin van de nieuwe werkprogrammaperiode van start zal gaan, een belangrijke rol gaan spelen.

Die situatie heeft op twee manieren invloed op het huidige werkprogramma: Ten eerste zullen de projecten van de onderzoeksgroep, veel meer dan in doorsnee bij andere onderzoeksgroepen het geval is, in overleg met de andere planbureaus en de AVV worden opgesteld, en in sommige gevallen wellicht ook in samenwerking met deze andere partijen worden uitgevoerd. Op dit moment is er overleg gaande met het RIVM (leefbaarheid en milieu) en met V&W/AVV (mobiliteit).

Ten tweede wordt de samenwerking vanuit de andere planbureaus gevoed vanuit de verwachting dat het SCP vanuit zijn sociale en culturele inzichten een specifieke bijdrage kan leveren aan de genoemde thema's. Er is daarom behoefte aan een sterkere fundering van de gedrags- en maatschappijwetenschappelijke benadering van de onderzoeksthema's van 'Leefomgeving en wonen'. Om die benadering in de komende periode steviger te verankeren in het werkprogramma van de onderzoeksgroep is ervoor gekozen om naast de 'gebruikelijke' projecten ook een strategisch project op te nemen, dat een brug moet slaan tussen de verschillende terreinen van de onderzoeksgroep. Het gaat hierbij om het project 'Tijd-ruimtelijke organisatie

van de samenleving', dat in samenwerking met de onderzoeksgroep 'Tijd, Media en Cultuur' zal worden uitgevoerd.

De samenstelling van de onderzoeksgroep is als volgt:

- dr. H.C. (Ries) van der Wouden (hoofd) (1fte)
- drs. F.A. (Frans) Knol (senior medewerker) (1fte)
- vacature wonen en woningmarkt (0,9fte)
- vacature milieu en mobiliteit (1fte)
- vacature milieu en mobiliteit

Projecten

Er is gepoogd om bij het nieuwe werkprogramma zoveel mogelijk ruimte vrij te maken voor nieuwe projecten. Enkele projecten uit het oude werkprogramma lopen door, maar zullen worden aangepast en afgestemd op andere projecten in de onderzoeksgroep. Dat geldt voor 'Binnenlandse migratie', en waarschijnlijk ook voor 'Indicatoren voor leefbaarheid' (intern overleg volgt) en voor 'wonen en inkomen' (in overleg met nieuwe medewerker). Daarnaast dient er op het werkprogramma ruimte te worden vrijgehouden voor tussentijdse verzoeken van departementen. Er zijn indicaties dat BZK met een verzoek komt voor een bijdrage van het SCP in de evaluatie van het grotestedenbeleid, terwijl LNV belangstelling heeft getoond voor een SCP-bijdrage over de positie van de boer in Nederland.

1 De tijd-ruimtelijke organisatie van de samenleving

Dit project heeft als doelstelling de samenhang tussen het ruimtelijk gedrag en de tijdbesteding van de Nederlandse bevolking beter in beeld te krijgen. In dit project dient het gezamenlijk onderzoeksprogramma van de nieuwe onderzoeksgroep zijn gestalte te krijgen. Er wordt samengewerkt met de onderzoeksgroep Tijd, Media en Cultuur.

Vanuit de invalshoek van de tijdsbesteding staan de ruimtelijke consequenties van veranderingen in de tijdsordening centraal. De expansie van de vrijetijdsconsumptie, zoals verkend in de WRR-voorstudie *De vrijetijdsindustrie in stad en land* is daarbij van belang, maar is niet de enige factor. Ook veranderingen in de woon-werksfeer, zoals de gevolgen van de opkomst van het aantal tweeverdieners en de rol van het telewerken, zullen worden onderzocht.

Vanuit de ruimtelijke invalshoek is schaalvergroting het centrale thema. Er zal gekeken worden naar de ontwikkelingen in het ruimtelijk gedrag van mensen. Worden de afstanden in de verplaatsingen van mensen steeds groter, en welke rol spelen de beschikbaarheid van vervoersmiddelen en infrastructuur daarin? Hoe is het verplaatsingsgedrag verdeeld over verschillende maatschappelijke groepen? Daarmee is de centrale rol van de mobiliteit in dit project al gegeven. Maar ook de consequenties voor het milieurelevante gedrag en de ruimtelijke ordening zijn van belang. Wat zijn de milieurelevante gevolgen van keuzes van woonlocaties en

van tijdsbesparende apparatuur? Wat betekent een eventuele schaalvergroting in het gedrag voor de schaal van de ruimtelijke ordening? Ook het project 'Binnenlandse migratie' zal aan dit project een bijdrage leveren.

De looptijd van het project beslaat de volledige periode van het werkprogramma.

2 Mobiliteit en milieu

Een project op dit terrein zal vorm krijgen in overleg met externe partijen, zoals het RIVM, AVV en het ministerie van v&w. Het project zal moeten passen binnen de gedragsgerichte benadering van de onderzoeksgroep. Voor die benadering zijn inmiddels binnen het SCP de nodige bouwstenen ontwikkeld, onder meer in het tijdens de vorige werkprogramma-periode verschenen rapport *Altijd weer die auto!*, voortgekomen uit een gezamenlijk project van het SCP en AVV.

Van de kant van het RIVM is er inmiddels een verzoek om nader aandacht te besteden aan de relatie tussen tijdsbesteding, leefstijl en milieurelevant gedrag. Dit thema zal door de onderzoeksgroep L&W, met ondersteuning van de onderzoeksgroep TMC, worden opgepakt. Voorstelbaar is dat het onderzoek op het gebied van mobiliteit en milieu zal worden ondergebracht in verschillende deelprojecten.

De looptijd van dit project is nog onbekend.

3 Binnenlandse migratie*

Dit project stond al aangekondigd in het werkprogramma 2000/2001, maar kon door tussenkomende opdrachten niet worden voltooid. Wel is inmiddels een werkdocument (nr. 77) verschenen over het vestigingsgedrag van huishoudens in relatie tot de bebouwingsdichtheid van de lokatie van herkomst en vestiging.

Een aantal andere vragen verdient nog aandacht. Gedacht wordt aan de volgende thema's:

- Schaalvergroting en migratie. Hierbij staat de vraag centraal naar de afstand waarover verhuizingen plaatsvinden en welke factoren daarmee samenhangen. Een conclusie van Werkdocument 77 is dat mensen over relatief grote afstanden verhuizen omdat de gewenste woning niet in de eigen woonomgeving te verkrijgen is.
- Migratie en de kenmerken van de vertrekregio en de vestigingsregio. Uitgangspunt naar de rol van de aantrekkelijkheid van de gebieden van vestiging en vertrek, waarbij wordt aangeknoopt bij het klassieke werk van Ter Heide (1965) over dit onderwerp.
- Worden gebieden beter of slechter door verhuizing? Deze vraag grijpt aan bij SCP-cahier 152. Vooralsnog ligt het in de bedoeling om deze thema's in drie deelrapporten te behandelen. Het project wordt aangevangen in de herfst van 2002 en zal eind 2003 gereed zijn.

4 Wonen en inkomen

In het *Werkprogramma 2000-2001* was een project onder de titel 'Huisvesting lagere inkomensgroepen' opgenomen. Dat project is nog niet gestart, maar dat zal in de

nieuwe werkprogrammaperiode in een veranderde opzet alsnog geschieden. Daarbij staat de relatie tussen inkomen, keuzevrijheid op de woningmarkt, kwaliteit van woning, woonlocatie en afhankelijkheid van overheidsvoorzieningen centraal. Uiterwerking van het laatste aspect zal geschieden in samenhang met het project 'Vraag- en financieringsmodel van woondiensten' (onderzoeksgroep Quartaire sector, zie hoofdstuk IX).

5 *Indicatoren van leefbaarheid*

Dit onderwerp stond reeds eerder op het werkprogramma. Doelstelling van het project is om te komen tot een nieuw en breed toepasbaar stelsel van indicatoren voor leefbaarheid. Dat stelsel van indicatoren zou toepasbaar moeten zijn op een laag schaalniveau (wijkniveau) en belang moeten hebben voor de ruimtelijke ordening, het wonen, de veiligheidsproblematiek en het milieubeleid. Aan het project zal de afdeling Informatie & Automatisering van het SCP een substantiële bijdrage leveren. De indicatoren voor leefbaarheid zullen worden gebruikt in diverse SCP-publicaties, zoals *De sociale staat van Nederland*.

6 *Over voortgang en beëindiging van het boerenbedrijf*

Op verzoek van minister Brinkhorst van LNV schreef de directeur van het SCP, P. Schnabel, het essay *Waarom blijven boeren?*, als een eerste antwoord op de vraag welke overwegingen voor boeren meespelen bij de beslissing het bedrijf voort te zetten of te beëindigen. In reactie op het essay, dat de minister medio november 2001 werd aangeboden, gaf hij aan de nodige middelen aan het SCP beschikbaar te willen stellen om de in het essay aan de orde gestelde vragen nader uit te werken in een onderzoeksprogramma. Voor het SCP betekent dat de entree tot een nieuw veld van onderzoek. In het verleden is eerder alleen aandacht gegeven aan de leefsituatie op het platteland en aan de armoede onder boeren.

Het eerste thema van onderzoek is de leefsituatie van de boeren in Nederland. De verschillen per sector (land- en tuinbouw, melkveehouderij, slachtveehouderij) zijn erg groot en dat zal mede bepalend zijn voor de vormgeving van het onderzoek. Een bijzondere factor is de sterke verwevenheid van bedrijf, huishouden en gezin.

Een tweede thema wordt gevormd door de problematiek van de vrijwillige en onvrijwillige bedrijfsbeëindiging. Elk jaar verdwijnen er enkele duizenden agrarische ondernemingen. Nieuwe ondernemingen komen er maar weinig bij. Er is nog geen goed zicht op de determinanten van de besluitvorming noch op de situatie van de boeren die hun bedrijf staken, naar het buitenland vertrekken of andere activiteiten oppakken, eventueel ook in het kader van de mogelijkheden die een boerderij biedt. Een derde thema heeft betrekking op de positie van de boer (en het agrarisch bedrijf) in de Nederlandse samenleving en de beeldvorming erover bij de Nederlandse bevolking. Juist nu zowel de discussie over de aard van de landbouw (nota *Voedsel en groen*) als over de ruimte die voor de landbouw ter beschikking kan blijven (*Vijfde Nota RO*) op gang is gekomen, is het belangrijk om ook inzicht te hebben in het draagvlak voor de boer en het boerenbedrijf in de Nederlandse samenleving.

In 2002 zal eerst in overleg met het ministerie van LNV de ontwikkeling van een programma ter hand worden genomen. Naar verwachting zal nog in dat jaar met het leefsituatie-onderzoek kunnen worden begonnen. De medewerking van andere partijen bij de uitvoering van dit onderzoek wordt gezocht.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK VII: VOLTOOIDE PROJECTEN

Altijd weer die auto. Sociaal- en gedragswetenschappelijk onderzoek en het verkeers- en vervoerbeleid.

Dit rapport werd samen met de Adviesdienst Verkeer en Vervoer (AVV) uitgebracht in de vorm van een SCP-onderzoeksrapport (SCP-onderzoeksrapport 2000/2)

Duurzaam milieu, vergankelijke aandacht. Een onderzoek naar meningen, media en milieu.
Verschenen in 2000 als SCP-cahier 165.

Gewenste groei. Bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groei-kernen
Dit rapport werd gepubliceerd als SCP-publicatie 2000I/1.

De stad in de omtrek. Problemen en perspectieven van de vier grootstedelijke gebieden in de Randstad

Dit rapport is een vervolg op het in 1996 verschenen SCP-cahier *De beklemde stad*.
De stad in de omtrek is gepubliceerd als SCP-publicatie 2001/13

TOETS. Ex ante evaluatie van de Vijfde nota Ruimtelijke Ordening.

Dit project stond niet op het SCP-werkprogramma, maar is het gevolg van een tussentijdse opdracht van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeleid en was gericht aan de vier planbureaus. De publicatie verscheen in juni 2001 onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van de betrokken bureaus.

Ruime kavel of compacte stad?

Deze analyse van het vestigingsgedrag van huishoudens in opdracht van de RPD vervaardigd, is in 2002 verschenen als Werkdocument 77. Het onderzoek vond plaats in het kader van een evaluatie van de *Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening*.

ICES-project

Het SCP leverde een bijdrage aan dit project van de Interdepartementale Commissie Investeringsvoorstellen Economische Structuur. In het begin van 2002 verschijnt over dit project een gezamenlijke publicatie van de betrokken planbureaus.

Evaluatie grotestedenbeleid

Dit project leidde voorlopig tot een hoofdstuk in de publicatie *De stad in de omtrek*.

VIII Participatie en bestuur

Inleiding

Het werkprogramma van de groep bestaat uit twee onderdelen: participatie en bestuur.

In het onderdeel 'participatie' heeft in de afgelopen jaren een verbreding plaatsgevonden van onderzoek van politieke activiteiten en betrokkenheid naar onderzoek van de civil society, zowel wat de participatie van burgers in maatschappelijke verbanden aangaat als ontwikkelingen van deze verbanden zelf. Hetgeen tot uitdrukking kwam in het langlopende project 'Civil society en vrijwilligerswerk', en in de deelname aan een groot internationaal onderzoek naar de non-profitsector, alsmede in nieuw onderzoek naar de aanhang van grote maatschappelijke organisaties.

Voor het onderdeel participatie wordt voor de komende jaren gestreefd naar continuïteit en consolidatie. Civil society is een onderwerp dat naar verwachting de komende jaren hoog op de publieke agenda zal blijven staan. De twee grote projecten rond vrijwilligerswerk en de non-profitsector zullen het komende jaar worden afgerond, maar in het verlengde daarvan is al nieuw onderzoek geëntameerd.

Nieuwe accenten vormen de deelname aan *informele groepen* en de betekenis daarvan voor de sociale cohesie of het sociale kapitaal; de gevolgen van veranderingen in de aanhang en het functioneren van maatschappelijke organisaties voor de structuren en politieke functies van het *maatschappelijk middenveld*; en de relaties tussen de 'kleine democratie' van activiteiten in de organisaties van het leven van alledag en de betrokkenheid bij de instituties van de *politieke democratie*. Daarbij wordt gestreefd naar voortzetting van de in de afgelopen jaren op gang gebrachte meervoudige gegevensverzameling op plaatselijk niveau en naar voortzetting van de deelname aan internationale netwerken van non-profit- en sociaal-kapitaalonderzoekers.

De eerstverantwoordelijke voor dit onderdeel is eind 2001 benoemd als deeltijd-hoogleraar aan de KUB, ten behoeve van het instituut Globus met als onderwerp de civil society in het licht van vraagstukken van globalisering en duurzame ontwikkeling.

In het onderdeel 'bestuur' is traditioneel veel ruimte ingebouwd voor evaluaties van lokaal beleid. Daar was ook reden voor: in de afgelopen decennia is veel beleid op sociaal en cultureel terrein gedecentraliseerd. Over het verloop van die decentralisatie heeft het SCP ook regelmatig gerapporteerd.

Ook in het werkprogramma voor de komende jaren zal aan dit onderwerp de nodige aandacht worden besteed. Het voornemen is wel om dat uitdrukkelijker dan tot nu toe vanuit het perspectief van de rijksoverheid te doen en na te gaan in hoeverre gemeentelijk beleid een bijdrage levert aan de realisering van beleidsdoelstellingen van de centrale overheid. Het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid, het lokaal

preventief jeugdbeleid en het gemeentelijke minderhedenbeleid zijn projecten die vanuit dat perspectief worden ondernomen.

In het verlengde hiervan is ook de heroriëntatie van de overheid in het algemeen van belang. Zij stelt zichzelf steeds vaker de vraag naar de resultaten van het beleid en beleidsevaluatief onderzoek zal daarmee rekening moeten houden. Gezien de speciale problemen van dit type onderzoek zal in het komende werkprogramma aandacht worden ingeruimd voor de methodische kant van de beleidsevaluatie.

De onderzoeksgroep bestaat uit:

- dr. V. (Vic) Veldheer, hoofd (1fte)
- prof. dr. P. (Paul) Dekker, adjunct hoofd (1fte)
- dr. J. W. (Jos) Becker, (culturele veranderingen (1fte)
- drs. R. J.H. (Rob) Gilsing (burgerschap en bestuur; sociaal beleid) (0,8fte)
- dr. J. J.M. (Joep) de Hart (civil society) (1fte)
- dr. ir. M.H. (Rick) Kwekkeboom (maatschappelijke en geestelijke gezondheidszorg) (0,67fte)
- drs. C. J. (Cora) Maas-de Waal (justitie en politie) (0,8fte)
- drs. A. W. (Ton) van der Pennen (sociaal beleid; participatiebevordering)(1fte)
- dr. K. (Karin) Wittebrood (justitie en politie) (0,5fte)

Participatie

1 De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief

In de eerste helft van 2002 zijn twee publicaties voorzien:

- Publicatie *De toekomst van de Nederlandse non-profitsector*, naar aanleiding van een conferentie van 9 november 2001
- Een Nederlandse bijdrage aan de afsluitende internationale publicatie bij Cambridge UP.

De intentie is om in vervolg daarop aan nieuwe Europese projecten mee te werken. Realisering hangt af van initiatieven van anderen (o.a. London School of Economics) en externe financiering (EU/ESF).

2 Civil society en vrijwilligerswerk in Nederland

In het vorige werkprogramma staat dit project uitvoerig omschreven. Afronding van het vierde en laatste deel heeft de nodige vertraging opgelopen, maar zal in het najaar van 2002 plaatsvinden.

3 Civil society en informele groepen

Dit is een vervolgproject van 'Civil society en vrijwilligerswerk', waarbij het accent ligt op informele verbanden en kleine groepen. In een ander vervolgproject gaat het om grote organisaties (zie hieronder 5). Informele groepen vormen een lacune in het civil society onderzoek. Te denken valt aan praatgoepen, bijbelstudieclubs, gespreksgroepjes, zelfhulpgroepen, informele sportclubjes en dergelijke, waarbij sprake is van een zekere reguliere organisatie van activiteiten en van gemeenschap-

pelijke doelstellingen die de participanten onderschrijven. Hoe wijd verbreid is het verschijnsel van dit soort informele, kleinschalige groepsvorming eigenlijk? Welke soorten groepen vallen empirisch te onderscheiden en in welke opzichten verschillen hun deelnemers? Wat motiveert mensen om actief te worden in dergelijke groepjes en in welke zin zijn ze van invloed op hen denken en doen? Is het verschijnsel verbonden met specifieke sociale milieus of bevolkingssegmenten? Zijn er relaties met het georganiseerde maatschappelijke middenveld en de politiek?

Dit project kan ook worden gezien als een vervolg op het werk rond de sociale infrastructuur. Gaat men af op Amerikaans onderzoek op dit terrein, dan zou het bij de informele groepen wel eens bij uitstek kunnen gaan om nieuwe bronnen van sociale cohesie.

4 *Civil society en sociaal kapitaal internationaal*

Het SCP is sinds medio 1998 betrokken bij het ESF-netwerk 'Citizenship, involvement and democracy' (CID), een landenvergelijkend Europees project naar burgerschap, sociaal kapitaal en politieke participatie. In Nederland worden bevolkingsonderzoek en lokale studies thans uitgevoerd door politicologen van de Universiteit Twente. Het voornemen is om in 2002 een gecombineerde enquête CID/Informele groepen (zie 3) uit te voeren in drie of vier plaatsen. Waarschijnlijk is er ook internationaal belangstelling voor vervolgonderzoek naar informele groepen. Daarnaast is vanuit de CID-groep het streven om één van de eerste modules van het European Social Survey te vullen.

In het vorige werkprogramma is de publicatie van een internationale Engelstalige bundel over vrijwilligerswerk aangekondigd. Deze zal in samenwerking met Globus (KUB) in Tilburg in het voorjaar van 2002 worden afgerond.

5 *Maatschappelijk middenveld*

Dit is een vervolg van het project 'Inventarisatie maatschappelijke organisaties'. In dat kader beschikte het SCP al over de leden/donateursaantallen van ongeveer 90 grote organisaties voor de jaren 1980, 1994 en 1996/97. In 2000 zijn nog eens bij 100 maatschappelijke organisaties gegevens verzameld over de structuur van de organisaties, het sociale profiel en de betrokkenheid van de achterban, de contacten met andere organisaties en veranderingen binnen de organisatiecultuur. Het zijn alle cruciale kenmerken vanuit het perspectief van het civil society onderzoek.

Het streven is om eind 2003 een publicatie gereed te hebben, waarin behalve aan de interne dynamiek van de organisaties ook aandacht zal worden besteed aan hun relaties met de overheid en hun bijdrage aan de maatschappelijke besluitvorming in Nederland alsmede aan ontwikkelingen op dit terrein in Europees verband en eventuele verdere internationalisering ('global civil society').

6 *Niet-stemmers*

Dit in 2000 begonnen en mede door het ministerie van BZK gefinancierde project heeft in 2001 geresulteerd in een onderzoeksrapport voor BZK. Begin 2002 zal dat

uitmonden in een SCP-publicatie waarin literatuurstudie en secundaire survey-analyses worden gecombineerd met verslagen van interviews met niet-stemmers en van gespreksgroepen met stemmers en niet-stemmers.

7 *Vrijwilligerswerk*

Vrijwilligerswerk zal, na afronding van 'Civil society en vrijwilligerswerk' (zie 2) het onderwerp blijven in kleinschaliger activiteiten. Eén of meer van de volgende onderwerpen komt in aanmerking:

- Inbedding van vrijwilligerswerk en informele zorg in de privé-sfeer.
- Discrepanties in bevindingen over het aanbod van vrijwilligers: geruststellende bevindingen in bevolkingssurveys (althans tot het TBO 2000) versus verontrustende geluiden uit 'het veld' vormen een constante in beschouwingen over vrijwilligerswerk.
- Een kleine toekomstverkenning van verschuivingen in het karakter van vrijwilligerswerk. Is er een verschuiving van 'actief verenigingslidmaatschap' naar individuele dienstverlening? Welke verschuivingen zouden kunnen optreden in recruiteringsbases (werk, wijk)? Wat zijn daarvan de gevolgen voor de maatschappelijke betekenis van vrijwilligerswerk?

8 *Duurzame ontwikkeling en sociale rapportage*

Duurzame ontwikkeling is een onderwerp dat de komende jaren de nodige aandacht zal vragen (zie ook hoofdstuk 1). Het gaat nadrukkelijk niet (alleen) om de sociale aspecten van ecologische duurzaamheid, maar om een zelfstandige sociale, naast de ecologische en economische, dimensie. De discussies hierover zijn vaak sterk politiek getint en meer bepaald door consensus in internationale gremia over wat nastrevenswaardig is dan door de behoefte aan heldere begripsmatige onderscheidingen en empirisch sterke relaties. Het lijkt de moeite waard te proberen het idee van sociale duurzaamheid te verkennen vanuit de traditie van 'quality of life'-onderzoek en de ontwikkeling van sociale indicatoren en het huidige empirische onderzoek naar 'sociaal kapitaal'.

Een en ander zal in samenwerking met Globus/Telos (KUB) in Tilburg worden gerealiseerd.

Bestuur

Moderne burger en eigentijds bestuur

9 *Burgerschap en bestuurlijke vernieuwing*

In het vorige werkprogramma is een verkenning uitgevoerd naar pogingen die het openbaar bestuur de afgelopen 25 jaar heeft ondernomen om de burger meer bij het beleidsproces in brede zin te betrekken. Centrale invalshoek hierbij was de vraag in hoeverre de grote diversiteit aan inspraak- en participatiemogelijkheden die het openbaar bestuur heeft ontwikkeld, aansluiten bij de wensen en behoeften van de

burger. Op basis van de resultaten van die verkenning wordt een onderzoeksvorstel ontwikkeld naar de succes- en faalfactoren van politiek-bestuurlijke vernieuwing. Het idee hierachter is dat de politiek-bestuurlijke vernieuwing nog onvoldoende is toegesneden op de veranderingen die hebben plaatsgevonden in de maatschappelijke positie van de burger.

Het project zal aan het begin van 2003 worden afgesloten.

10 Burgerschap en politieke steun

In aansluiting op bovengenoemd project zal de relatie tussen de burger en de overheid nader worden uitgewerkt. De vraag is in hoeverre burgers het politieke systeem steunt, hoe deze steun zich in de loop van de tijd heeft ontwikkeld en hoe die steun zich verhoudt tot andere vormen van politieke participatie. In het onderzoek zal niet alleen steun voor het nationale politieke systeem aan de orde komen, maar ook die voor het lokale politieke systeem.

Dit onderzoek heeft het karakter van een proefschrift.

Sociaal beleid

11 Beleidseffectrapportage lokaal jeugdbeleid

Een van de beleidsdoelstellingen van het kabinet, in het bijzonder van het ministerie van vws, is de verbetering van de positie van de jeugd. Het ministerie wil samen met gemeenten vorm en inhoud geven aan het preventieve jeugdbeleid.

Op verzoek van genoemd ministerie heeft het SCP een onderzoek naar lokaal jeugd-beleid in uitvoering. Nadat in de vorige fase globaal de inhoud en het proces van het lokale jeugdbeleid zijn onderzocht, is nu de fase aangebroken waarin het resultaat centraal staat. Rapportage van de bevindingen zal voor de zomer van 2003 plaatsvinden.

In het verlengde van dit project vindt op verzoek van de VNG een evaluatie plaats van het ondersteuningsproject 'Lokaal jeugdbeleid'. Over de resultaten wordt eind 2002 gerapporteerd.

12 Participatiebevordering

Het beleid van het ministerie van vws is onder meer gericht op de bevordering van de deelname van mensen aan de samenleving. Dat geldt vooral mensen die daarin belemmeringen ondervinden, zoals ouderen, gehandicapten, werklozen en anderen. Gemeenten kunnen daarin een sleutelrol vervullen door het scheppen van zodanige voorwaarden dat de kansen om te kunnen participeren optimaal zijn.

Op verzoek van genoemd ministerie zal een onderzoek worden uitgevoerd naar het gemeentelijke beleid dat gericht is op de bevordering van deelname van burgers aan de samenleving, op economisch, maatschappelijk en cultureel terrein. In het bijzonder zal daarin gekeken worden naar de verhouding tot het maatschappelijk middenveld en naar de rol van welzijnsinstellingen in het gemeentelijke beleid. In de daarop volgende fase zal in een kleiner aantal gemeenten nadere verdieping plaatsvinden. Centraal daarin staat de sturingskracht van de gemeente en de ambities die

zij heeft. Accent ligt dan op het opsporen van succes- en faalfactoren in het beleid en in de verhouding met het maatschappelijk middenveld. Tevens zal worden nagegaan welke effecten de beleidsmaatregelen hebben op de deelname van de verschillende groepen aan de samenleving.

Het onderzoek zal begin 2002 van start gaan. Naar verwachting zullen de resultaten van het onderzoek in de loop van 2003 beschikbaar komen; zij zullen tevens worden verwerkt in het lopende onderzoek 'Lokaal sociaal beleid in de tijd'.

13 Toekomstverkenning lokaal zorgbeleid

De rol van de lokale overheid in het tot stand (doen) brengen van een samenhangend voorzieningenaanbod voor langdurig zorgafhankelijken (ouderen, gehandicapten, chronisch zieken, psychiatrische patiënten) is in de afgelopen decennia steeds prominenter geworden.

Momenteel wordt gestudeerd op de vraag of en in hoeverre de taken die de lokale overheid nu al heeft, kunnen worden opgenomen in een wettelijk vastgelegd 'dienstverleningsstelsel'; mogelijk zouden ook voorzieningen die nu worden gefinancierd uit de AWBZ in dat stelsel kunnen worden ondergebracht. Voor de discussies over de toekomst van het zorgstelsel en de daaruit voortvloeiende afbakening van verantwoordelijkheden van overheden, zorgaanbieders en zorgfinanciers (i.c. zorgkantoren) is het van belang te weten of de lokale overheden zich toegerust achten voor de hun toegedachte taken en hoe zij deze in de toekomst denken te gaan vervullen. Lokale overheden zullen voor de eventuele invulling van het in het kader van de Wet Collectieve Preventie en/of dienstenplan te ontwikkelen beleid een beroep (moeten) doen op door haar (mede) gesubsidieerde instellingen en organisaties (GGD'n, welzijnsvoorzieningen, instellingen voor maatschappelijke opvang, RIO's, instellingen voor arbeidsvoorziening etc.). Ook hun opvattingen over hun eigen rol en de mogelijkheden om die te vervullen zijn daarom van belang.

Het idee is een toekomstverkenning uit te voeren naar het lokale zorgbeleid en daarin naast de lokale overheden ook de meest relevante instellingen en organisaties te betrekken. Een groot deel van deze instellingen en organisaties werkt overigens op regionaal niveau, terwijl ook lokale overheden er in toenemende mate toe overgaan om in regionaal verband samen te werken. Dit zal vermoedelijk tot gevolg hebben dat de beoogde verkenning van lokaal zorgbeleid een sterk bovenlokaal of regionaal karakter zal krijgen.

De verkenning zal worden gestart met een inventarisatie van de huidige stand van zaken in het lokale c.q. regionale zorgbeleid aan de hand van de inmiddels verschenen lokale zorgplannen. Vervolgens zullen in rondetafel gesprekken met sleutelfiguren de belangrijkste aandachtspunten voor een toekomstig zorgbeleid in kaart worden gebracht. De uitkomsten hiervan zullen vervolgens worden gebruikt om het meer toekomstgericht karakter van het onderzoek verder te ontwikkelen. Het onderzoek zal in ieder geval een verkenning van de (te verwachten) omvang van de doelgroep van het lokale voorzieningenaanbod omvatten. Daarnaast wordt bezien in hoeverre

uit gegevens over de leefsituatie van deze cliëntgroepen knelpunten zijn af te leiden met betrekking tot het gebruik en de afstemming van voorzieningen. Hiervoor zal (onder meer) gebruik gemaakt worden van de bij het SCP beschikbare databestanden als AVO-gehandicapten, PVH + en GINO.

Overwogen wordt ook om een vergelijkend onderzoek te doen naar stelsels van maatschappelijke dienstverlening in een aantal Europese landen. Omdat het stelsel in Nederland op een aantal punten afwijkt van bijvoorbeeld die in Groot-Brittannië en Scandinavië, is een dergelijke vergelijking des te meer relevant.

Het project zal begin 2002 van start gaan en naar verwachting twee jaar duren.

14 Evaluatie Welzijnswet

In Bestuursakkoord Nieuwe Stijl (het BANS) is afgesproken dat het ministerie van vws een plan van aanpak zal opstellen voor de decentralisatie van welzijnstaken volgens de Welzijnswet. Inmiddels bevindt dat plan zich in een ver ontwikkeld stadium. Bedoeling is dat het ministerie in samenspraak met de meest betrokken partijen – VNG, IPO, VOG, VerdiWel. – een zelfanalyse uitvoert. Het SCP is gevraagd de resultaten van die zelfevaluatie te verwerken en tot één geheel te integreren.

De werkzaamheden van het SCP dienen in mei 2002 afgerond te zijn.

Justitie en politie

15 Integrale Veiligheidsrapportage 2002

Ter voorbereiding op de *Integrale Veiligheidsrapportage 2002* die in samenwerking met WODC en CBS wordt vervaardigd, schreef het SCP eind juni 2000 op verzoek van het ministerie van BZK een notitie waarin suggesties worden gedaan voor de nieuwe veiligheidsrapportage. In de notitie wordt aandacht gevraagd voor de aspecten van veiligheid die in de integrale veiligheidsrapportage (IVR) aan de orde komen en voor het vergroten van de kwaliteit van de indicatoren. Geopperd is de veiligheidsbeleving niet alleen aan criminaliteit te relateren, maar ook aan andere aspecten van veiligheidsrisico's. Eveneens zou in de IVR een ruimere plaats kunnen worden gegeven aan de resultaten van beleidsinterventies op het gebied van veiligheid, aan de vraag: wat werkt, in welke situatie. Dit laatste vraagt extra onderzoek in de vorm van een meta-evaluatie van projecten.

In een eventuele bijdrage over onveiligheidsbeleving zou in de komende rapportage aandacht kunnen worden besteed aan de rol van het nemen van preventiemaatregelen. Ook de invloed van buurtkenmerken als leefbaarheid en sociale samenhang op de onveiligheidsbeleving vraagt aandacht. Op deze wijze kan worden aangesloten bij het accent op buurtgerichte aanpak van het IVP en het GSB.

De bijdrage aan de rapportage moet in april 2002 gereed zijn.

16 Buurt , veiligheid en politie

Naast de projecten in het kader van de *Integrale Veiligheidsrapportage* en de bijdrage aan het project 'Sociale Infrastructuur' krijgt het thema veiligheid vorm in het project 'Buurt, veiligheid en politie'. Het doel van dit project is de relatie tussen veiligheid en de buurt in kaart te brengen en uit te diepen. Tussen buurten bestaan grote verschillen in veiligheid en onveiligheidsbeleving. Deze verschillen zijn op landelijk niveau nog betrekkelijk weinig onderzocht. Voor het verkrijgen van meer inzicht in de rol van buurtkenmerken wordt een multi-level-onderzoek uitgevoerd waarin sociale en demografische kenmerken van buurten zijn te onderscheiden van individuele kenmerken van bewoners. In het verlengde daarvan wordt getracht meer inzicht te verkrijgen in de relatie tussen onveiligheid, onveiligheidsbeleving en het politieoptreden in buurten.

17 Determinanten en consequenties van slachtofferschap

Na afronding van het project 'Buurt en Veiligheid' wordt een begin gemaakt met project 'Determinanten en consequenties van slachtofferschap'. Het stelt zich ten doel het thema veiligheid verder vorm te geven door naast het slachtofferrisico aandacht te geven aan de gevolgen van slachtofferschap en de voorzieningen die slachtoffers ter beschikking staan. De afgelopen jaren is voor de materiële en immateriële gevolgen van een delict voor het slachtoffer en diens naaste omgeving en voor de werkwijze van politie en justitie ten aanzien van slachtoffers steeds meer belangstelling ontstaan. Na eerdere richtlijnen voor politie en justitie voor betere bejegening van het slachtoffer is de positie van het slachtoffer in het strafproces geleidelijk verder versterkt (de wet-Terwee; initiatiefwetsvoorstel Dittrich). De vraag in hoeverre met deze veranderingen wordt tegemoetgekomen aan de wensen van slachtoffers is in onderzoek nog weinig aan de orde gekomen. Met het project wordt beoogd hier inzicht in te verkrijgen.

Aan de hand van slachtofferenquêtes kan een beeld worden geschetst van de ervaren schade, het persoonlijk en materieel letsel van verschillende (bevolkings-, leeftijds-, en beroeps-) groepen. Tevens wordt inzicht verkregen in de contacten van slachtoffers met de politie, de slachtofferhulp en de schade. Op basis van de analyses kan dan worden beredeneerd of voor bepaalde groepen slachtoffers voorzieningen (verder) uit te breiden of te verbeteren zouden zijn.

18 Slachtofferschap en beleid

In het verlengde van voorgaand project wordt in 2002 een voorstel ontwikkeld voor een periodieke rapportage naar slachtofferschap en beleid. In de afgelopen jaren is steeds meer aandacht gekomen voor mensen die de dupe zijn geworden van, schade hebben geleden of fysiek slachtoffer zijn geworden van crimineel gedrag. Hoewel de aandacht van beleidsmakers hiervoor de laatste jaren is toegenomen, is de informatievoorziening met betrekking tot criminaliteitontwikkeling en de beleving van burgers gebrekkig. Ook onderzoek naar ervaringen van burgers met criminaliteit ontbreekt nagenoeg.

Die periodiek gedachte rapportage zou uit drie delen bestaan. Het eerste onderdeel bevat kerncijfers over slachtofferschap (inclusief huiselijke geweld), onveiligheidsbeleving, opvattingen over politie en justitie, aangiften, en slachtofferhulp. Het tweede onderdeel zou zich moeten richten op het veiligheidsbeleid in brede zin. Accent ligt op het beleid van politiekorpsen, gemeenten en rijk. Nagegaan wordt welke resultaten met het beleid worden geboekt en welke succes- en faalfactoren zijn vast te stellen. Het derde en laatste onderdeel zou steeds uit per rapportage wisselende thema's kunnen bestaan. De keuze van de thema's zou afgestemd kunnen worden op de politieke/beleidsmatige actualiteit. Mogelijke thema's zijn: risicogroepen met betrekking tot slachtofferschap, specifieke vormen van geweldsmisdrijven (bijvoorbeeld huiselijk geweld), effectiviteit van preventie-maatregelen, invloed van de buurt en dergelijke.

Culturele veranderingen

19 Opvattingen over de overheid

In de Sociaal en Culturele Rapporten, in de Sociaal en Culturele Verkenningen en in de recente publicatie *Sociale Staat van Nederland* is in de loop der jaren aandacht geschonken aan de opvattingen over het sociaal beleid, dat wil zeggen aan het handelen van de overheid in het algemeen en aan het draagvlak van de quartaire sector in het bijzonder. Tezamen zou het dus moeten gaan om de steun voor of de instemming met de verzorgingsstaat. Het ligt in het voornemen om analyses die reeds bij het Sociaal en Cultureel Planbureau zijn uitgevoerd te bundelen en te systematiseren. De studie zal meer kwalitatieve en theoretische beschouwingen bevatten dan tot nu toe bij uiteenzettingen over meningsverandering gebruikelijk was. Bovendien zullen 'objectieve gegevens over de omvang van de quartaire sector worden vermeld. Er zal daarbij worden aangesloten bij internationaal onderzoek. Hiervan zijn enkele belangrijke samenvattingen gemaakt. De conclusies daarvan worden in grote lijnen door de uitkomsten van het project 'Culturele Veranderingen in Nederland' bevestigd. De Nederlandse gegevens zijn echter omvangrijker dan die in menig buitenlands onderzoek, de tijdreeksen zijn bovendien langer. Samenvatting van hetgeen in Nederland bekend is, levert dus een aanvulling op. De werktitel van het rapport luidt: *Opvattingen over de overheid en het sociaal beleid, 1970-2000*. De productie zal in de periode oktober 2001 - december 2002 plaats vinden.

20 Levensbeschouwing in Nederland

Eerder gepubliceerde studies duiden erop dat secularisatie zeer ver gevorderd is in Nederland. Dit roept de vraag op wat er nog aan spiritualiteit te constateren valt en of zich daarin ontwikkelingen voordoen die op toe- of afname wijzen. Het te produceren rapport zal dus eerder over 'geloven' dan over secularisering handelen. In de publicatie *Secularisatie in de jaren negentig* van het Sociaal en Cultureel Planbureau werd geconstateerd dat onder alle Nederlanders de instemming met geloofspunten sinds vele jaren weer toenam, in het bijzonder onder de naoorlogse generatie.

Dit was in versterkte mate het geval onder de kerkleden. De reeksen – beperkt in aantal – zullen worden voortgezet en opnieuw geanalyseerd.

Er zijn gegevens over de aanhang voor alternatieve zingeving beschikbaar. Zij dateren uit 1979 en vooral uit 1994, en zijn gerapporteerd in de studie *Alternatieve zingeving in Nederland* (1997). De herhaling van een selectie uit de vragen, het aanvankelijke onderzoek was nogal omvangrijk, brengt verheldering omtrent ontwikkelingen. Waar mogelijk zal aandacht besteed worden aan levensbeschouwelijke gradaties binnen de islam.

Enige internationale gegevens, afkomstig uit ISSP-onderzoek van 1998, kunnen worden toegevoegd.

De werktitel van het rapport luidt: *Enige recente gegevens over geloven in Nederland*. Het noodzakelijke onderzoek zal plaatsvinden in het kader van de peiling van 'Culturele Veranderingen 2002'. Naar verwachting zal het rapport eind 2003 gereed zijn.

De conclusies van beide studies zijn voor een deel bruikbaar voor het project over de integratie van de moderne samenleving, speciaal met het oog op de waarden van het 'brede maatschappelijke midden'.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK VIII: VOLTOOIDE PROJECTEN

Knelpunten in het stedelijk jeugdbeleid

Dit project stond niet op het werkprogramma, maar werd in opdracht van de minister van Grotestedenbeleid en Integratie verricht. Het verscheen in december 2000 als Onderzoeksrapport 2000/8.

Inventarisatie lokaal sociaal beleid

Het onderzoeksrapport is in december 2001 verschenen als Onderzoeksrapport 2001/19.

Zo gewoon mogelijk

Publicatie over de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg, in december 2001 verschenen als SCP-publicatie 2001/8 (tevens proefschrift).

Secularisatie in de jaren negentig. Kerklidmaatschap, veranderingen in opvattingen en een prognose

Verschenen als SCP-publicatie 2000/3.

Het beeld van de wetenschap

Verschenen als Onderzoeksrapport 2001/9. Was niet in het werkprogramma voorzien.

Brancherapport Welzijn & Sport, een eerste proeve

Op verzoek van het ministerie van vws opgesteld; gepubliceerd als begrotingsbijlage in september 2001.

Was niet in het werkprogramma voorzien.

Verkenning sociale infrastructuur: Sociaal gericht, sociaal verplicht.

Het project was niet opgenomen op het werkprogramma en vond plaats in opdracht van het ministerie van BZK. Het rapport werd door dat ministerie uitgebracht in september 2001.

Het SCP heeft twee bijdragen geleverd die als bijlage bij het rapport van het ministerie van BZK zijn verschenen:

- 1 Ontwikkelingen in primaire leefverbanden, de buurt, arbeid en onderwijs, alsmede maatschappelijke en politieke participatie.
- 2 De leefsituatie van kwetsbare groepen.

Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid

De tekst van dit rapport dat op verzoek van het ministerie van BZK werd vervaardigd, is in december 2001 gereedgekomen. Publicatie volgt in maart 2002.

Non-profitsector in Nederland

Het Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project is in april 2001 voorlopig afgesloten met *Noch markt, noch staat* (SCP-publicatie 2001/2) en *The nonprofit sector in the Netherlands* (SCP working document 70). In november is een werkconferentie over de toekomst van de Nederlandse non-profitsector gehouden.

Civil society en sociaal kapitaal internationaal

De internationale publicatie over sociaal kapitaal is inmiddels gepubliceerd door Routledge onder de titel: *Social capital and politics in everyday life*.

Maatschappelijk middenveld

Voor dit project is onderzoek gedaan door een marktonderzoeksbureau. Ondanks intensieve begeleiding zijn de resultaten onbevredigend en is er aanvullend onderzoek nodig.

Niet-stemmers

Dit project kwam in de plaats van een project over politieke betrokkenheid. Intern is er literatuuronderzoek gedaan en zijn secundaire surveydata-analyses verricht en in opdracht zijn interviews en focusgroepen gehouden. Er is enkele malen gerapporteerd aan het ministerie van BZK (medefinancier van het onderzoek).

Vertrouwen en risicopercepties

In opdracht van het ministerie van VROM werd vervolgonderzoek met secundaire data-analyse en focusgroepen verricht naar opvattingen in de bevolking over voedselveiligheid, resulterend in een SCP-Werkdocument van oktober 2000.

Publieke opinie en consumentengedrag

Zoals ook in andere jaren werd in de periode 2000-2001 medewerking verleend aan het RIVM ten behoeve van zowel de *Milieubalans 2000 en 2001* als de *Nationale Milieuverkenning 5*. Daarbij werd ingegaan op consumentengedrag en op de publieke opinie ten aanzien van het milieu.

IX Quartaire sector

Inleiding

Een belangrijk facet van de sociale en culturele dimensie van het overheidsbeleid is de ontsluiting van voorzieningen voor de samenleving en burgers. Deze voorzieningen maken deel uit van de quartaire sector, waarmee dat gedeelte van de economie wordt bedoeld dat is gericht op de niet-commerciële dienstverlening. Door de dominante rol van het budgetmechanisme reguleren prijzen nauwelijks de markten in de quartaire sector. Daarom moet informatie over de werking van de markten in de quartaire sector overwegend via productindicatoren beschikbaar komen. De onderzoeksgroep richt zich vooral op de modellering van de quartaire sector, en gebruikt hiervoor benaderingen die een sterk econometrisch karakter hebben.

Aan het gebruik van voorzieningen in de quartaire sector zijn drie aspecten te onderscheiden: consumptie, productie en verdeling. Bij consumptievraagstukken gaat het met name om de determinanten van de vraag naar quartaire diensten en raming van deze vraag. Bij productievraagstukken gaat het met name om de wijze waarop het aanbod van quartaire diensten tot stand komt, de doelmatigheid van de productie van deze diensten en de gevolgen van veranderingen in de productiestructuur voor de kosten van deze voorzieningen. Bij verdelingsvraagstukken gaat het om de gevolgen van het gebruik van quartaire diensten voor de welvaart van gebruikers alsmede om de inkomensgevolgen van majeure wijzigingen in de regelgeving van deze voorzieningen.

De onderzoeksgroep is als volgt samengesteld:

- drs. E.J. (Evert) Pommer	(1,0)	(hoofd)
- dr. I.B. (Isolde) Woittiez	(0,8)	(adjunct-hoofd, vraagmodellen, zorgverlof)
- dr. E. (Evelien) Eggink	(1,0)	(productiviteit)
- dr. E. (Edwin) van Gameren	(1,0)	(zogramingen, arbeidsmarkt)
- drs. J.J. (Jedid-Jah) Jonker	(0,8)	(welvaartsverdeling)
- dr. B. (Bob) Kuhry	(1,0)	(trendanalyse, onderwijsramingen)
- drs. I.L. (Ingrid) Ooms	(0,6)	(zogramingen)
- drs. M. (Michiel) Ras	(0,8)	(gedragsmodellen)
- drs. A.G.J. (Ab) van der Torre	(1,0)	(justitiële ramingen)

Periodieke rapportages

1 Rapportage quartaire sector

De Rapportage quartaire sector beoogt, als opvolger van het Trendrapport quartaire sector, periodiek een vraagraming te geven van voorzieningen in de quartaire sector. Daarbij wordt zoveel mogelijk uitgegaan van verklarende modellen, en worden toekomstige ontwikkelingen uitgezet via een basisraming en enkele beleidsscenario's. Als

opmaat voor de raming wordt aandacht besteed aan de rol van de overheid, de definitie en afbakening van de quartaire sector, de gekozen productindicatoren en historische ontwikkelingen met betrekking tot productievolume, kosten en productiviteit alsmede aan processen als privatisering en verzelfstandiging van diensten. Het project is reeds in het vorige werkprogramma begonnen. Looptijd: tot en met april 2002.

2 Memorandum quartaire sector

Vlak voor de verkiezingen voor de Tweede Kamer brengt het SCP al geruime tijd een Memorandum uit over de allocatie van middelen in de quartaire sector. Het memorandum zal grotendeels voortbouwen op de uitkomsten van de *Rapportage quartaire sector*, waarbij de uitkomsten worden geplaatst in het perspectief van de departementale meerjaren begrotingen. Looptijd: mei en april 2002.

3 Profijt van de overheid

De beschrijving van de verdelingseffecten van het overheidsbeleid krijgt periodiek gestalte in de rapportage *Profijt van de overheid*, waarin nu het vierde deel zal verschijnen met uitkomsten voor 1995 en 1999. Eerder werd een integraal beeld gegeven van het 'profijt van de overheid' over de jaren 1979 (I), 1983 (II), 1987 en 1991 (III). Voorlopige uitkomsten van de uitgavenverdeling 1999 zijn gepubliceerd in de *Sociale staat van Nederland 2001*.

In de vierde publicatie van de genoemde reeks wordt bijzondere aandacht besteed aan veranderingen van de verdelingen in de tijd, de waardering van gebonden inkomensoverdrachten (subsidies) voor de gebruikers en de invloed op de inkomensverdeling. Het project is reeds in het vorige werkprogramma aangevangen. Looptijd: tot en met juli 2002.

Verklaringsmodellen voor de vraag naar zorg

Deze projecten worden in nauwe samenwerking met de onderzoeksgroep 'Zorg' uitgevoerd. Zie ook hoofdstuk XI onder: 'Verklaringsmodellen zorgsectoren'.

4 Verklaringsmodel zorg voor mensen met beperkingen

Dit deelproject maakt onderdeel uit van het meer omvattende project 'Vraagmodellen in de care sector'. Dit verklaringsmodel heeft betrekking op mensen met fysieke en/of mentale beperkingen (overwegend ouderen) en moet inzicht geven in de determinanten van de behoefte aan, de vraag naar en het gebruik van zorgdiensten en moet geschikt zijn voor het opstellen van vraagramingen alsmede het berekenen van de effecten van overheidsbeleid ter zake. Bij de ontwikkeling van het model wordt uitgegaan van zorgdiensten, die uiteindelijk te herleiden zijn tot zorgpakketten die via voorzieningen op de zorgmarkt terechtkomen. Er worden drie deelprojecten onderscheiden: over het door cliënten afgelegde zorgtraject; de omzetting van vraag in gebruik en de integratie van de verschillende uitkomsten in een kansmodel van zorgdiensten.

Het onderzoek wordt uitgevoerd op verzoek van het ministerie van vws. Geplande looptijd: januari - september 2002.

5 Verklaringsmodel zorg verstandelijk gehandicapten

Dit deelproject maakt onderdeel uit van het meer omvattende project 'Vraagmodellen in de care sector', en heeft dezelfde doelstelling als het project Verklaringsmodel zorg voor mensen met beperkingen. De behoefte aan zorg wordt objectief geïndiceerd en gerelateerd aan verschillende type zorgdiensten. Centraal daarbij zijn de woonfunctie en de dagbesteding. Voor de schatting van het model is een unieke dataset beschikbaar, het onderzoek *Personen met een verstandelijke handicap* (2000). Het onderzoek wordt uitgevoerd op verzoek van het ministerie van vws, en zal in samenwerking met het RIVM worden uitgevoerd. Geplande looptijd: oktober 2002 - maart 2003.

Gedragmodellen voor inkomensoverdrachten in de quartaire sector

6 De werking van de armoedeval

Twee belangrijke pijlers van het armoedebeleid zijn de bevordering van de arbeidsdeelname van uitkeringsontvangers en de inkomensondersteuning van huishoudens met een laag inkomen. Beide doelstellingen, activering en ondersteuning, staan bij inkomensafhankelijke regelingen op gespannen voet met elkaar. Opmerkelijk is dat er relatief veel onderzoek is gedaan naar de mogelijke effecten van de armoedeval op arbeidsmarktparticipatie, maar dat empirisch onderzoek naar het werkelijk gedrag van mensen betrekkelijk schaars is. In de *Armoedemonitor 2001* is daartoe een bescheiden poging gewaagd. Deze poging kende zodanige beperkingen dat geen harde uitspraken mogelijk bleken. Deze beperkingen zijn vooral gelegen in het niet in de analyses kunnen meenemen van een groot aantal kenmerken die bepalend zijn voor arbeidsmarktgedrag. Op basis van reeds beschikbare panels en aanvullende informatie wordt gepoogd een beter inzicht te geven in de omvang van de armoedeval. Geplande looptijd: augustus 2002 - februari 2003.

7 Effect van eigen bijdrage op gebruik van zorgvoorzieningen *

De eigen bijdrage speelt een rol bij de beslissing die mensen nemen over het type zorg dat ze vragen en/of gebruiken en de hoeveelheid zorg die ze vragen. Dat betreft voor ouderen vooral de thuiszorg maar mogelijk ook het verzorgingshuis. En voor mensen met psychische problemen betreft het vooral de afweging tussen RIAGG en vrijgevestigde therapeuten en psychologen/psychiaters. Door kenmerken van het systeem van eigen bijdragen is de modellering van die rol gecompliceerd, omdat de prijs per gebruikseenheid zelf weer afhangt van het gebruik. Er is vaak wel een maximum aan de eigen bijdrage gesteld en dat betekent dat de marginale eigen bijdrage nul wordt boven een bepaalde gebruiksgrens. De eigen bijdrage moet derhalve samen met het gebruik worden gemodelleerd. Dat is technisch lastig maar niet onmogelijk. Het ligt in de bedoeling om het model zo op te zetten, dat het ook toepasbaar is op andere voorzieningen in de quartaire sector. Te denken valt aan kinderopvang en woninghuur.

8 Simulatiemodel zorgverzekeringen *

In de publicatie *Het ziekenfonds, waar ligt de grens?* (SCP-cahier 134 uit 1997) is een simulatiemodel zorgverzekeringen ontwikkeld. Dit model is veelvuldig gebruikt om de gevolgen van veranderingen in het stelsel van ziektekostenverzekeringen door te rekenen. Inmiddels zijn de gebruikte gegevens gedateerd, hetgeen noopt tot een update. Daarnaast moet de infrastructuur worden herzien, opdat toekomstige vragen weer snel en adequaat kunnen worden doorgerekend. Verder kunnen enige technische verbeteringen worden aangebracht in het consumptie-model. Ten slotte wordt nagegaan in hoeverre het mogelijk is de keuzevrijheid tussen verschillende pakketten bij particuliere verzekeringen op te nemen in de modelering. Het ligt niet in de bedoeling zelf varianten in de zorgverzekeringen te formuleren en door te rekenen.

9 Vraag- en financieringsmodel van woondiensten*

Tot het onderzoeksterrein van Quartaire Sector behoort het analyseren van de (consumptiegebonden) inkomensgevolgen van overheidsbeleid. Daartoe behoren de inkomenseffecten van het woningmarktbeleid. De overheid heeft grote directe invloed op het profijt in de volkshuisvesting via de regelingen betreffende de koopwoning (huurwaardevoordeel) en de huurwoning (huursubsidie). Mogelijke veranderingen in het subsidiestelsel kunnen gevolgen hebben voor de verdeling van het profijt van de overheid.

Bij de berekening van de effecten van deze stelselwijzigingen zijn gedragsreacties van de marktpartijen moeilijk te negeren. Een belangrijk probleem is de modellering van de vraag naar woondiensten, omdat deze in de praktijk moeilijk is te splitsen in een prijs- en volumecomponent. Hoewel voor het bepalen van de prijscomponent de hedonische prijsvergelijking een goede overweging is (daarbij wordt een voor kwaliteit gecorrigeerde prijsindex geschat), is deze benadering niet zonder problemen. Dit project heeft raakvlakken met het project 'Wonen en inkomen' van de onderzoeksgroep 'Leefomgeving en wonen'.

Doelmatig dienstverleners

10 Monitoring productiviteit intramurale zorg

Het primaire doel van doelmatigheidsonderzoek is om de relatie tussen inzet van middelen en productie vast te stellen. Daarnaast kan dit onderzoek instrumenten aanreiken om de doelmatigheid van de productie te vergroten. Het SCP heeft inmiddels de nodige expertise opgebouwd op dit gebied. Deze informatie is evenwel versnipperd en niet altijd meer actueel. De doelstelling van het project is om in deze lacune te voorzien, te beginnen in de intramurale zorg. Concreet moet dit project systematische informatie geven over de productie (naar omvang, zorgzwaarte en kwaliteit), het volume van de ingezette middelen (naar prijs, hoeveelheid en samenstelling) en de productiviteitsontwikkeling (gedecomposeerd in veranderingen in de (technische) efficiëntie, de schaalefficiëntie en de technische verandering). Daarmee kunnen de resultaten van dit project worden ingezet om een betere

relatie te leggen tussen de vraag naar diensten en de daarmee samenhangende kosten.

Dit project kan via modellering bovendien inzicht geven in de gevolgen van (voorgenomen) beleidsontwikkelingen, zoals aanpassingen in de planning van capaciteiten en het veranderen van budgetsystemen.

De eerste fase zal veertien maanden duren. Daarna kan betrekkelijk eenvoudig een jaarlijkse update worden gemaakt, waarover tweejaarlijks kan worden gerapporteerd. Geplande looptijd: juli 2002 - april 2003.

11 Doelmatigheid van de geestelijke gezondheidszorg

In 2001 is een voorstudie uitgevoerd naar de mogelijkheden om de doelmatigheid van instellingen in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) te onderzoeken. Het doel van deze doelmatigheidsstudie is inzicht te geven in de verhouding tussen productie en kosten (doelmatigheid) van instellingen in de GGZ. Door deze verhouding te verbeteren kunnen kosten worden bespaard en middelen worden vrijgemaakt om bijvoorbeeld knelpunten in de zorg te verlichten. De studie zal dan ook trachten instrumenten aan te reiken om de doelmatigheid te vergroten.

In de gehele GGZ is een grootschalig fusieproces op gang gekomen. Het karakter van de instellingen verandert daardoor. Een vergelijking van instellingen in de loop der tijd wordt daardoor lastig. Toch wordt om twee redenen een onderzoek naar de doelmatigheid van instellingen in de GGZ uitgevoerd. In de eerste plaats wordt met dit onderzoek een compleet beeld gegeven van de intramurale gezondheidszorg (zie ook *Monitoring productiviteit intramurale zorg*). In de tweede plaats is de sector bezig met benchmark experimenten. Dit onderzoek kan inzicht geven in de gegevens die nodig zijn voor benchmarking. Geplande looptijd: oktober 2002 - december 2003.

12 Doelmatigheid van de kinderopvang

Dit project maakt onderdeel uit van het intersectorale programma 'Voorzieningen op de grens van arbeid en zorg', en moet inzicht geven in de doelmatigheid van kinderopvangvoorzieningen.

Er zijn verschillende typen kinderopvang. Sommige instellingen leveren alleen dagopvang, andere leveren (ook) buitenschoolse opvang. Met de gegevens van het CBS over kinderopvang is een doelmatigheidsanalyse wellicht mogelijk, waarbij een relatie wordt gelegd tussen ingezette middelen en de productie van kinderopvang. De analyse kan echter niet zo gedetailleerd worden uitgevoerd als gebruikelijk in het SCP-productiviteitsonderzoek, omdat veel minder (achtergrond)gegevens beschikbaar zijn. Met name de verklaring van gevonden doelmatigheidsverschillen zal summier blijven. In een voorstudie worden de mogelijkheden van dit project nader verkend. Geplande looptijd: augustus 2002 - juli 2003.

Werken in de quartaire sector

13 Banen in de verzorging

Dit project moet de factoren zichtbaar maken die een baan in de verzorging (on)aan-trekkelijk maken. Daarbij wordt gekeken naar verscheidene karakteristieken die de zwaarte van een baan weergeven (waaronder avond- en nachtdiensten), het loon, de secundaire arbeidsvoorwaarden (als verlofregelingen, deeltijdarbeid). Verder wordt bekeken of de aantrekkelijkheid van een baan verschillend gepercipieerd wordt door verschillende typen werknemers.

De relevantie van dit project volgt uit de te verwachten stijging in de vraag naar zorg in het perspectief van de reeds bestaande tekorten in de personeelsvoorziening. In dit project worden ook de mogelijkheden van het arbeidspotentieel betrokken, bijvoorbeeld door herintreding van vrouwen, arbeidsongeschikten en (vervroegd) gepensioneerden. Dit project kan materiaal aandragen voor het meer omvattende project betreffende de beroepskrachtenraming.

Geplande looptijd: september - december 2003.

14 De gevolgen voor de arbeidsmarkt van de combinatie zorg en werk

In dit project, dat geschaard kan worden onder het thema 'Arrangementen rond de combinatie van arbeid en zorg' van de onderzoeksgroep 'Emancipatie, jeugd en gezin', zal worden nagegaan wat de effecten van de combinatie van zorg en werk op iemands functioneren als werknemer zijn. Ook wordt nagegaan of zogenoemde taakcombineerders specifiek in bepaalde sectoren werkzaam zijn en of dit te maken heeft met het bestaan van bepaalde verlofregelingen. De overheid probeert door middel van allerlei (verlof)regelingen meer mensen werk- en zorgtaken te laten delen, en vervult hierin als werkgever in de quartaire sector een voortrekkersrol. In dit project wordt nagegaan wat de effecten zijn van een zorgverlofregeling op de feitelijke en gewenste arbeidstijd, op de baantevredenheid, op de effectieve werktijd en op het gebruik dat wordt gemaakt van andere verlofregelingen.

Geplande looptijd: april-december 2003.

15 Beroepskrachtenraming*

Voor verschillende onderdelen van de quartaire sector heeft het bureau ramingsmodellen ontwikkeld die een inzicht geven in de toekomstige vraag naar quartaire diensten. De *Rapportage quartaire sector* geeft eveneens een integraal beeld van het gebruik van quartaire diensten en mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de vraag naar deze diensten. Het probleem of er voldoende aanbod van personeel beschikbaar is om aan de vraag naar quartaire diensten te voldoen wordt daarbij open gelaten.

Dit project moet in deze lacune voorzien, en moet de mogelijkheden verkennen van een sectorspecifieke raming van personeel in de quartaire sector, onderscheiden naar deelsector, beroepsgroep en opleidingsniveau. Een aanzet hiertoe is reeds gegeven in de publicatie *Tussen overschot en tekort* (1999), waarin de stand van zaken in de jaren

negentig is opgemaakt maar waarin het ramingsperspectief nog ontbrak. De raming moet passen in het macrobeeld van het trendmatig arbeidsaanbod dat het CPB voor de middellange termijn opstelt. Voorts moet worden verkend welke ramingen reeds via andere instellingen beschikbaar zijn en welke ramingen ontbreken. Het project zal daarom het karakter hebben van een voorstudie.

Overige projecten

16 Welvaart en huishoudelijke productie

De noodzaak doet zich voor een breder welvaartsbegrip te ontwikkelen, dat naast de opbrengsten uit beroepsarbeid eveneens de opbrengsten uit huishoudelijke arbeid en – waar mogelijk – de opbrengsten uit vrije-tijdsbesteding omvat.

Dit onderzoek moet inzicht geven in de mate waarin de huishoudelijke productie bijdraagt aan de welvaart van huishoudens. Huishoudens wegen immers de opbrengsten van tijd besteed aan beroepsarbeid, huishoudelijke productie en vrije tijd tegen elkaar af. Deze afweging kan voor verschillende groepen in de bevolking anders uitpakken. In de literatuur wordt de waardering van huishoudelijke productie via twee invalshoeken benaderd: via directe waardering op basis van marktprijzen van vergelijkbare diensten (*replacement cost*-methode) en via indirecte waardering op basis van opgeofferd loon uit beroepsarbeid (*opportunity cost*-methode). Een meer globale benadering is mogelijk op basis van werkelijk gemaakte kosten voor bepaalde diensten die nodig zijn om marktinkomen te verwerven (*equivalentie-methode*’).

Geplande looptijd: maart - december 2003.

*17 Sociale en culturele trends en voorzieningengebruik**

Dit project moet inzicht geven in maatschappelijke trends die mede bepalend zijn voor het gebruik van quartaire voorzieningen. Terreinen waaraan aandacht zal worden besteed, zijn onder meer de onderwijsexpansie en de extra-muralisering in de zorg. Sociale en culturele trends worden doorgaans beschouwd vanuit een beschrijvend en minder vanuit een verklarend perspectief. Dit beschrijvend perspectief is voor de verklaring van het voorzieningengebruik in de quartaire sector echter te beperkt. In het verlengde hiervan blijken economische modellen maatschappelijke ontwikkelingen vaak te verklaren via modellen met vaste coëfficiënten en variabele exogenen: personen reageren altijd hetzelfde, alleen de omgeving verandert. Minstens even belangrijk zijn echter geleidelijke veranderingen in de preferenties van personen (door bijvoorbeeld emancipatieprocessen, wijzigingen in het ambitieniveau en dergelijke).

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK IX: VOLTOOIDE PROJECTEN

Het *Werkprogramma 200-2001* maakt melding van de hierna volgende projecten. De nummering tussen haakjes verwijst naar bijlage 3 van het genoemde werkprogramma.

Armoedemonitor 2000 (nr 9)

SCP-publicatie 2000/6 (samen met de SCP-onderzoeksgroep AIS en het CBS)

Voor een toelichting, zie hoofdstuk IV

Armoedemonitor 2001 (nr 10)

SCP-publicatie 2001/18 (samen met de SCP-onderzoeksgroep AIS en het CBS)

Voor een toelichting, zie hoofdstuk IV

Vrij om te helpen (nr 28)

SCP-publicatie 2001/16 (samen met SCP-onderzoeksgroep 'Zorg')

Voor een toelichting, zie hoofdstuk XI

Een scenario voor de zorguitgaven 2003-2006 (nr. 37)

CPB/SCP-document 7 (2001)

Het CPB en het SCP hebben met medewerking van het RIVM een scenario ontwikkeld voor de groei van de zorguitgaven in de volgende kabinetsperiode (2003-2006).

In dit scenario is de groei van de zorguitgaven gebaseerd op ontwikkelingen in vraag en aanbod van de gezondheidszorg en op de invloed van nieuwe medisch-technologische ontwikkelingen.

Public provision and performance (nr. 38)

North-Holland, Elsevier 2000.

This book, aimed at both researchers and policy makers, is concerned with methods in the field of efficiency measurement in the public sector.

Contributions were made by recognized authorities on the subject.

Verstandig verzorgd (nr. 39)

SCP-publicatie 2001/4

De centrale vraag in deze studie is of de overheid en instellingen voor verstandelijk gehandicapten de financiële problemen kunnen verlichten door de efficiëntie te vergroten. De mogelijkheden hiervoor blijken vooralsnog beperkt, mede omdat de efficiëntie de afgelopen jaren al gestaag is gegroeid. Om de financiële problemen van een aantal instellingen te verlichten bepleit de studie een grondige herziening van het financieringssysteem, met name het principe 'hoe zwaarder de handicap des te hoger de vergoeding'. De onderliggende technische analyse is afzonderlijk gerapporteerd in een Engelse uitgave.

Efficiency of Homes for the Mentally Disabled in the Netherlands (nr 39)

SCP-Research Report 2001/16

The report represents an extensive study of the efficiency of homes for the mentally disabled in the Netherlands. It sets out theoretical and empirical backgrounds and employs both parametric (cost functions) and non-parametric models (Data Envelopment Analysis). The technical details of both types of methods are discussed extensively. A policy-oriented publication is also available in Dutch as *Verstandig verzorgd*.

Productiviteit in de geestelijke gezondheidszorg (nr. 40)

Dit project heeft geleid tot een voorstudie, die (nog) niet is gepubliceerd.

De volgende projecten stonden niet op het *Werkprogramma 2000-2001*, maar werden wel uitgevoerd:

De vraag naar kinderopvang

SCP-werkdocument 67 (samen met SEO)

Medio 2000 zijn de hoofdlijnen van de Wet Basisvoorziening kinderopvang aan de Tweede Kamer aangeboden. Deze wet moet een wettelijk kader bieden voor de snel groeiende voorzieningen voor kinderopvang. Voor de opstelling van een meerjarenraming is onder meer een ramingsmodel vereist, waaruit de toekomstige vraag naar kinderopvang kan worden afgeleid. In opdracht van de voorbereidende Interdepartementale werkgroep hebben de Stichting voor Economisch Onderzoek (SEO) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gezamenlijk een ramingsmodel voor de kinderopvang ontwikkeld, waarin een raming voor de periode 2003-2007 is opgenomen.

Maten voor gemeenten

SCP-werkdocument 74

Het ministerie van Binnenlandse Zaken wil een beter inzicht in de relatie tussen de taken en middelen van de gemeentelijke bestuurslaag. Dit is een voorstudie daarnaar, die moet worden beschouwd als een eerste aanzet tot een grotere studie. Er was op reguliere basis al veel bekend over uitgaven en prestaties van gemeenten. In combinatie met het in dit werkdocument geschetste interpretatiekader kan dit de transparantie van taken en middelen van de gemeentelijke bestuurslaag verhogen.

Het meten van armoede 2: een armoedegrens gebaseerd op consumptie

CBS/SCP rapport

In de Verenigde Staten is een nieuwe poging gewaagd om op basis van consumptiegegevens tot een nieuwe afbakening van de groep arme huishoudens te komen. Tot nu toe wordt in Nederland het onderscheid tussen arm en niet-arm enkel op grond van inkomensgegevens gemaakt. Het gebruik van bestedingsgegevens biedt echter de mogelijkheid een pakket van noodzakelijk geachte goederen en diensten vast

te stellen welke een minimum levensstandaard kunnen garanderen. In dit rapport wordt nagegaan in hoeverre deze nieuwe Amerikaanse methode toepasbaar is voor Nederland.

X Tijd, media en cultuur

Inleiding

De naam van de onderzoeksgroep 'Tijd, Media en Cultuur' verwijst rechtstreeks naar de drie zwaartepunten in het onderzoeksprogramma van deze groep, waarbij aangetekend dat onder Media ook ICT is vervat. Onderstaande beschrijving van de projecten voor het werkprogramma 2002-2003 kent derhalve de volgende driedeling: 'Tijdsbesteding en tijdsordening', 'Media en ICT' alsmede 'Cultuur'. Eerst volgt ter inleiding een korte kennismaking met deze drie onderzoeksvelden.

Patronen in de wijze waarop men de tijd besteedt, geven zicht op verschillen in levenswijze, bijvoorbeeld tussen de seksen. Veranderingen in de tijdsbesteding over de jaren bevatten informatie over maatschappelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld over de veranderende rolverdeling tussen de seksen. Het SCP heeft met deze invalshoek sinds de jaren zeventig een traditie opgebouwd. In 2000 vond de zesde vijfjaarlijkse peiling van het tijdsbestedingsonderzoek plaats. Eind 2001 verscheen het rapport *Trends in de tijd*, waarin verslag werd gedaan van recente trends in tijdsbesteding en tijdsordening. Voor het *Werkprogramma 2002-2003* staan diverse vervolganalyses betreffende tijdsbesteding en tijdsordening geagendeerd, waaronder studies naar tijdsordening en naar sport.

De tijdsbesteding is ook een van de bronnen voor studies naar mediagebruik en cultuurdeelname, de twee andere zwaartepunten binnen deze onderzoeksgroep. Eerder is onderzocht in hoeverre de gestage daling in het lezen van gedrukte media verband hield met de opkomst van de televisie (onder andere in het rapport *Leesgewoonten* uit 1996). Bij verschijnen van dit Werkprogramma wordt onderzocht welke consequenties op haar beurt de opkomst van nog nieuwere media (ICT) heeft. Daarnaast hebben de verspreiding en de consequenties van ICT de aandacht van het SCP. Het onderzoek naar cultuurdeelname is deels verankerd in een meerjarige opdracht van het ministerie van OCW om periodiek over het culturele draagvlak te rapporteren. De vorige draagvlakstudies waren *Het bereik van de kunsten* (2000) over de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst, en *Het gedeelde erfgoed* (1997) over de cultuurhistorische belangstelling (onder andere musea en monumenten). In 2000 verscheen tevens de toekomstverkenning *Cultuur tussen competentie en competitie*. In de komende werkprogrammaperiode wordt een begin gemaakt met een hernieuwde studie naar de cultuurhistorische belangstelling en worden enkele kleinere projecten ter hand genomen.

De onderzoeksgroep is als volgt samengesteld:

- dr. A. (Andries) van den Broek (hoofd, 1,ofte: tijd en cultuur)
- dr. K. (Koen) Breedveld (0,8fte: tijd en sport)
- dr. J. (Jos) de Haan (1,ofte: ICT en cultuur)
- dr. F. (Frank) Huysmans (1,ofte: tijd, media en cultuur)

Tijdsbesteding en tijdsordening

1 *De meerkeuze-maatschappij. De organisatie van verplichtingen en voorzieningen in de tijd, en de kansen en belemmeringen daarvan voor het individu*

Het SCP heeft van het ministerie van Economische Zaken de opdracht gekregen om een rapport te schrijven op basis van het tijdsbestedingsonderzoek. Uitgangspunt is dat veranderende huishoudenssamenstelling, arbeidstijden en openingstijden de vraag oproepen of zich knelpunten voordoen in de tijdsordening, zelfs nu die meer keuzevrijheid kent dan voorheen. Deze studie richt zich op de keuzeruimte en op de transparantie van de markt voor goederen en diensten, de verruiming van de openingstijden, de organisatie van kinderopvang in tijd en ruimte en de flexibilisering van arbeid en arbeidstijden (inclusief thuis- en telewerken). Eind 2002 zal hierover een rapport verschijnen.

2 *Loket Nederland. Naar een monitor tijds-infrastructuur*

Informatie over de tijdsordening is veelal versnipperd, ad hoc en sectoraal. Een breder zicht op de ordening van de tijd vergt een brede monitoring van ontwikkelingen op dit terrein. Op verzoek van het Projectbureau Dagindeling onderzoekt het SCP de mogelijkheid te komen tot een monitor van de tijdsordening, hier aangeduid als een 'monitor tijds-infrastructuur'. Het project kent een vierledige doelstelling:

- a het verduidelijken van de vraagstelling voor zo'n monitor;
- b een overzicht bieden van de beschikbare informatie;
- c een overzicht bieden van ontwikkelingen in de tijdsordening, en;
- d een suggestie doen voor de opzet van een monitor tijds-infrastructuur.

3 *Periodieke Rapportage Sport*

Het thema sport is pas sinds kort een aandachtspunt van het SCP. In 2000 verscheen hierover het werkdocument *Trends en determinanten in de sport*. Sport mag zich verheugen in grote belangstelling van en deelname door de bevolking en van een groeiende belangstelling van vrijetijdsindustrie en beleidsmakers. Onder laatstgenoemden neemt de behoefte aan informatie toe over het reilen en zeilen van de sportsector. Het SCP ontwikkelt daartoe in opdracht van het ministerie van VWS, en na consultatie van de sportsector, een *Periodieke Rapportage Sport*. De nul-versie daarvan wordt in de tweede helft van 2002 gepubliceerd. Aan dit project werkt drs. R. van der Meulen mee, in tijdelijke dienst tot medio 2002. Begin 2003 moet duidelijk worden of er sprake zal zijn van een periodieke rapportage over sport, en zo ja: hoe?

4 *Tijdsbesteding in internationaal perspectief*

Nederlandse tijdsbestedingsdata genieten over de landsgrenzen meer bekendheid dan Nederlandse publicaties daarover. De Nederlandse gegevens worden na enige jaren via een database op de Universiteit van Essex (UK) beschikbaar gesteld aan de internationale tijdsbestedingsonderzoekers. Doordat Nederlandse onderzoekers voornamelijk in de eigen taal publiceerden, zijn hun analyses buiten Nederland

alleen in Vlaanderen bekend. Er liggen uitnodigingen en er zijn plannen om deel te nemen aan internationaal-vergelijkende studies naar tijdsdruk en naar gezinsverbanden, beide onder auspiciën van Canadese tijdsbestedingsonderzoekers, voor zover dit aansluit bij lopende projecten. Een Engelstalige uitgave van *Trends in de tijd* wordt overwogen, evenals het gastheerschap van het jaarlijks congres van de International Association for Time Use Research.

Tenslotte zijn er plannen om met Vlaamse universitaire collega's een rapport te schrijven over de tijdsbesteding in Nederland en Vlaanderen. Dit laatste heeft vooralsnog de status van een ontwikkelingsproject.

5 TBO 2005*

In oktober 2000 vond het veldwerk plaats voor het Tijdsbestedingsonderzoek van 2000 (TBO2000). Daaraan voorafgaand werd, dankzij een subsidie van NWO en in samenwerking met de Katholieke Universiteit Brabant, met de dataverzameling geëxperimenteerd. Het uiteindelijke TBO2000-veldwerk verliep niet zonder problemen. Ondanks een hogere respons dan in 1995 stelde de uiteindelijk gerealiseerde steekproefomvang (1.813) teleur. Er is het SCP veel aan gelegen te proberen een verdere continuering van deze internationaal gezien unieke datareeks, die teruggaat tot 1975, veilig te stellen. Daartoe is het geboden ons vroegtijdig te oriënteren op de financiering en het design van dit onderzoek. In dit ontwikkelingsproject zijn geen publicaties voorzien.

6 Vrijtijdsbesteding allochtonen*

Hoewel het SCP regelmatig over etnische minderheden rapporteert, is de vrijetijdsbesteding van deze groepen tot dusver niet aan de orde geweest. In beleidsstukken wordt nochtans de integrerende functie van de vrije tijd, bijvoorbeeld door deelname aan sport, benadrukt. De thans beschikbare informatie over de vrijetijdsbesteding van allochtonen is sterk verbrokken. Een gedegen synthetiserende literatuurstudie ontbreekt nog. Het SCP is voornemens in deze lacune te voorzien en daar eigen analyses van bestaande data aan te koppelen. Dit betreft een ontwikkelingsproject, dat medio 2003 tot een bescheiden rapportage zal leiden.

7 Tijdsordening en sociale verbanden*

Tijdsordening heeft aan actualiteit gewonnen naarmate de combinatie van arbeid en zorg ging knellen, maar ook naarmate er mede om die reden flexibeler met arbeids- en winkeltijden werd omgegaan. Sinds het rapport *Naar andere tijden?* uit 1999 staat het onderwerp nadrukkelijk op de SCP-onderzoeksagenda. Daarbij werd op een algemeen niveau gerapporteerd (de SCP-rapporten) of werden juist praktische vragen aangesneden (de EZ-studie en de voorstudies voor de Stuurgroep Dagindeling). Dit laat ruimte voor een thematische studie naar de tijdsordening. Veranderende maatschappelijke ritmes en de gevolgen daarvan voor gezinsleven en andere sociale verbanden vormen een interessante invalshoek voor het vraagstuk van individualisering en cohesie. Het tijdsbestedingsonderzoek vormt een goede bron, al staat het

wat betreft het gezinsleven slechts een benadering toe. Gebruikmaking van andere data (gezinsenquête en tijdsbesteding op huishoudensniveau, beide afkomstig van de Katholieke Universiteit Nijmegen) geeft een directere kijk op de gezinsagenda. Dit ontwikkelingsproject staat pas in de loop van 2003 op de agenda. Vooralsnog wordt op een bescheiden publicatie gemikt.

8 *Rationalisering van de vrije tijd**

Consumptie is niet alleen een economische factor van belang, maar ook een bron van sociale en persoonlijke identiteit. Vrije tijd komt meer en meer in het teken van professionele dienstverlening te staan. Anders dan de professionalisering van andere voorzieningen, zoals zorg en onderwijs, die zich overwegend in de publieke sfeer heeft voltrokken, vindt de professionalisering van vrijetijdsdiensten grotendeels in de private sfeer plaats, culminerend in een vrijetijdsmarkt. Voorwerp van studie vormen de professionalisering en de commercialisering van de vrije tijd, met aandacht voor de gevolgen voor het maatschappelijk middenveld, het culturele veld en de ruimtelijke ordening. Vooralsnog gaat het hier om een ontwikkelingsproject, dat in het beste geval eerst tegen het eind van de werkprogrammaperiode 2002-2003 ter hand wordt genomen.

Media en ICT

9 *Van oude naar nieuwe media*

Lopend onderzoek naar mediagebruik staat (opnieuw) in het teken van de vraag of de adoptie van nieuwe media ten koste gaat van het gebruik van bestaande media. Eerder werd onderzocht in hoeverre de opkomst van de tv debet was aan de neergang in het lezen van gedrukte media. Ditmaal luidt de vraag in hoeverre de komst van nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) veranderingen in het mediaveld teweegbrengt. Gaat het internetgebruik ten koste van de tijd die voor de televisie wordt doorgebracht en/of vormt het een nieuwe concurrent van het lezen van boeken, tijdschriften en kranten? Tevens wordt ingegaan op de vraag of het internet de culturele instellingen nieuwe kansen biedt en of het gebruik van de bibliotheken er door verandert. Dit project maakt deel uit van de eerder genoemde reeks culturele draagvlak-studies, maar is hier vanwege de inhoud onder het kopje Media en ICT opgenomen. Verschijningsdatum is eind 2002.

10 *ICT-monitor*

In samenwerking met het CBS zijn eind 2001 nieuwe gegevens verzameld over de verspreiding van ICT. De dataverzameling bouwt deels voort op de enquête 'Gebruik nieuwe communicatiemiddelen' (GNC), die ten grondslag lag aan het rapport *Digitalisering van de leefwereld*. Met het CBS wordt een beknopte publicatie gemaakt over de kernbevindingen. Later kan het SCP die data ook voor andere studies gebruiken. Voor het project wordt subsidie aangevraagd bij NWO-MES. De afronding van de eerste ronde is voorzien in het voorjaar van 2002.

11 ICT en sociale cohesie

In het vervolgetraject van het ICT-onderzoek zal sociale cohesie het hoofdthema zijn. Centraal staat de vraag in hoeverre nieuwe informatie- en communicatietechnieken de relaties tussen burgers onderling en die tussen burgers en overheid beïnvloeden. Voor dit project wordt samengewerkt Fontys Hogescholen en met Kenniswijk Eindhoven. Na uitwerking van een projectvoorstel wordt bezien of uitbreiding van de personeelsbezetting op dit thema mogelijk is. Afronding van het project wordt geraamd op eind 2003.

12 ICT en school

Digitale vaardigheden spelen een centrale rol bij ongelijkheden in de informatiesamenleving. In dit project komt de vraag naar de herkomst van deze verschillen aan de orde. Waar worden deze vaardigheden opgedaan: thuis, op school, in de vriendenkring, door cursussen of door zelf te oefenen? Voorzover er een invloed is van scholen, zijn er dan verschillen te constateren naar de mate waarin scholen zich inspannen op ICT-terrein? Een enquête onder middelbare scholieren, herfst 2001 in samenwerking met de Universiteit Utrecht afgenomen, maakt nadere bestudering van de verwerving van digitale vaardigheden mogelijk. Afronding: voorjaar 2002.

13 E-cultuur*

Door technologische ontwikkelingen lijken onze levens meer en meer met de beschikbare ICT verweven te raken. Hierdoor verandert de manier waarop wij wonen, werken, leren en de vrije tijd besteden. In dit project wordt de vraag gesteld of deze veranderingen ook tot een culturele transformatie leiden. Op basis van gegevens over toegang, digitale vaardigheden, tijdsbesteding (met name mediagebruik), gebruik van informatiebronnen en communicatiepatronen wordt antwoord gegeven op de vraag in hoeverre er een e-cultuur ontstaat. Afronding van dit ontwikkelingsproject c.q. deze voorstudie is voorzien in het voorjaar van 2002.

14 Periodieke Rapportage ICT*

Bezien zal worden of het mogelijk is om een *Periodieke Rapportage ICT* te initiëren, waarin auteurs van verschillende instituten de invloed van ICT op uiteenlopende terreinen beschrijven. Hierbij wordt samengewerkt met Fontys Hogescholen. Indien dit ontwikkelingsproject vruchten afwerpt, verschijnt najaar 2002 een nulversie en moet vervolgens worden bezien of en hoe die rapportage kan worden gecontinueerd.

Cultuur

15 Cultureel erfgoed in een veranderende omgeving.

In navolging van de eerdere SCP-studie *Het culturele erfgoed* uit 1997 zal in 2003 een begin worden gemaakt met een hernieuwde bestudering van de receptieve en actieve cultuurhistorische interesse van burgers, zoals tot uiting komend in het bezoek aan musea, monumenten, archieven en archeologische vindplaatsen respectievelijk in

hun deelname aan cultuurhistorische organisaties en activiteiten. Ook komt aan de orde hoe de erfgoedinstellingen zich staande houden temidden van de toenemende concurrentie met andere – merendeels commerciële – vrijetijdsaanbieders. Blijft het cultuurtoerisme naar musea en monumenten toenemen en betekent dit een grotere rol voor het culturele erfgoed bij de ruimtelijke ordening? Afronding van dit project is in 2004.

16 Cultuurdeelname in Europees perspectief

Dit project sluit aan op onderzoeksactiviteiten in het kader van het hoofdstuk 'Vrije tijd, media en cultuur' in het *Sociaal en cultureel rapport 2000: Nederland in Europa*. Tot op heden waren nauwelijks data voorhanden die directe vergelijkingen van cultuurdeelname in verschillende Europese landen toestonden. Eind 2001 is in deze lacune voorzien door de opname van een set vragen hierover in de Eurobarometer. In samenwerking met het OC&W wordt over deze gegevens gerapporteerd. Na een vergelijkende beschrijvingen van de culturele belangstelling in de diverse EU-landen volgt een analyse van de achtergronden van verschillen in cultuurdeelname binnen die landen, gevolgd door een analyse van effecten van verschillen in kenmerken tussen die landen, zoals de aard en intensiteit van het gevoerde cultuurbeleid. Afronding van dit rapport: medio 2002.

17 Evaluatie vaste boekenprijs

Dit betreft een evaluatie van de werking van de vaste boekenprijs (VBP) in het licht van de daarop betrekking hebbende cultuurpolitieke doelstellingen (pluriform titelaanbod en brede beschikbaarheid). In navolging van de wens van de Tweede Kamer gaat het daarbij om de effectiviteit en de efficiëntie van dit middel. De analyse richt zich op de werkzaamheid van de VBP als zodanig alsmede op een vergelijking van de VBP met mogelijke alternatieven. Tevens wordt bezien of de VBP onbedoeld denivellerende effecten heeft.

Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met het Centraal Planbureau (CPB), in opdracht van de ministeries van EZ en OC&W. Het startte eind 2000 en wordt begin 2002 afgerond.

18 Context van cultuur*

Het gaat in dit ontwikkelingsproject om nadere bestudering van de inbedding van culturele activiteiten in het dagelijks leven. Daarbij komen de volgende vier aspecten aan de orde:

- a De sociale context van culturele activiteiten (Met wie gaat men? Hoeveel culturele interesse vertoont het sociale netwerk?);
- b De temporele context van culturele activiteiten (Wat doet men vóór en na cultuurbezoek);
- c De bredere vrijetijdscontext van culturele activiteiten (Welke overige vrijetijdsactiviteiten ondernemen cultureel geïnteresseerden; onderscheiden zij zich van anderen, en welke veranderingen zijn daarin opgetreden?), en:

d De betekenis van culturele activiteiten (Wat betekent cultuurdeelname voor deelnemers, welke verwachtingen koestert men, hoe ervaart men het bezoek, hoe variëren die verwachtingen en ervaringen naar type museum en naar achtergrond van bezoeker?).

Afronding van dit project zal eind 2002 tot een publicatie leiden.

19 *Structuur van het cultuuraanbod**

Een studie van het cultuuraanbod zou in een leemte voorzien. Verscheidene thema's vragen daarbij om aandacht; de relatie tussen nationale en andere overheden, de verhouding tussen gesubsidieerd en commercieel aanbod, de rol van cultuur in stedelijke ontwikkeling en de wijze waarop culturele instellingen hun product aan de man brengen. Dit ontwikkelingsproject komt op z'n vroegst in de loop van 2003 op de onderzoeksagenda en zal in de werkprogrammaperiode 2002-2003 niet tot een rapport leiden.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK X: VOLTOOIDE PROJECTEN

Tijdsbesteding

De rapportage over recente ontwikkelingen in de tijdsbesteding van de Nederlandse bevolking (*Werkprogramma 2000-2001*, p.19) werd in 2001 uitgebracht onder de titel *Trends in de tijd* (SCP-publicatie 2001/5). Dit was het eerste rapport waarin de gegevens uit het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO) 2000 waren verwerkt.

Daarnaast verschenen werkdocumenten over tijdsordening (*Van arbeids- naar combinatie-ethos*, in opdracht van de Stuurgroep Dagindeling) en over consumptie (*Het nieuwe consumeren*, in opdracht van EZ).

Cultuur

Bij het project naar de plaats en toekomst van de culturele belangstelling mondde datgene wat als tussenproduct bedoeld was (*Werkprogramma 2000-2001*, p.39) uit in een eindproduct, in de vorm van het essay *Cultuur tussen competentie en competitie* (Boekmanstudies/Sociaal en Cultureel Planbureau, 2000). Het rapport probeert aan de hand van enkele scenario's licht te werpen op de toekomst van de cultuurparticipatie.

In opdracht van de ministeries van EZ en OC&W is bovendien buiten het werkprogramma om, in samenwerking met het CPB, een onderzoeksinspanning geleverd ten behoeve van de evaluatie van de vaste boekenprijs. Maart/april 2002 verschijnt het rapport: *Eer scheidt men water met een zeef*.

Het project 'Het Cultureel Draagvlak' verloopt eveneens volgens plan. Begin 2000 verscheen *Het bereik van de kunsten* (SCP-cahier 166), een studie naar de belangstelling voor de kunsten. Intussen wordt gewerkt aan een vervolgrapportage over media-gebruik.

Sport

Het *Werkprogramma 2000-2001* vermeldde dat in 2002 een studie naar sport ter hand genomen zou worden (p.40). Intussen verscheen echter al het werkdocument *Trends en determinanten in de sport* en ging het project 'Periodieke Rapportage Sport' van start, dat najaar 2002 met een publicatie zal worden bekroond.

ICT

Conform plan verscheen in het kader van het onderzoek naar ICT medio 2000 in samenwerking met de Universiteit Utrecht de studie *Digitalisering van de leefwereld* (SCP-cahier 167). Het *werkprogramma 2000-2001* bevatte ten aanzien van dit project geen precieze planning, maar stipte mogelijke onderzoeksrichtingen en eventueel nieuw veldwerk (p.45). Twee onderzoeksrichtingen zijn nader verkend: de sociale consequenties van ICT en de verwerving van digitale vaardigheden op school. In beide gevallen heeft in 2001 veldwerk plaatsgevonden, samenwerkend met NWO en CBS respectievelijk met de UU. Het project verwerving digitale vaardigheden werd in 2001 afgerond.

TBO

De 2000-veldwerkkronde van het TBO is niet in alle opzichten tot volle tevredenheid verlopen. De in het voorjaar 2000 met subsidie van NWO in samenwerking met de Katholieke Universiteit Brabant verrichte experimenten wezen uit dat verdere verfijning van het meetinstrument naar de sociale en ruimtelijke context van activiteiten beter achterwege kon blijven, omdat deelname aan het onderzoek voor de respondent anders te belastend zou worden. Anderzijds leek met enkele aanpassingen in de respondentenbenadering wel een verbetering van de respons haalbaar. Voorts is met succes een aanvullend onderzoek onder nonrespondenten uitgevoerd en zijn in het TBO enkele additionele elementen opgenomen, waaronder de subjectieve beleving van tijdsdruk.

XI Zorg

Inleiding

Sinds jaar en dag is het SCP-onderzoek op het terrein van de zorg voornamelijk geconcentreerd op twee onderdelen van de zorg en het zorgbeleid. De eerste is dat van de sociale en culturele determinanten van de gezondheid en het gebruik van zorg. De hierna te beschrijven onderzoeken naar het gebruik van geneesmiddelen en de rol van de patiënt liggen geheel of gedeeltelijk binnen dit domein van de medische sociologie.

Het tweede thema binnen de onderzoeksgroep is dat van de zorg voor mensen die moeten leven met permanente gezondheidsproblemen: chronisch zieken en gehandicapten. Het begrip zorg wordt daarbij breed opgevat; het betreft niet alleen de gezondheidszorg maar ook de daarmee samenhangende dienstverlening op bijvoorbeeld de terreinen van het wonen en de op deze bevolkingsgroep gerichte gemeentelijke dienstverlening. De hierna te bespreken projecten 'Informeel hulp', 'Kwaliteit van de zorg' en verklaringsmodel 'Mensen met beperkingen' vallen binnen dit aandachtsgebied.

Op basis van de kennis over de voornoemde bevolkingsgroepen en over de voorzieningen die zij behoeven en gebruiken wordt van tijd tot tijd ook het overheidsbeleid onder de loep genomen. In dit werkprogramma komt dat tot uiting in een onderzoek dat kan bijdragen aan de inhoudelijke discussie over de herziening van het zorgstelsel.

De verantwoordelijkheid voor de periodieke SCP-rapporten over ouderen en over gehandicapten is bij de onderzoeksgroep 'Zorg' gelegd. In deze rapporten zijn de gezondheid en de zorg maar enkele van de vele onderwerpen die in deze intersectorale rapporten aan bod komen. Aan de samenstelling ervan wordt dan ook door verschillende andere afdelingen bijgedragen.

De onderzoeksgroep Zorg telt de volgende medewerkers:

- drs. J.M. (Joost) Timmermans (hoofd; 1,ofte)
- dr. A.H. (Alice) de Boer (0,8fte)
- dr. C. (Crétien) van Campen (1,ofte)
- drs. J.C. (Josette) Hessing-Wagner (0,4fte)
- dr. M.I. (Mirjam) de Klerk (Rapporteur ouderen en gehandicapten; 1,ofte)
- dr. S. (Sjoerd) Kooiker (sociale en culturele determinanten; 0,6fte)
- drs. I.K. (Irma) Schoemaker-Salkinoja (0,6fte)

Doelgroepenrapportages

1 Rapportage ouderen

De Rapportage ouderen verschijnt eens per twee jaar. Eén keer in de vier jaar is dit een brede rapportage waarin een reeks van aspecten van de leefsituatie beknopt wordt beschreven. In de andere jaren wordt gerapporteerd over één of meer specifieke thema's. In 2001 verscheen een brede *Rapportage ouderen*. Daarin werd nagegaan in hoeverre ouderen er in de jaren negentig van de vorige eeuw op voor- of achteruit zijn gegaan. In dat verband werd niet alleen naar klassieke thema's gekeken als de arbeidsdeelname, de gezondheid, het wonen en de zorg, maar ook naar nieuwe als de lichaamsbeweging en het ICT-gebruik. Binnen de meeste van die thema's werd ook aandacht besteed aan ouderen uit de minderheden en ouderen in beschermende woonvormen, zoals aanleunwoningen, verzorgingshuizen en verpleeghuizen. In 2003 komt er een thematische *Rapportage ouderen* uit. Het thema is nog niet vastgesteld.

2 Rapportage gehandicapten

Ook de *Rapportage gehandicapten* verschijnt elke twee jaar en ook hier wisselt een thematische invalshoek de brede beschrijvende af. De *Rapportage gehandicapten 2000* was een thematische en had de 'economische zelfstandigheid' en met name de arbeidsmarktpositie en de financiële positie tot onderwerp. Naast de positie van mensen met beperkingen is voor het eerst ook die van chronisch zieken beschreven. In 2002 wordt een brede *Rapportage gehandicapten* uitgebracht, waarin een breed beeld wordt geschetst van de maatschappelijke positie die mensen met beperkingen rond de eeuwwisseling innemen. Daarbij komen zowel sociaal-economische aspecten (deelname aan onderwijs en de arbeidsmarkt, financiële positie) als de persoonlijke leefsfeer (wonen, zorg, vrijetijdsbesteding) aan de orde. De centrale vraag is in hoeverre mensen met beperkingen aan het maatschappijk leven kunnen deelnemen en welke obstakels zij daarbij op hun pad tegenkomen. Voor het eerst zal systematisch aandacht worden besteed aan de leefsituatie van personen met verstandelijke handicaps; deze groep bleef tot nu toe onderbelicht in de *Rapportage gehandicapten* doordat daarover geen gegevens voorhanden waren.

Overige projecten

3 De culturele factor bij gezondheid en zorggebruik

In het vorige werkprogramma werd aangekondigd dat het SCP de culturele veranderingen die invloed hebben op de gezondheid en het gebruik van gezondheidszorg beter in kaart wil brengen. In dit kader zijn twee projecten uitgevoerd. Het eerste betrof een onderzoek naar de opvattingen over gezondheid en ziekte onder chronisch zieken en gehandicapten onder de titel 'Geloven in gezondheid'. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd in *Rapportage ouderen 2001* en in enkele artikelen. Het tweede project betrof een onderzoek naar de culturele determinanten van het

gebruik van geneesmiddelen. De eerste resultaten zullen verschijnen in een gezamenlijke publicatie van het CPB, het RIVM en het SCP over geneesmiddelen. In 2002 wordt het onderwerp verder uitgewerkt; volgens planning worden de resultaten aan het einde van dat jaar gepubliceerd.

4 Kwaliteit van de zorg*

De kwaliteit van de zorg staat in toenemende mate ter discussie. Ten behoeve van het *Sociaal en cultureel rapport 2002* zal met betrekking tot dit onderwerp een stand van zaken worden opgemaakt. Het is de bedoeling daarna een onderdeel van het vraagstuk aan nader onderzoek te onderwerpen. De idee is de kwaliteit van de zorg te bezien vanuit het concept 'kwaliteit van leven' en het onderzoek toe te spitsen op de mensen wier kwaliteit van bestaan zeer sterk door de kwaliteit van verzorgingsarrangementen wordt bepaald. Te denken valt aan de bewoners van tehuizen die voor de vervulling van de meeste levensbehoeften op de tehuisorganisatie zijn aangewezen. Het onderzoek heeft het karakter van een voorstudie die in 2003 zal worden afgerond.

5 De rol van de patiënt*

De zorg van de toekomst zal volgens plan gestuurd worden door de vraag. Dat brengt een andere, veel sterkere rol van de patiënt of cliënt met zich mee. Vraaggestuurde zorg betekent immers dat de vrager naar zorg bepaalt hoeveel gezondheidszorg van welke aard hij of zij consumeert.

De vraag is in hoeverre de huidige patiënt daartoe is toegerust. Vaak wordt gesproken over de mondige patiënt van tegenwoordig die beter is geïnformeerd en in toenemende mate zijn of haar wil oplegt aan hulpverleners. Bewijzen voor het bestaan van zo'n moderne patiënt blijven evenwel steken in de casuïstiek. In werkelijkheid is er nog steeds een groot kennisverschil tussen patiënt en arts en is ook de kwetsbaarheid die ziekte met zich meebrengt een rem op de mondigheid. Wel moet gezegd worden dat patiëntenorganisaties aan de versterking van de positie van de patiënt op een collectief niveau hebben bijgedragen.

Juist vanwege de verschuiving van het primaat van de aanbodsturing naar sturing door de vraag is een onderzoek naar de positie van de patiënt ten opzichte van de hulpverlener van belang. Eind 2002 zal daarom een project worden gestart dat ten doel heeft na te gaan in welke mate de hedendaagse patiënt op individueel en collectief niveau is toegerust is voor zijn rol in een vraaggestuurde zorg. De resultaten kunnen bijdragen aan een verdere invulling van vraaggestuurde zorg als een van de centrale begrippen in het nieuwe zorgstelsel.

6 Verklaringsmodellen zorgsectoren

Het SCP is al enige tijd doende met het ontwikkelen van zogenoemde verklaringsmodellen op microniveau voor een aantal *care*-sectoren. Deze modellen, die in samenwerking met de onderzoeksgroep 'Quartaire sector' (zie ook hoofdstuk IX) worden ontwikkeld, moeten een verklaring bieden voor de wijze waarop burgers

die nadelige gevolgen van hun gezondheidsproblemen ondervinden, deze tegemoet treden. Doel ervan is een instrument te ontwikkelen waarmee het mogelijk wordt om (voorgenomen) beleidsmaatregelen op hun effectiviteit en doelmatigheid te bekijken.

De modellen moeten niet alleen een verklaring kunnen bieden voor (trends in) het gebruik en de kosten van collectief gefinancierde voorzieningen, maar idealiter voor elke zorgcategorie uitspraken kunnen doen over elk onderdeel van de beslissingsketen in het traject van potentiële vraag naar het gebruik van diensten.

Het streven is verklaringmodellen te ontwikkelen voor de volgende categorieën: personen met beperkingen, verstandelijk gehandicapten en (chronisch) psychiatrische patiënten. In 2001 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een verklaringsmodel personen met beperkingen; naar verwachting is medio 2002 een eerste proeve van dat model beschikbaar. Het model verstandelijk gehandicapten zal in 2002, in samenwerking met het RIVM worden ontwikkeld.

7 Informele zorg

De informele hulp is een vast onderwerp in SCP-publicaties als het *Sociaal en Cultureel Rapport* en de periodieke rapporten over ouderen en gehandicapten, zeker sinds in 1994 een SCP-studie over dit onderwerp verscheen. In 2001 is opnieuw een publicatie uitgekomen waarin uitgebreid aandacht is besteed aan de informele hulp: het verslag van het onderzoek naar de belangstelling voor betaald langdurig zorgverlof.

Ook in het komende werkprogramma vormt de informele hulp een belangrijk thema binnen het onderzoeksprogramma zorg. Voor een deel krijgt dat vorm binnen projecten die elders staan beschreven, zoals de in 2002 te verschijnen *Rapportage gehandicapten*, voor een ander deel in het lopende onderzoek naar de verklaring van het zorggebruik door mensen met beperkingen. De informele hulp is immers een belangrijke determinant van dat gebruik.

Daarnaast zal in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport onderzoek worden verricht naar enkele knelpunten in de informele hulp. Dat betreft in de eerste plaats de extra uitgaven en de inkomensderving die het helpen in een aantal gevallen met zich meebrengt. In de tweede plaats zal de interactie tussen informele hulp en thuiszorg worden onderzocht. Daarbij gaat het niet alleen om de mogelijke of feitelijke substitutie, maar ook om ondersteuning die mantelzorgers van de thuiszorg krijgen of verlangen. Dit project, waarvoor een nieuwe onderzoeker wordt geworven, zal in het najaar van 2002 worden afgerond.

Dankzij de eerder genoemde onderzoeken en de daarvoor verrichte investeringen in datamateriaal beschikt het SCP over een grote hoeveelheid gegevens over de informele hulp en dat betreft ook informatie over specifieke groepen als ouderen in intramurale instellingen en verstandelijk gehandicapten over wie tot op heden in dit opzicht weinig bekend was. Er wordt daarom overwogen dit materiaal in 2003 te bundelen in een 'State of the art' van de informele zorg in Nederland.

BIJLAGE BIJ HOOFDSTUK XI: VOLTOOIDE PROJECTEN

Rapportage ouderen

De in het vorige werkprogramma aangekondigde *Rapportage ouderen 2000* werd uiteindelijk in 2001 gepubliceerd. In deze *Rapportage ouderen 2001: veranderingen in de leef-situatie* werd aandacht gegeven aan de arbeidsdeelname, de gezondheid, het wonen, de zorg en nog enkele andere onderwerpen.

De rapportage verscheen als SCP-publicatie 2001/11.

Rapportage gehandicapten

De *Rapportage gehandicapten 2000: Arbeidsmarkt en financiële situatie van mensen met beperkingen en/of chronische ziekten* verscheen als SCP-cahier nr. 168.

Zorgverlof

In 2000 en 2001 is in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport onderzoek gedaan naar de belangstelling voor betaald langdurig zorgverlof. Ten behoeve van dit onderzoek is allereerst het voorkomen van situaties van hulpbehoefte in de directe sociale omgeving van mensen in kaart gebracht. Daarnaast zijn de informele hulp en de belasting die deze hulp vormt, verkend. In het rapport *Vrij om te helpen* wordt voorts verslag gedaan van het model dat is ontwikkeld om de belangstelling bij varianten van verlof te schatten, maar met behulp waarvan ook toekomstverkenningen zijn op te stellen.

Thuiszorg

Het onderzoek naar betaald langdurig zorgverlof heeft door de complexiteit van het onderwerp meer tijd gekost dan was voorzien. De ontwikkeling van een 'Verklaringsmodel mensen met beperkingen' liep daardoor vertraging op.

In 2000 werd een werkdocument *Modelontwikkeling thuiszorg* uitgebracht. In 2001 zijn in elk geval de analyses van de vraag zoals die bij de Regionale indicatieorganen werd geformuleerd, uitgevoerd. Tevens is een deel van het gebruikersonderzoek verricht. Het project zal naar verwachting eind 2002 worden afgerond.

AWBZ

Het SCP heeft de afgelopen jaren veel informatie verzameld over de levensomstandigheden van burgers die voor hun dagelijks functioneren op – veelal collectief gefinancierde – voorzieningen zijn aangewezen. Voorbeelden zijn de leefsituatieonderzoeken onder gehandicapten en bewoners van woonvoorzieningen voor ouderen, maar ook de gegevens over de vraag naar en het gebruik van voorzieningen op het vlak van zorg en wonen. Met behulp van deze gegevens valt een beeld te geven van de knelpunten die bedoelde burgers in het dagelijks leven ervaren. Dat beeld levert een overzicht van eisen op waaraan met voorzieningen en de stelsels waartoe ze behoren, moeten voldoen; de voorzieningen binnen die stelsels dienen immers om de ervaren knelpunten weg te werken en/of de ervaren tekorten te compenseren.

Het voornemen is om in 2003 het beeld als hiervoor beschreven te schetsen en dit vervolgens voor een beperkt aantal regio's nader in te vullen. De reikwijdte blijft vooralsnog beperkt tot de vraagstukken rond zorg en wonen.

Overwogen wordt om in die regio's ook het beleid van lokale overheden, zorgkantoor, instellingen en andere betrokkenen bij zorg en wonen in kaart te brengen en de uitkomst daarvan met de eerder geïnventariseerde wensen en noden van burgers te confronteren. De inventarisaties zelf, maar zeker de confrontatie, kan informatie opleveren die van nut is bij discussies over de inrichting van voorzieningensstelsels zoals de AWBZ en de eventuele regeling lokale dienstverlening.

De culturele factor bij gezondheid en zorggebruik

In het vorige werkprogramma werd aangekondigd dat het SCP de culturele veranderingen die invloed hebben op de gezondheid en het gebruik van gezondheidszorg beter in kaart wil brengen. In dit kader zijn twee projecten uitgevoerd. Het eerste betrof een onderzoek naar de opvattingen over gezondheid en ziekte onder chronisch zieken en gehandicapten onder de titel 'Geloven in gezondheid'. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd in de *Rapportage ouderen 2001* en in enkele artikelen.

Het tweede project betrof een onderzoek naar de culturele determinanten van het gebruik van geneesmiddelen. De eerste resultaten zullen verschijnen in een gezamenlijke publicatie van het CPB, het RIVM en het SCP over geneesmiddelen.

Overige projecten

In het werkprogramma stonden nog drie onderwerpen genoemd die daar nog niet aan een project of een einddatum waren verbonden. Het betreft: een verklaringsmodel verstandelijk gehandicapten, de invloed van veranderde normen in de zorg voor gehandicapten en kwaliteit van de zorg. De eerste twee onderwerpen zullen de aandacht krijgen in het samenwerkingsproject van SCP en RIVM. Naar verwachting wordt met dit project pas in 2002 een begin gemaakt. Het onderwerp kwaliteit wordt momenteel ter hand genomen in het kader van het SCR2002.

Informatievoorziening en kwaliteitsbeleid

Inleiding

In de voorafgaande hoofdstukken lag de nadruk op de eindproducten van het SCP, de publicaties en adviezen. Ter afsluiting wordt hier, zoals gebruikelijk, ingegaan op het basismateriaal en intermediaire producten. Daarbij staan de databestanden op de voorgrond. Tevens zal dit hoofdstuk aandacht besteden aan kwaliteitsbeleid, waarbij methodologische verdieping en een voorziene zelfevaluatie aan de orde komen.

Het SCP-onderzoek is voor een groot deel gebaseerd op surveys onder huishoudens. Het SCP voert deze surveys niet zelf uit. In de afgelopen jaren zijn zowel de hoeveelheid en diversiteit van de gebruikte surveys toegenomen, als de kosten verbonden aan het verzamelen van het datamateriaal. Hiervoor zijn de volgende redenen te noemen:

- Het terrein waarop het SCP onderzoek doet, heeft zich in de loop van de jaren verbreed;
- Vraagstellingen richten zich op specifieke groepen en specifieke problemen, waardoor steeds minder een beroep gedaan kan worden op bestaand datamateriaal;
- Door de stijgende nonresponspercentages in Nederland en een toenemend kwaliteitsbewustzijn kost het steeds meer tijd en geld om data van goede kwaliteit te vergaren;
- Door wettelijke maatregelen en de noodzaak interviewers beter te belonen, zijn de kosten van vragenlijstonderzoek in de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen.

Al met al reden genoeg om in dit hoofdstuk iets uitgebreider aandacht te besteden aan survey-onderzoek en de kwaliteit van de resulterende data.

Databestanden

SCP-onderzoek baseert zich veelal op surveys onder de Nederlandse bevolking als geheel en onder specifieke groepen. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van surveys onder instellingen, databestanden gebaseerd op administraties en registraties, geografische databronnen, zoals postcodebestanden, en geaggregeerde data. Aanvullend hierop wordt ook kwalitatief materiaal verzameld in interviews en focusgroepen en wordt dossieronderzoek gedaan. De belangrijkste databronnen worden hieronder besproken.

1 Surveys onder de Nederlandse bevolking

Het CBS organiseert een aantal bevolkingsonderzoeken die van groot belang zijn voor het SCP, veelal in het kader van het Permanent Onderzoek naar de Leefsituatie (POLs). Hiermee komen gegevens beschikbaar over de woonsituatie, gezondheid, milieugedrag, politieke voorkeuren, de arbeidssituatie, vrijwilligerswerk, etc. Een

van de POLS-modules, die mede door het SCP wordt gefinancierd en waarvoor de data in 2002 worden verzameld, is de SCP-Leefsituatie-Index (SLI). Andere CBS-onderzoeken die voor het SCP van groot belang zijn, zijn de Enquête Beroepsbevolking en het Budgetonderzoek. De microdata worden aan het SCP geleverd in het kader van een abonnement op het Wetenschappelijk Statistisch Agentschap van NWO.

In 2003 wordt de zevende peiling van het vierjaarlijkse Aanvullend Voorzieningen-gebruikonderzoek (AVO) gehouden. Dit survey voorziet in de informatiebehoefte van uiteenlopende onderzoekprogramma's van het SCP. Deze breedte weerspiegelt zich in de lengte van de vragenlijst die aan ieder lid van het huishouden van zes jaar en ouder in de steekproef wordt voorgelegd. Het belang van het onderzoek voor het SCP komt ook tot uiting in de (geslaagde) pogingen in het verleden om een hoge respons te realiseren en de vertekening als gevolg van nonrespons in kaart te brengen (zie ook § 1.5). In 2003 zullen deze inspanningen worden voortgezet, waarbij tegelijkertijd zal worden getracht de belasting voor de respondent en de kosten van het onderzoek, als gevolg van de lange vragenlijsten en de hoge kwaliteitseisen, te verminderen.

In 2002 worden in opdracht van het SCP data verzameld in het kader van het programma 'Culturele Veranderingen in Nederland'. Andere surveys onder de Nederlandse bevolking die in de programmaperiode het veld in gaan, en die deels ten laste van het SCP-budget komen, zijn het Nationaal Kiezersonderzoek, waarvoor het veldwerk rond de Tweedekamerverkiezingen wordt uitgevoerd, en het Woningbehoefteonderzoek 2002, waarbij VROM de regie voert. Daarnaast maakt het SCP gebruik van gegevens die geleverd worden door het Steinmetzarchief/NIWI. Deze instantie levert ook de Eurobarometerbestanden.

2 Surveys onder specifieke groepen

Zoals al werd uiteengezet in de inleiding richt SCP-onderzoek zich steeds meer op specifieke groepen (minderheden, jeugd, ouderen, gehandicapten) en worden de vraagstellingen steeds specifiek en probleemgericht. Om aan de informatiebehoefte van dergelijke projecten te beantwoorden voldoen algemene onderzoeken niet en is nieuwe, toegespitste dataverzameling noodzakelijk, omdat bijvoorbeeld de statistieken en surveys van het CBS hierin niet voorzien.

Inmiddels heeft het SCP een aanzienlijke ervaring met onderzoek onder specifieke groepen en met gerichte vraagstellingen. In de programmaperiode komen gegevens beschikbaar van het Nationaal Scholierenonderzoek 2001 en worden surveys gehouden onder 'oude' minderheidsgroepen (Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen) en 'nieuwe' (Kaapverdianen, Eritreeërs, Irakezen, ex-Joegoslaven) minderheidsgroepen. Deze surveys naar de Sociale Positie en het Voorzieningengebruik van Allochtonen (SPVA), worden gehouden in nauwe samenwerking met het ministerie van BZK en het ISEO in Rotterdam.

Om in staat te zijn in de landelijke jeugdmonitor zicht te bieden op de leefsituatie en het voorzieningengebruik van 0-25-jarigen is het noodzakelijk de informatievoorziening te verbeteren. Met name waar het gaat om de 0-12-jarigen is deze gebrekkig. Beleidsmatig is er veel belangstelling voor juist deze jonge kinderen, hetgeen het bestaan van deze lacune des te problematischer maakt. Het SCP heeft inmiddels een voorstudie verricht waarin de informatiebehoefte nader is gepreciseerd en is verkend op welke wijze het best in de lacunes voorzien kan worden. Momenteel vindt overleg plaats tussen de Commissie Jeugdonderzoek en het SCP dat ertoe moet leiden dat in de komende periode een grootschalig onderzoek wordt uitgevoerd. De concrete invulling en opzet zijn op dit moment nog onzeker. Duidelijk is echter wel dat het om een onderzoek zal gaan dat een breed scala aan onderwerpen bevat en dat zo goed mogelijk aansluit op doelbereikingsindicatoren van het beleid dat vanuit verschillende sectoren gevoerd wordt voor de 0-12-jarigen.

Het eerder genoemde WBO kan door zijn omvang (N=60.000) gegevens leveren over de woonsituatie van ouderen en hun specifieke behoeften in het kader van de combinatie wonen en zorg. Voor vraagstellingen op verwante terreinen (informele zorg, de relatie tussen arbeid en zorg, de behoefte aan en het oordeel over voorzieningen voor specifieke groepen) zullen de data in de programmaperiode beschikbaar komen. In deze gevallen wordt steeds vaker gebruik gemaakt van bestaande panels waarbij of gegevens over de panelleden bekend zijn, of relatief snel en goedkoop een screening onder de panelleden kan worden uitgevoerd.

3 Gegevens uit administraties en registraties

Het CBS probeert door middel van gegevens uit registraties en administraties de Nederlandse bevolking in kaart te brengen in het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Hierdoor hoeft men respondenten niet steeds lastig te vallen met vragen naar inkomen, opleiding, uitkeringen, kenmerken van de woning, etc. Het SSB vormt daarmee ook een waardevolle bron van informatie voor SCP-onderzoek, natuurlijk op voorwaarde dat het SCP er gebruik van kan maken. Overigens zullen voor zeer veel vraagstellingen surveys noodzakelijk blijven, zolang opinies en waarden en behoeften en preferenties niet officieel staan geregistreerd.

Statline, de elektronische databank van het CBS, bevat gegevens uit surveys, maar ook uit registraties en administraties. Hiervan wordt bij het SCP druk gebruik gemaakt. Ook andere administratieve bestanden en registraties vormen inmiddels een nuttige aanvulling op surveys. Zo maakt het SCP in toenemende mate gebruik van administratieve bestanden op het terrein van gezondheid, zorg en welzijn. Deze bestanden zijn echter niet opgezet ten behoeve van onderzoek, kennen soms lacunes of zijn incompleet of niet ingericht op vergelijking door de tijd. Daarom zijn vaak substantiële tijdsinvesteringen nodig om bestanden te koppelen en op te schonen en voor het programmeren van afleidingen en standaardvariabelen.

Een steeds belangrijker wordende bron van informatie zijn gegevens over geografische eenheden (gemeenten, buurten, postcodegebieden). Deze zijn deels afkomstig van het CBS en deels van andere commerciële en niet-commerciële aanbieders. Samen met VROM (DGVH) en de RPD zal het SCP in 2003 een nieuwe versie van de Woonmilieudatabase financieren. Hierin worden de gegevens van verschillende aanbieders samengebracht.

Kwaliteitsbeleid en methodologische verdieping

Het onderzoek van het SCP kan niet zonder een voortdurende methodologische verdieping. Deze vindt plaats op het terrein van datakwaliteit en het gebruik van statistische methoden (zie x.4) en modelbouw. Vooral op het terrein naar aanbod en gebruik van zorg heeft de modelmatige aanpak in de afgelopen jaren grote vooruitgang geboekt. Een andere, systematischer aanpak ontwikkelt zich op het terrein van beleidsanalyse en het meten van effecten.

1 Beleidsanalyse en beleidseffectrapportages

De laatste jaren heeft zich in de opstelling van de overheid een cultuuromslag voorgedaan. Waar voorheen het accent vooral lag op het ontwikkelen van beleid en er minder aandacht bestond voor de uitvoering ervan – het Planbureau sprak in 1990 zelfs over ‘overproductie van beleid’ – is daarna de aandacht verschoven naar het antwoord op de vraag wat er van al die beleidsinspanningen in de praktijk terecht komt. Het VBTB-traject is daarvan de jongste uitdrukking. Verwacht mag worden dat de vraag naar de beleidsprestaties de komende jaren steeds nadrukkelijker zal worden gesteld.

Uit ervaringen met beleidsevaluatie op sociaal en cultureel terrein weten we dat er drie belemmeringen zijn om voldoende inzicht te krijgen in effecten van beleid. De eerste is het weerbarstige karakter van de sociale werkelijkheid; dat maakt het lastig om effecten van beleid te isoleren van andere sociale verschijnselen. De tweede is de methodologische tekortkomingen waardoor het niet mogelijk is een causale relatie te leggen tussen beleidsinterventie en beleidseffect. De derde tekortkoming is het arbeidsintensieve karakter van beleidsevaluatie.

Ondanks deze belemmeringen en tekortkomingen kan niet worden voorbijgegaan aan de noodzaak inzicht te verschaffen in de uitkomsten en maatschappelijke effecten van beleid. Resultaat en rekenschap zullen in toenemende mate richtinggevend worden voor de inrichting van het sociaal-wetenschappelijke onderzoek van het SCP. Een en ander blijkt ook uit het *Werkprogramma 2002-2003*, waarin in diverse projecten een relatie wordt gelegd tussen de beleidsmaatregelen en de beoogde effecten.

In het licht van de geconstateerde behoefte aan inzicht in beleidseffecten en de geconstateerde tekortkomingen van veel beleidsevaluatief onderzoek heeft het Planbureau ruimte vrij gemaakt om zich te bezinnen op de vraag in hoeverre onderzoeks-

methodieken zijn te ontwikkelen dan wel bestaande methoden zijn te verbeteren teneinde inzicht in mogelijke beleidseffecten en/of -uitkomsten te verhogen. Bedoeling is om te komen tot een model voor beleidseffectrapportages.

2 Kwaliteitsbeleid en de kwaliteit van bestanden

De kwaliteit van SCP-onderzoek staat of valt met de kwaliteit van databestanden en analyses. In de programmaperiode zal de kwaliteit centraal staan in een zelfevaluatie en een visitatie, die voor 2002 gepland zijn. Maar kwaliteit is natuurlijk een voortdurende zorg. Intern zijn initiatieven ontwikkeld om de onderzoeksprocessen binnen het SCP door te lichten en om te verkennen in hoeverre standaarden en modellen algemener dan nu kunnen worden toegepast en *current best practices* in kaart te brengen. Daarnaast wordt steeds meer aandacht besteed aan het gebruik van de juiste analysemethode voor gecompliceerde vraagstellingen. Statistische methoden zoals multilevel analyse, structurele modellen, Poisson-modellen en correcties voor gewichten in bestanden gaan een steeds belangrijker rol spelen in de publicaties van het bureau. Hierbij is het natuurlijk een vereiste dat de resultaten voor een brede doelgroep op inzichtelijke wijze kunnen worden gepresenteerd.

In de inleiding is gewezen op de toename van het aantal surveys dat ten behoeve van SCP-studies wordt uitgevoerd. Zoals gezegd, beschikt het SCP zelf niet over een veldwerkorganisatie. Steeds weer blijkt dat het uitbesteden van onderzoek een proces is dat goed moet worden voorbereid, nauwlettend moet worden gemonitord en zorgvuldig moet worden geëvalueerd. Inmiddels is de nodige ervaring opgedaan met het maken van goede onderzoeksbeschrijvingen en het opstellen van een gedetailleerd proces van eisen. Bij het AVO is het hele dataverzamelingsproces zorgvuldig gevolgd en geanalyseerd. De tijd ontbreekt om dit voor alle surveys te doen. Toch blijkt steeds dat het maken van een vragenlijst een vak apart is, dat de methode van vraagstelling effect kan hebben op de resultaten, dat het van belang is om het verloop van het veldwerk nauwlettend te volgen om zo nodig snel te kunnen ingrijpen, en dat het ook bij langlopend onderzoek nuttig is om na te gaan of de gekozen procedure nog steeds doelmatig is en het gewenste resultaat oplevert. Daarnaast speelt bij langlopend onderzoek natuurlijk de wens naar continuïteit, die kan conflicteren met de wens naar verhoogde doelmatigheid en de keuze van de optimale procedure.

In de programmaperiode zal het organiseren, begeleiden en evalueren van surveys dan ook veel tijd en aandacht vragen. Een methodologische vraag waarop een antwoord gezocht wordt, is die naar de effecten van het gebruik van panels. Bij Culturele Veranderingen wordt onderzoek gedaan naar de effecten van verschillende wijzen van dataverzameling, namelijk bij een panel en bij een verse steekproef. De resultaten komen in 2002 beschikbaar. Bij diverse databestanden wordt onderzoek gedaan naar het imputeren van ontbrekende gegevens en het effect van wegen. Steeds meer blijkt dat voor goed onderzoek ook binnen het SCP kennis over deze zaken aanwezig dient te zijn.

In de komende periode zal het meeste methodologisch onderzoek zich, net als in de afgelopen programmaperiode, richten op de bestrijding van en correctie voor nonrespons bij het AVO. Mede door de inspanningen van GfK PanelServices Benelux, die het veldwerk heeft uitgevoerd, zijn hier op beide terreinen aanzienlijke successen geboekt, die nationaal en internationaal de aandacht hebben getrokken. Over dit onderwerp, maar ook over andere aspecten van kwaliteit, meta-informatie en onderzoeksmethodologische onderwerpen, treedt het SCP steeds meer naar buiten met presentaties op congressen en artikelen in tijdschriften. Het nonresponsonderzoek rond het AVO zal uitmonden in een proefschrift.

Ook de website van SCP speelt een belangrijke rol in het kwaliteitsbeleid. Alle SCP-publicaties zijn vanaf het moment van verschijnen voor iedereen gratis en integraal beschikbaar. De website levert echter bovendien veel aanvullende informatie in de vorm van bestandsbeschrijvingen, onderzoeksinformatie, wetenschappelijke bijlagen, etc. In de programmaperiode zullen modules worden ontwikkeld om via de website kerninformatie uit SCP-surveys te raadplegen. De databestanden zijn via het eerder genoemde Steinmetzarchief en het WSA ook beschikbaar voor verdere analyse door derden. Op deze manier kunnen diverse doelgroepen worden bediend en wordt de transparantie van het SCP-onderzoek verhoogd.

Internationale projecten

De onderzoeken van het SCP hebben in toenemende mate een internationale of Europese invalshoek. Deels komt dat omdat binnen de Europese Unie steeds meer supranationaal beleid wordt geformuleerd. Daarnaast kan vergelijking met de situatie in andere landen een belangrijk ijkpunt voor de resultaten voor Nederland zijn. Internationale projecten en samenwerkingsverbanden leiden tot verbreding van kennis en inzicht, crossnationale databestanden maken het mogelijk om de invloed van culturele en sociale verschillen tussen landen te toetsen.

Op het terrein van onderzoek naar culturele veranderingen, waarden en meningen maakt het SCP van oudsher gebruik van de internationale databestanden. Het SCP is de Nederlandse partner van het International Social Survey Programme. Op het moment wordt de dataverzameling van het ISSP onder de loep genomen. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van gegevens die verzameld zijn via de Eurobarometer, het European en het World Welfare Survey.

In 2002 zal het European Social Survey (ESS) het veld ingaan. Aan dit onderzoek, dat wordt gefinancierd door de EU in het kader van het vijfde Kaderprogramma, de European Science Foundation en de nationale wetenschappelijke organisaties (NWO in Nederland) doe meer dan zestien Europese landen mee. Het onderzoek moet informatie opleveren over attitudes, waarden en gerelateerd in gedrag in een veranderend Europa. Het zal worden uitgevoerd volgens de hoogste wetenschappelijke standaarden van nationaal en crossnationaal onderzoek, onder andere om optimale vergelijkbaarheid te garanderen. Daarnaast zal het ESS een grote hoeveelheid methodologisch onderzoek genereren. De eerste resultaten zijn in 2003 algemeen beschikbaar voor onderzoekers in de participerende landen. Het onderzoek wordt geleid door een Central Coordinating Team, bestaande uit medewerkers van het National Centre for Social Research in Londen, ZUMA in Mannheim, het Noorse data-archief, de Universiteit van Amsterdam en die van Leuven en het SCP. De ontwikkelingen rond het ESS passen uitstekend in het streven van het SCP bij internationale projecten samen te werken met andere, verwante instellingen in Europa.

Het SCP deed in 2001 onderzoek voor de Europese Commissie (DG Employment and Social Affairs) /Eurostat in het kader van The Social Situation in the European Union. Verlenging tot 2002 ligt in de verwachting, dan zal onderzoeksgroep AIS het estafette-stokje van QS overnemen. Daarnaast is op veel terreinen sprake van inhoudelijke, internationale netwerken van onderzoekers. Zo zijn er veelvuldige contacten op het terrein van onderzoek naar de civil society, sociale cohesie en sociale uitsluiting en lokaal welzijnsbeleid. Meer op methodologisch terrein liggen de internationale contacten op het terrein van tijdbestedingsonderzoek, dataverzameling en data-kwaliteit en nonrespons. Hoofd Informatie & Automatisering van het SCP maakt

deel uit van het European Advisory Committee on Statistical Information in the Economic and Social Spheres (CEIES). Hierdoor blijft het SCP op de hoogte van recente en geplande ontwikkelingen rond de Europese statistiekproductie en het gebruik door beleid, wetenschap en praktijk.

Bijlage 1 Projecten

Overzicht van alle projecten per onderzoeksgroep

Arbeid, inkomen en sociale zekerheid

- 1 Dynamiek op de arbeidsmarkt
- 2 Hoofdonderzoek Stagnerende reïntegratie
- 3 Arm en redelijk rijk
- 4 The Social Situation in the European Union
- 5 Keuzevrijheid sociale verzekeringen
- 6 Niet-gebruik van inkomensvoorzieningen
- 7 Modernisering sociale zekerheid
- 8 Armoedemonitor
- 9 The Dutch Poverty Monitor, 1997-2001
- 10 Mogelijkheden van een consumptiegebaseerde armoedegrens
- 11 Indicatoren voor sociale uitsluiting
- 12 Evaluatie Nationaal Actieplan Sociale Uitsluiting
- 13 Instituties en sociale uitsluiting: een internationale vergelijking
- 14 Dataverzameling uitvoeringsinstanties en werkgevers

Educatie en minderheden

- 1 Voortgezet onderwijs in de jaren negentig
- 2 De rol van ouders en hun betrokkenheid bij de school
- 3 Overwegingen bij de keuze van een school
- 4 Wenselijke en feitelijke kwaliteit van het onderwijs
- 5 Een leven lang leren: combinaties van leren en werken
- 6 Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA-beleid)
- 7 Onderwijs in allochtone levende talen (OALT)
- 8 Vervolgonderzoek GOA en OALT
- 9 Brede scholen*
- 10 Integratiemonitor
- 11 Beleidseffectenrapportage
- 12 Culturele integratie*
- 13 Integratie en man-vrouwverschillen
- 14 Ouderen uit etnische minderheden
- 15 Mobiliteit van minderheden in verschillende West-Europese landen
- 16 Een leven lang leren: combinaties van leren en werken

Emancipatie, jeugd en gezin

- 1 Emancipatiemonitor
- 2 Vrouwen en besluitvorming
- 3 Behoefte aan en gebruik van regelingen voor het combineren van arbeid en zorg
- 4 Kinderopvang

- 5 Dagindeling
- 6 Rapportage Jeugd

Leefomgeving en wonen

- 1 De tijd-ruimtelijke organisatie van de samenleving
- 2 Mobiliteit en milieu
- 3 Binnenlandse migratie*
- 4 Wonen en inkomen
- 5 Indicatoren van leefbaarheid
- 6 Over voortgang en beëindiging van het boerenbedrijf

Participatie en bestuur

- 1 De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief
- 2 Civil society en vrijwilligerswerk in Nederland
- 3 Civil society en informele groepen
- 4 Civil society en sociaal kapitaal internationaal
- 5 Maatschappelijk middenveld
- 6 Niet-stemmers
- 7 Vrijwilligerswerk
- 8 Duurzame ontwikkeling en sociale rapportage
- 9 Burgerschap en bestuurlijke vernieuwing
- 10 Burgerschap en politieke steun
- 11 Beleidseffectrapportage lokaal jeugdbeleid
- 12 Participatiebevordering
- 13 Toekomstverkenning lokaal zorgbeleid
- 14 Evaluatie Welzijnswet
- 15 Integrale Veiligheidsrapportage 2002
- 16 Buurt , veiligheid en politie
- 17 Determinanten en consequenties van slachtofferschap
- 18 Slachtofferschap en beleid
- 19 Opvattingen over de overheid
- 20 Levensbeschouwing in Nederland

Quartaire sector

- 1 Rapportage quartaire sector
- 2 Memorandum quartaire sector
- 3 Profijt van de overheid
- 4 Verklaringsmodel zorg voor mensen met beperkingen
- 5 Verklaringsmodel zorg verstandelijk gehandicapten
- 6 De werking van de armoedeval
- 7 Effect van eigen bijdrage op gebruik van zorgvoorzieningen *
- 8 Simulatiemodel zorgverzekeringen *
- 9 Vraag- en financieringsmodel van woondiensten *

- 10 Monitoring productiviteit intramurale zorg
- 11 Doelmatigheid van de geestelijke gezondheidszorg
- 12 Doelmatigheid van de kinderopvang
- 13 Banen in de verzorging
- 14 De gevolgen voor de arbeidsmarkt van de combinatie zorg en werk
- 15 Beroepskrachtenraming *
- 16 Welvaart en huishoudelijke productie
- 17 Sociale en culturele trends en voorzieningengebruik *

Tijd, media en cultuur

- 1 De meerkeuze maatschappij. De organisatie van verplichtingen en voorzieningen in de tijd, en de kansen en belemmeringen daarvan voor het individu
- 2 Loket Nederland. Naar een monitor tijds-infrastructuur
- 3 Periodieke Rapportage Sport
- 4 Tijdsbesteding in internationaal perspectief
- 5 TBO2005*
- 6 Vrijetijdsbesteding allochtonen*
- 7 Tijdsordening en sociale verbanden*
- 8 Rationalisering van de vrije tijd*
- 9 Van oude naar nieuwe media
- 10 ICT-monitor
- 11 ICT en sociale cohesie
- 12 ICT en school
- 13 E-cultuur*
- 14 Periodieke rapportage ICT
- 15 Cultureel erfgoed in een veranderende omgeving.
- 16 Cultuurdeelname in Europees perspectief
- 17 Evaluatie vaste boekenprijs
- 18 Context van cultuur*
- 19 Structuur van het cultuuraanbod*

Zorg

- 1 Rapportage ouderen
- 2 Rapportage gehandicapten
- 3 De culturele factor bij gezondheid en zorggebruik (project 'Geneesmiddelen')
- 4 Kwaliteit van de zorg (^)
- 5 De rol van de patiënt (*)
- 6 Verklaringsmodellen zorgsectoren (zie: Quartaire sector)
- 7 Informele zorg

Bijlage 2 Publicaties van medewerkers

Becker (2000)

J.W. Becker. Zijn culturele veranderingen autonoom? Een terugblik op het project Culturele veranderingen in Nederland. In: A.E. Bronner et al. (red.). *Recente ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2000 van de NVMI*. Haarlem: De Vrieseborch, 2000.

Becker en Schnabel (2000)

J.W. Becker en P. Schnabel. Het beeld van de wetenschap. Een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van NWO. In *Beeldige wetenschap. NWO 50 jaar*. Den Haag: NWO, 2000.

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Regradatie en polarisatie op de postindustriële arbeidsmarkt. In: *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken* 17 (2001) 1 (7-28).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Ouderen blijven steeds langer werken. In: *Economisch statistische berichten* 86 (2001) 4311 (460-462).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Arbeid: bittere pil of Haarlemmerolie?. In: R.P. Hortulanus, J.E.M. Machielse (red.). *De waarde van werk. Het sociaal debat, deel 4*. Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001 (23-33).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Een ontspannen samenleving. In: *De Volkskrant (bijlage Reflex)* (9 juni 2001) (5R).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Gedeelde smart. In: *De Helling* 14 (2001) 2 (10-12).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Naar een slimmer en sociaal participatiebeleid. In: *Christen democratische verkenningen. Themanummer 2001: Werk, welvaart en geluk* (2001) 7/8/9 (8-14).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Beleid behoeft meer informatie en flexibiliteit. In: *Economisch statistische berichten* 86 (2001) 4322 (675).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Meer participeren of slimmer produceren?. In: *Economisch statistische berichten* 86 (2001) 4323 (692-695).

De Beer (2001)

P.T. de Beer. Een nieuwe route door de polder. In: J. Bussemaker, R. van der Ploeg (red.). *Leven na paars*. Amsterdam: Prometheus, november 2001 (147-156).

De Beer et al. (2001)

P. de Beer, C. Vrooman en J.M. Wildeboer Schut. *Measuring Welfare State Performance: Three or Two Worlds of Welfare Capitalism?* Syracuse (NY): Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, 2001 (Luxembourg Income of Study Working Paper No. 276).

De Beer en Dekker (2000)

P.T. de Beer en P. Dekker. Die Deutschen haben Probleme, und uns geht es gut...
Arbeits- und Zivilgesellschaft in den Niederlanden. Berliner Debatte Initial Zeitschrift für
sozialwissenschaftlichen Diskurs 11 (2000) 4 (27-40).

Blank (2000)

J.L.T. Blank. Efficiëntiemeting in de publieke sector: enige beschouwingen. In: Openbare
Uitgaven 32 (2000) 6 (260-271).

Blank (2000)

J.L.T. Blank. Healthy hospitals: an empirical research on the economic efficiency of Dutch
general hospitals. Presentatie tijdens International conference on system science in health
care te Boedapest, 2000.

Blank (2000)

J.L.T. Blank. The Decomposition of Cost Efficiency: An Empirical Application of the Shadow
Cost Function Model to Dutch General Hospitals. Presentatie tijdens the North Atlantic
workshop on Productivity te Schenectady, NY state, US, 2000.

Blank (2000)

J.L.T. Blank. Referee rapport voor de Journal of Productivity Analysis: A Parametric
Decomposition of the Malmquist Productivity Index.

Blank (2000)

J.L.T. Blank. Referee rapport voor Health Economics in Prevention and care: Productivity in
obstetric care: a data envelopment analysis approach.

Blank en Eggink (2000)

J.L.T. Blank en E. Eggink. The Decomposition of Cost Efficiency: An Empirical Application
of the Shadow Cost Function Model to Dutch General Hospitals. Den Haag: Sociaal en
Cultureel Planbureau, 2000 (Paper presented at the North Atlantic workshop on productivity
te Schenectady, NY state, US).

Blank en Eggink (2000)

J.L.T. Blank, E. Eggink m.m.v. Arnold Merkies. Healthy hospitals: an empirical research on the
economic efficiency of Dutch general hospitals. In: W. van Eimeren et al. (ed.). International
conference on system science in health care. Villeurbane: International society for system
science and health care, 2000 (263-270).

Blank (2001)

J.L.T. Blank. Gezonde bereikbaarheid. In: Economisch statistische berichten 86 (2001) 4310
(432-433).

Blank en Eggink (2001)

J.L.T. Blank en E. Eggink m.m.v. A. Merkies. Hospital efficiency: a matter of output
measurement. In: Journal d'Economie Medicale (forthcoming).

Blank en Eggink (2001)

J.L.T. Blank en E. Eggink. A Quality-adjusted Cost Function in a Regulated Industry: The Case
of Dutch Nursing Homes. In: Health Care Management Science 4 (2001) (201-211).

Blank en Eggink (2001)

J.L.T. Blank en E. Eggink m.m.v. A. Merkies. An empirical assessment of the economic
behavior of dutch general hospitals: In: Health Economics (submitted).

Blank en Eggink (2001)

J.L.T. Blank en E. Eggink. The Decomposition of Cost Efficiency: An Empirical Application of the Shadow Cost Function Model to Dutch General Hospitals. In: Journal of Productivity Analysis (submitted)

Blank en Valdmanis (2001)

J.L.T. Blank en V.G. Valdmanis. A Modified Three-stage DEA. An Application to Homes for the Mentally Disabled in the Netherlands. Paper voor presentatie tijdens de Seventh European Workshop on Efficiency and Productivity Analysis, Oviedo, september 2001.

Blank et al. (2001)

J.L.T. Blank, E. Egging en A.H.Q.M. Merckies. Tussen bed en budget; economie van de ziekenhuissector. Presentatie op het Congres: Fusie en spreiding van ziekenhuiszorg, 19 april 2001.

De Boer (2000)

A.H. de Boer. Afstemming van wonen en zorg. In: Tijdschrift voor sociale gerontologie 3 (2000) (14-21).

De Boer (2000)

A.H. de Boer. Huisartsenzorg en (poliklinische) zorg bij chronisch zieken. Bilthoven: RIVM/CZO, 2000 (interne rapportage stand van zaken 'koppelingsproject').

De Boer (2000)

A.H. de Boer. Caring for older people; an assessment of community care in the 1990s (boekbespreking). In: Tijdschrift voor gerontologie en geriatrie 31 (2000) (279-80).

De Boer en de Klerk (2000)

A.H. de Boer en M.M.Y. de Klerk. Informele zorg (diverse bijdragen).
In: www.rivm.nl/nationaalkompas,

De Boer en van Gameren (2001)

A. de Boer en E. van Gameren. Gezondheid en het gebruik van langdurige zorg (boekbespreking 'Long term care services for the Dutch elderly'; France Portrait).
In: Tijdschrift voor gerontologie en geriatrie 32 (2001) 122-4.

De Boer en Van Gameren (2001)

A. de Boer en E. van Gameren. Boekbespreking van: France Portrait (2000). Long-term care services for the Dutch elderly. An investigation into the process of utilization. In: Tijdschrift voor gerontologie en geriatrie 32 (2001) juni (122-123).

De Boer et al. (2001)

A. de Boer, M. de Klerk en J. Iedema. Ervaren privacy: de rol van kenmerken van bewoners en verpleeghuizen, aangeboden voor publicatie op 19 juli 2001 aan het Tijdschrift voor sociale gezondheidszorg (TSG).

Breedveld (2000)

K. Breedveld. Voorkomen of genezen. In: Facta 9 (2000) 2 (24-26).

Breedveld (2000)

K. Breedveld. Samen er op uit. In: Recreatie en Toerisme 10 (2000) 1 (6-9).

Breedveld (2000)

K. Breedveld. Veranderende arbeidstijden en de gevolgen voor de recreatie. In: Recreatie en Toerisme 10 (2000) 4 (6-9).

Breedveld (2000)

K. Breedveld. De Laurel en Hardy van de 24-uurseconomie. In: *Vrijtijdstudies* 18 (2000) 2 (59-61).

Breedveld en Van den Broek (2000)

K. Breedveld en A. van den Broek. Geen angst voor de 24-uurs economie. In: *Economisch statistische berichten* 85 (2000) 4254 (379-381).

Breedveld en Beckers (2001)

K. Breedveld en T. Beckers. Van luiheid en verleiding. De toekomst van het onthaasten. In: *Vrijtijdstudies* 19 (2001) 1 (75-84).

Breedveld en De Haan (2001)

K. Breedveld en J. de Haan. Versporting en ontsporting. In: *Vrijtijdsstudies* 19 (2001) 2/3 (53-64).

Breedveld en Keuzenkamp (2001)

K. Breedveld en S. Keuzenkamp. Met zachte dwang: van arbeidsethos naar combinatie-ethos. In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machiels (red.). *De waarde van werk. Het sociaal debat, deel 4.* Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (63-76).

Van den Broek en Breedveld (2000)

A. van den Broek en K. Breedveld. Vrijtijd is niet indrukwekkend genoeg. In: *MMNieuws* 2 (2000) 1(8).

Van den Broek en Breedveld (2000)

A. van den Broek en K. Breedveld. Rollen, ritmes en routines. In: *Sociale Wetenschappen* 43 (2000) 2 (9-26).

Van den Broek en Breedveld (2000)

A. van den Broek en K. Breedveld. Flexibilisering en vrije tijd. In: *MMNieuws* 2 (2000) 5/6 (30).

Van den Broek en Breedveld (2000)

A. van den Broek en K. Breedveld. Ten geleide: Tijd en tijdsbestedingsonderzoek in Nederland'. In: *Sociale Wetenschappen* 43 (2000) 2 (1-8).

Van den Broek en De Haan (2000)

A. van den Broek en J. de Haan. Culturele belangstelling in 2030. De spanning tussen verbeeldingskracht en gemakkelijksheidsgehalte. In: *MMNieuws* 2 (2000) 9/10 (16-17).

Van den Broek en De Haan (2000)

A. van den Broek en J. de Haan. Cultuur tussen competentie en competitie; contouren van het cultuurbereik in 2030. Amsterdam/Den Haag: Boekmanstichting/scp, 2000.

Van den Broek (2001)

A. van den Broek. Tijd voor kunsten!? In: R. Heijnen, F. Konings en M. Versteegh (red.). *Heden/Toekomst. Over de kunsten in de 21e eeuw.* Amsterdam: Kunsten '92, 2001.

Van den Broek (2001)

A. van den Broek. Hoe besteedt men minder vrije tijd. In: *Eye* 4 (2001) 12.

Van den Broek en Breedveld (2001)

A. van den Broek en K. Breedveld. Tijdsbesteding in Nederland. In: *Het Compendium voor politiek en samenleving.* Houten: Bohn Stafleu Van Lochem, 2001(B1900-1, B1900-27).

- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Cultuur verliest slag om vrije tijd. In: NRC Handelsblad, 10 mei 2001.
- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Over het cultuurbereik in 2030. Op het snijvlak van competentie en competitie. In: Eye 4 (2001) 4 (4-5).
- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Minder vrije tijd, stabiel cultuurbezoek. In: MMNieuws 3 (2001) (9/10).
- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Cultuurbereik in Nederland. Aanzienlijk, bescheiden, teleurstellend en/of bedreigd? Antwerpen: Congresbundel.
- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Convenience experience. In: MMNieuws 3 (2001) 5/6 (16).
- Van den Broek en De Haan (2001)
 A. van den Broek en J. de Haan. Tussen verbeeldingskracht en vermakelijkheidsgehalte. In: F. van Duijn et al. (red.). Theaters van de toekomst. Den Bosch: Stichting Erasmusprijs 2000, 2001 (31-36).
- Bronneman-Helmerts (2000)
 H.M. Bronneman-Helmerts. Onderwijs in de 21 ste eeuw: ruimte voor diversiteit. In: Trends, dilemma's en beleid. Essays over ontwikkelingen op langere termijn. Den Haag: CPB/SCP, 2000 (103-113)
- Bronneman-Helmerts (2001)
 H.M. Bronneman-Helmerts. Deregulering en marktwerking: tussen droom en daad. In: M. van Dyck (red.) Onderwijs in de markt. Den Haag: Onderwijsraad, 2001 (245-268).
- Bronner et al. (2000)
 A.E. Bronner, P. Dekker A.J. Olivier, W.F. van Raaij, M. Wedel en B. Wierenga (red.). Recente ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2000 van de NVMI. Haarlem: De Vrieseborch, 2000.
- Bronner et al. (2001)
 A.E. Bronner, P. Dekker, A.J. Olivier, W.F. van Raaij, M. Wedel en B. Wierenga (red.). Recente ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2001 van de NVMI. Haarlem: De Vrieseborch, 2001.
- Burger et al. (2001)
 A. Burger, P. Dekker en V. Veldheer. The Netherlands. In: Andreas Schütler, Volker Then en Peter Walkenhorst (red.). Foundations in Europe: Society, Management and Law. Londen: The Directory of Social Change, CAF and Bertelsmann Foundation, 2001 (193-205).
- Den Butter et al. (2001)
 F. den Butter, E. van Gameren en J. de Kok. The effects of transaction costs and human capital on firm size: a simulation model approach. Research Report 0011/E. Zoetermeer: EIM Business en Policy Research, 2001 (ook gepubliceerd als VU Research Memorandum No. 2001-10, Vrije Universiteit, Amsterdam).

Van Campen (2000)

C. van Campen. Een druk kruispunt. Typologie in de thuiszorg. In: *Zorgvisie* 8 (2000) (32-34).

Van Campen (2001)

C. van Campen. Het kiezen van een geschikt meetinstrument voor het beoordelen van kwaliteit van leven bij ouderen (in druk). In: C. Jonker et al. (red.) *Het beoordelen van kwaliteit van leven bij demente patiënten*. Amsterdam: Leo Cahn Stichting, 2001.

Dagevos (2001)

J. Dagevos. Geblokkeerde loopbanen van allochtonen? De vertegenwoordiging van allochtonen en autochtonen aan de onderkant van de beroepenstructuur. In: *Gedrag en organisatie* 45 (2001) 2 (74-88).

Dagevos (2001)

J. Dagevos. Het arbeidsmarktpotentieel van minderheden. Ontwikkelingen in de werkgelegenheid en de werkloosheid van minderheden in de jaren negentig. In: *Methoden, technieken en analyses voor personeelsmanagement* (2001) 60 (101-117).

Dagevos (2001)

J. Dagevos. Arbeidsmarktsegmentering en de interne promotiemogelijkheden van etnische minderheden. Te verschijnen in *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*.

Dagevos (2001)

J. Dagevos. Ontsnappen uit het allochtonencircuit. In: *Fast Forward* (2001) 2 (19).

Dekker (2000)

P. Dekker. Vijfentwintig jaar politieke betrokkenheid en participatie. In: A.E. Bronner et al. (red.). *Recente ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2000 van de NVMI*. Haarlem: De Vrieseborch, 2000 (163-178).

Dekker (2000)

P. Dekker. Politieke participatie. In: Jacques Thomassen, Kees Aarts en Henk van der Kolk (red.). *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998: kiezers en de smalle marges van de democratie*. Den Haag: Sdu, 2000 (77-92).

Dekker (2000)

P. Dekker. Sociale en politieke participatietrends. In: Peter Ester, Douwe van Houten en Bram Steijn (red.). *De waan van de dag: sociale wetenschap en de publieke zaak*. Amsterdam: NVMC/Siswo, 2000 (63-78).

Dekker (2000)

P. Dekker. Freiwilliges Engagement Älterer in den Niederlanden. In: Joachim Braun en Gabriele Wahlen (red.). *Engagementförderung für Senioren in Deutschland und den Niederlanden*. Leipzig: ISAB-Verlag, 2000 (27-40).

Dekker en De Hart (2000)

P. Dekker en J.J.M. de Hart. *Wie is mijn naaste? Een verkenning met enquêtedata*. In: R.P.Hortulanus en J.E.M. Machielse (red.). *Wie is mijn naaste? Het sociaal debat, deel 2*. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2000 (23-37).

Dekker en De Hart (2000)

P. Dekker en J.J.M. de Hart. Het sociaal kapitaal van de Nederlandse kiezer. In: Marc Hooghe (red.). *Sociaal kapitaal en democratie*. Leuven/Amersfoort: Acco (83-111) (tevens verschenen in het *Tijdschrift voor sociologie* 20 (2000) 3-4 (303-332)).

Dekker et al. (2000)

P. Dekker, P. Ester en M. Nas. Christianity and environmental attitudes in Europe: A comparative study. In: Niko Toš, Peter Ph. Mohler en Brina Malnar (red.). *Modern society and values; a comparative analysis based on ISSP project*. Ljubliana: University of Ljubljana (361-381).

Dekker (2001)

P. Dekker. Morele feiten: opvattingen en ontwikkelingen in Nederland. In: Christien Brinkgreve, René Gude en Sijbolt Noorda (red.). *De morele staat van Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press/Salomé, 2001 (15-36).

Dekker (2001)

P. Dekker. Non-profits in den Niederlanden: entsäult, verpoldert und was nun? In: Eckhard Priller en Annette Zimmer (red.). *Der Dritte Sektor international; mehr Markt weniger Staat?* Berlijn: Sigma Verlag, 2001 (157-177).

Dekker (2001)

P. Dekker. Soziales Engagement in den Niederlanden. In: Rolf G. Heinze en Thomas Olk (red.). *Bürgerengagement in Deutschland: Bestandsaufnahme und Perspektiven*. Opladen: Leske + Budrich Verlag, 2001 (337-359).

Dekker (2001)

P. Dekker. What crises, what challenges? When 'Nonprofitness' makes no difference. In: Helmut Anheier en Jeremy Kendall (eds.). *Nonprofit sector policy at the crossroad*. London: Routledge, 2001 (61-68).

Dekker (2001)

P. Dekker. Boekbespreking van Jaap Gruppelaar (red.). *Burgers en hun bindingen*. Nederlandse Staatscourant van 4 mei 2001.

Dekker (2001)

P. Dekker. Boekbespreking van Hans Blokland. *De modernisering en haar politieke gevolgen: Weber, Mannheim en Schumpeter*. Nederlandse Staatscourant van 15 juni 2001.

Dekker (2001)

P. Dekker. *Vertrouwen in de overheid; een verkenning van actuele literatuur en enquêtegegevens*. Tilburg: KUB/Globus, 2001 (working paper).

Dekker (2001)

P. Dekker. Die Niederlande: Dritter Sektor und soziale Aktivierung zwischen Staat und Markt. In: C. Groth und W. Maennig (red.). *Zukunft schaffen: Strategien gegen die Jugendarbeitslosigkeit im internationalen Vergleich: Auf der Suche nach den besten Lösungen*. Frankfurt: Peter Lang, 2001 (215-233).

Dekker (2001)

P. Dekker. Nonprofits in the Netherlands: From Partnership to Self-Abandonment. In: Sue Kenny et al. (red.). *Third Sector and State Partnerships (proceedings)*. Melbourne: Deakin University (in druk).

Dekker (2001)

P. Dekker. Etzioni's derde weg en moraal, gemeenschap en politiek in Nederland. In: *Sociale Wetenschappen* (in druk).

Dekker en Burger (2001)

P. Dekker en A. Burger. Het middenveld in comparatief perspectief: non-profitsector en civil society. In: Bestuurskunde 10 (2001) 1 (16-25).

Dekker en Ester (2001)

P. Dekker en P. Ester. Education and authoritarianism: a longitudinal analysis of Dutch survey data: 1970-1996. In: Politics, Groups and the Individual (in druk).

Dekker en De Hart (2001)

P. Dekker en J. de Hart. Levensbeschouwing en vrijwilligerswerk: het belang van netwerken in een seculariserende samenleving. In: Tijdschrift voor humanistiek (in druk).

Dekker en De Hart (2001)

P. Dekker en J. de Hart. Vrijwilligerswerk. In: A. Burger en P. Dekker (red.). Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief. Den Haag: SCP, 2001 (121-138).

Dekker en Uslaner (2001)

P. Dekker en E. M. Uslaner (red.) Social capital and participation in everyday life. Londen/New York: Routledge, 2001.

Dekker en Uslaner (2001)

P. Dekker en E. M. Uslaner. Introduction. In: P. Dekker and E. M. Uslaner (red.). Social capital and participation in everyday life. Londen/New York: Routledge, 2001 (1-8).

Douven et al. (2001)

R. Douven, K. Folmer, E. van Gameren, E. Mot, I. Ooms, E. Westerhout en I. Woittiez. Eindrapport ontwikkeling Zorgmodel. Eindrapport derde fase. Den Haag: SCP/CPB (CPB-document).

Eggink (2000)

E. Eggink. Doelmatigheid in de publieke sector. Presentatie voor studenten Bofeb. Den Haag: SCP, 2000.

Eggink (2001)

E. Eggink. Presentatie voor College voor Bouw Ziekenhuisvoorzieningen over Verstandig verzorgd, 6 juni 2001.

Eggink en Blank (2001)

E. Eggink, E. en J.L.T. Blank. Efficiency of Homes for the Mentally Disabled in the Netherlands: An Application of the Shadow Cost Function Model. Paper voor presentatie tijdens de Seventh European Workshop on Efficiency and Productivity Analysis, Oviedo, september 2001.

Eggink en Blank (2001)

E. Eggink en J.L.T. Blank. Patient Selection and Performance of Dutch General Hospitals. Paper voor poster-presentatie tijdens de Third International Conference van de International Health Economics Association. York, 2001.

Eggink en Blank (2001)

E. Eggink en J.L.T. Blank. We leven niet meer in luilekkerland. Opiniëpagina Zorg en Welzijn, 13 juni 2001.

Engbersen, Vrooman en Snel (2000)

G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel (red.). Balans van het armoedebeleid - vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam: University Press, 2000.

Engbersen, Vrooman en Snel (2000)

G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel. Voorwoord. In: G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel (red.). Balans van het armoedebeleid - vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam: University Press, 2000 (7-12).

Folmer et al. (2001)

K. Folmer, E. Mot, R. Douven, E. van Gameren, I. Woittiez en J. Timmermans. Een scenario voor de zorguitgaven 2003-2006. Den Haag: CPB (CPB-document nr. 7).

Van Gameren (2000)

E. van Gameren m.m.v. Frank den Butter. Propagation of Aggregate Demand, Firm Specific and Policy Shocks in an Economy with Labour Flows within and between Firms of Different Sizes. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2000 (VU Research Memorandum, RM 2000-19).

Van Gameren (2000)

E. van Gameren m.m.v. Egbert Jongen en Johan Graafland. The impact of active labour market policies: An AGE analysis for The Netherlands (Research Memorandum No. 166). Den Haag: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis. (ook gepubliceerd als VU Research Memorandum No. 2000-17, Vrije Universiteit, Amsterdam).

Van Gameren (2000)

E. van Gameren. The Internal Economics of Firms. An investigation into the labour mobility within firms, PhD-dissertation. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2000 (Tinbergen Institute Research Series No. 218).

Van Gameren (2001)

E. van Gameren m.m.v. I. Woittiez en I. Ooms. Ramingsmodel Zorgsector: de ouderenzorg. Werkdocument derde fase (SCP-publicatie, nog te verschijnen).

Van Gameren en Woittiez (2001)

E. van Gameren en I. Woittiez. Determinants of the Demand for Home Care: The Effect of Supply Restrictions, Paper voor presentatie tijdens het congres van de European Economics Association (EEA). Lausanne, augustus 2001.

Van Gameren en Woittiez (2001)

E. van Gameren en I. Woittiez. Determinants of the Demand for Home Care: The Effect of Supply Restrictions, Paper voor poster-presentatie tijdens de Third International Conference van de International Health Economics Association. York, juli 2001.

Gilsing (2000)

R.J.H. Gilsing. Evaluation of local social policies: some methodological problems, paper prepared for the 4th Conference of the European Evaluation Society (EES), Lausanne, Switzerland, October 12-14, 2000.

Gilsing (2000)

R.J.H. Gilsing. Lokaal jeugdbeleid: knelpunten en uitdagingen. In: Openbaar bestuur (2000) 6/7 (26-8).

Gilsing (2000)

R.J.H. Gilsing. Lokaal jeugdbeleid: de stand van zaken. In: Handboek jeugdbeleid. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2000 (E.2.1-1 - E2.1-24).

Gilsing et al. (2001)

R. Gilsing, V. Veldheer en M. Vorthoren. De betekenis van de sociale pijler in het grote stedenbeleid. In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse (red.). Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving. Het sociaal debat, deel 3. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2001.

De Haan (2000)

J. de Haan. Een digitalisering van de cultuur? In: *MMNieuws* 2 (2000) 2 (1).

De Haan (2000)

J. de Haan. Cultuurtoerisme als samenwerkingsproject. In: *MMNieuws* 2 (2000) 3 (4-5).

De Haan (2000)

J. de Haan. Investeren in ouderen. Uit de redactie. In: *Facta* 9 (2000) 2.

De Haan (2000)

J. de Haan. De culturele omnivoor is in opkomst. In: *MMNieuws* 2 (2000) 4.

De Haan (2000)

J. de Haan. Deelname aan kunst en cultuur. In: *Handboek cultuurbeleid*. Den Haag: VUGA, 2000 (I.1-1-72).

De Haan (2000)

J. de Haan. Digitale tweedeling ter discussie. In: *I&I* 18 (2000) 3 (7-9).

De Haan (2000)

J. de Haan. Een scheiding der geesten. In: *MMNieuws* 2 (2000) 7 (10).

De Haan (2000)

J. de Haan. Cultuurtoerisme in Europees perspectief. In: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (red.). *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking*. Utrecht: NCV, 2000 (9-15).

De Haan (2000)

J. de Haan. Amateurkunst in Nederland; ontwikkelingen, bedreigingen en stimulansen. In: Mieke de Waal (red.). *De Engelenbak; 25 jaar een theater om lief te hebben*. Amsterdam: Theater De Engelenbak/Boekmanstudies, 2000 (191-222).

De Haan (2000)

J. de Haan. Boekbespreking van Michael J. Wolf, *The Entertainment Economy: How Mega-Media Forces are Transforming Our Lives*. In: *Facta* (2000) 2 en in *MMNieuws* 2 (2000) 2.

De Haan (2000)

J. de Haan. *Musis II*, ingezonden brief Museumvisie, 2000/4.

De Haan (2000)

J. de Haan. Digital divide in the Netherlands. Paper gepresenteerd op OECD congres Digital Divide. Parijs, 7 december 2000.

De Haan en Van den Broek (2000)

J. de Haan en A. van den Broek. Cultuurparticipatie: recente trends. In: *MMNieuws* 2 (2000) 8 (8).

De Haan en Uunk (2000)

J. de Haan en W. Uunk. Kulturelle Ähnlichkeit zwischen Ehepaaren - Der Einfluß von Partnerwahl, Restriktionen und Gegenseitiger Beeinflussung. In: Thomas Klein (her.). *Partnerwahl und Heiratsmuster; Sozialstrukturelle Voraussetzungen der Liebe*. Opladen: Leske und Budrich, 2000 (77-98).

- De Haan (2001)
 J. de Haan. Amateurkunst: deelname, kunsteducatie en verenigingsleven. In: *MMNieuws* 3 (2001) 1 (10).
- De Haan (2001)
 J. de Haan. Verschillen in toegang tot de digitale snelweg; een reactie op Jan van Dijk. Mensen in netwerken; een discussiebijdrage van VenW aan het 'digitale kloof debat'.
 Den Haag: ministerie van VenW/DGTP, 2001.
- De Haan (2001)
 J. de Haan. Liefde en cultuur. In: *MMNieuws* 3 (2001) 3 (10).
- De Haan (2001)
 J. de Haan. De angst voor de digitale kloof berust niet op cijfers. In: *Automatiseringsgids*, 3 augustus 2001.
- De Haan (2001)
 J. de Haan. Een parade van passanten in Rotterdam. In: *MMNieuws* 3 (2001) 8.
- De Haan (2001)
 J. de Haan. De muze te vriend; de invloed van de sociale omgeving op de cultuurparticipatie. In: H. Ganzeboom en H. Hendriks (red.). *De moede muze; opstellen voor Wim Knulst*.
 Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland, 2001.
- De Haan en Van den Broek (2001)
 J. de Haan en A. van den Broek. Culturele belangstelling in Europa. In: *MMNieuws* 3 (2001) 4 (10).
- De Haan en Van den Broek (2001)
 J. de Haan en A. van den Broek. Vrijtijdsactivist: van participant naar consument.
 In: *MMNieuws* 3 (2001) 7 (10).
- De Haan en Jansen (2001)
 J. de Haan en H. Jansen. De sociologie heeft toekomst. In: *Facta* 9 (2001) 1 (16-19).
- De Haan en Knulst (2001)
 J. de Haan en W. Knulst. Citaten uit 'Het bereik van de kunsten'. In: F. van Duijn et al. (red.). *Theaters van de Toekomst*. Den Bosch: Stichting Erasmusprijs 2000, 2001 (117-126).
- De Haan et al. (2001)
 J. de Haan, S. Rijken en L. van Dijk. Digitization of daily life in Dutch society. In: *Electronic Journal of Communication*, 2001.
- De Haan et al. (2001)
 J. de Haan, K. Breedveld en F. Huysmans. De tijd van de digitale revolutie. In: C. Hogenhuis, E. van der Panne en T. Hoekstra (red.). *Een nieuwe economie, een bevrijde tijd*. Baarn: Ten Have, 2001.
- De Haan et al. (2001)
 J. de Haan, L. van Dijk en S. Rijken. De opmars van de personal computer in Nederlandse huishoudens. In: *Jaarboek voor marktonderzoekers; recente ontwikkelingen in het marktonderzoek 2001*. Haarlem: Uitgeverij Vrieseborch, 2001 (185-199).

De Hart (2000)

J.J.M. de Hart. De modularisering van de christelijke traditie. In: A. Köbben et al. (red.). *Homo prudens. Religie, cultuur en wetenschap in de moderne samenleving*. Leende: Damon, 2000 (102-116).

De Hart (2000)

J.J.M. de Hart. Spirituele nomaden. Individualisering en religie in het huidige Nederland. In: A. Lascaris, B. Leijnse en L. Oosterveen (red.). *Langs de kramen van het geluk. Heil zoeken in deze tijd*. Zoetermeer/Nijmegen: Meinema/DSTS, 2000 (13-31).

D Hart (2000)

J.J.M. de Hart. Hollandse nieuwe. Nieuwe katholieken: voorlopers of verdwaalde potvissen? In: *De Bazuin* 83 (2000) 12 (1-8).

De Hart (2000)

J.J.M. de Hart. Naar het leven. In: *Federatie vpw Nederland* (2000) 4 (10-21).

De Hart en Dekker (2000)

J.J.M. de Hart en P. Dekker. Kerkelijkheid en maatschappelijke participatie in Nederland. In: Marc Hooghe (red.). *Sociaal kapitaal en democratie*. Leuven/Amersfoort: Acco (147-174) (tevens verschenen in het *Tijdschrift voor Sociologie* 20 (2000) 3-4 (365-394)).

De Hart (2001)

J. de Hart. Religion and volunteering in the Netherlands. In: P. Dekker en E.M. Uslander (red.). *Social capital and participation in everyday life*. Londen/New York: Routledge, 2001 (89-103).

De Hart (2001)

J. de Hart. De kloof. Theologen en andere mensen. In: *Voorlopig. Maandblad bij Hervormd Nederland* (afl. april).

De Hart (2001)

J. de Hart. Kerkelijke deelname als sociaal kapitaal. In: H. Geerts en J. van Workum (red.). *Oog voor de samenhang. Kanttekeningen bij een verkeerd begrepen individualisme*. Nijmegen: Analen van het Thijmgenootschap, 2001 (in druk).

De Hart (2001)

J. de Hart. Kroniek van de godsdienstsociologie. In *Praktische theologie* (2001) 4 (in druk).

De Hart (2001)

J. de Hart. Ontwikkelingen in primaire leefverbanden, de buurt en wonen, arbeid en onderwijs, maatschappelijke en politieke participatie. In: *Sociaal gericht, sociaal verplicht. Verkenning sociale infrastructuur* (ministerie van BZK). Den Haag: Sdu, 2001 (bijlage 1, p. 1-28).

Herweijer (2000)

L.J. Herweijer. Opleiden voor de quataire sector op de arbeidsmarkt. In: *Werken en leren 2000-2001. Feiten en cijfers over arbeidsmarkt en onderwijs in Nederland*. Alphen a/d Rijn/ Den Haag: Samsom/CBS, 2000 (5-41).

Herweijer (2000)

L. Herweijer. Statistics on labour market problems in the public sector in the Netherlands: experiences of a user. In: *Proceedings of the tenth seminar Education and training statistics and the functioning of labour markets*. European Commission / Eurostat (CEIES), Thessaloniki, Greece 2000 (106-115).

Herweijer (2000)

L.J. Herweijer. Statistics on labour market problems in the Netherlands: experiences of a user. Paper prepared for the CEIES seminar Education and training statistics and the functioning in labour markets. Thessaloniki, 11-12 may, 2000.

Holtkamp et al. (2000)

C.C.M. Holtkamp, W.P. Achterberg, A. Kerkstra, C. van Campen, M.E. Ooms en M.W. Ribbe. Effects of the Resident Assessment Instrument on quality of life and quality of care in somatic nursing homes. Utrecht: NIVEL, 2000 (Rapportage aan NWO, Medische Wetenschappen, programma 'Chronisch zieken').

Hooghiemstra (1999)

B.T.J. Hooghiemstra. Een partner van hier of een partner van daar? Paper marktdag Sociologie, NSV. Utrecht, 27 mei 1999.

Hooghiemstra (1999)

B.T.J. Hooghiemstra. Where does the spouse come from? Differences between Turkish and Moroccan who chose to marry a partner in the Netherlands and who chose a partner from the country of origin. Evidence from a survey. Paper xxxvith Seminar of the Committee on Family Research (RC 06) of the International Sociological Association (ISA): Migrant and Ethnic Minority Families. Berlin, Germany, June 14 - June 20, 1999

Hooghiemstra en Merens (1999)

B.T.J. Hooghiemstra en J.G.F. Merens. Variation in participation: Background to labour force participation by women from ethnic minorities. In: Ph. J. Muus (ed.). Migration, Immigrants and Policy in the Netherlands: recent trends and developments. Report for the Continuous Reporting System on Migration (SOPEMI) of the OECD, 1999.

Hooghiemstra (2000)

B.T.J. Hooghiemstra. Gemengd huwen en transnationaal huwen in Nederland: enkele feiten. In: Migrantenstudies (2000) 4 (198-208).

Hooghiemstra (2000)

B.T.J. Hooghiemstra. Voor de keuze: een specifieke of een algemene blik op partnerkeuze van migranten. In: Migrantenstudies (2000) 4 (209-228).

Hooghiemstra en Hoff (2000)

B.T.J. Hooghiemstra en S. Hoff. Vrouwen en armoede. In: Nemesis 16 (2000) 6 (202-204)

Huysmans et al. (2000)

F. Huysmans, J. Lammers, K. Renckstorf en F. Wester. Televisie kijken en de temporele organisatie van het dagelijks leven in huishoudens: een multilevelanalyse. In: Sociale Wetenschappen 43 (2000) 2 (88-107).

Huysmans et al. (2000)

F. Huysmans, J. Lammers, K. Renckstorf en F. Wester. Television Viewing and the Temporal Organization of Daily Life in Households: A Multilevel Analysis. In: Communications. In: The European Journal of Communication Research 25 (2000) 4 (357-370).

Huysmans (2001)

F. Huysmans. Mediagebruik en de temporele organisatie van het dagelijks leven in huishoudens. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, 2001 (proefschrift).

Huysmans (2001)

F. Huysmans. Mediennutzung und die zeitliche Organisation des Alltags in Haushalten: Eine systemtheoretische Beschreibung. In: A. Scholl (red.). Systemtheorie und Konstruktivismus in der Massenkommunikationsforschung. Konstanz: UVK, 2001

Huysmans (2001).

F. Huysmans. Agendabinding in huishoudens; de synchronisatie van vrijetijdsbesteding. In: MMNieuws 3 (2001) 2 (10).

Jonker et al. (2001)

C. Jonker, D.L. Gerritsen, J.T. van der Steen, C. van Campen en P.R. Bosboom. Kwaliteit van leven en dementie, deel I. Een model om het welbevinden bij demente patiënten te meten. In: Tijdschrift voor gerontologie en geriatrie (in druk).

Jacobs et al. (2000)

M. Jacobs, J.G. Gerard, A.B. Frinking, Saskia Keuzenkamp en Tineke Willemsen. The evaluation of policies in relation to the division of unpaid and paid work in the Netherlands. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, 2000 (WORC Report 00.06.001).

Junger et al. (2001)

M. Junger, K. Wittebrood en R. Timman. Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag. In: R. Loeber, N.W. Slot en J. Sergeant (red.). Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie: omvang, oorzaken en interventies. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2001 (97-127).

Kempkens en Wittebrood (2000)

L. Kempkens en K. Wittebrood. Wonen, criminaliteit en leefbaarheid. In: Tijdschrift voor de volkshuisvesting 6 (2000) 2 (37-41).

Kempkens en Wittebrood (2000)

L. Kempkens en K. Wittebrood. Onveilig wonen. In: Index 7 (2000) 4 (8-9).

Van Kesteren en De Haan (2000)

M. van Kesteren en J. de Haan. Digitaal kapitaal; verschillen in pc-bezit en -gebruik door jongeren en ouderen. In: Tijdschrift voor communicatiewetenschap 28 (2000) 3 (186-213).

Keuzenkamp (2000)

S. Keuzenkamp. Monitoring van het emancipatieproces. De hoge verwachtingen van de Emancipatiemonitor nader bezien. In: Nemesis 13 (2000) 2 (51-55).

Keuzenkamp (2000)

S. Keuzenkamp. Monitoring the emancipation process: the Dutch case. Paper for the ECE/UNDP Workshop on Policy monitoring and Benchmarking (Orvieto, 9-11 October 2000). Gepubliceerd op: www.unece.org/stats/documents/2000.10.gender.html.

Keuzenkamp (2000)

S. Keuzenkamp. Representation of men and women in political and social decision-making in the Netherlands. Paper for the ECE/UNDP Workshop on Policy monitoring and Benchmarking (Orvieto, 9-11 October 2000) Gepubliceerd op: www.unece.org/stats/documents/2000.10.workshop.html.

Keuzenkamp (2000)

S. Keuzenkamp. Toptelling 2000. Den Haag/Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau/Toplink, 2000 (Opportunity in Bedrijf).

Keuzenkamp en Hooghiemstra (2000)

S. Keuzenkamp en B.T.J. Hooghiemstra (red.). De Kunst van het combineren. Taakverdeling onder partners. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2000 (SCP-publicatie 4).

Keuzenkamp en Oudhof (2000)

S. Keuzenkamp en Ko Oudhof. Op naar de top. Actuele gegevens uit de Emancipatiemonitor 2000. In: Jaarboek emancipatie 2000. Den Haag: Directie Coördinatie Emancipatiebeleid/ ministerie van SZW, 2000 (102-127).

Keuzenkamp (2001)

S. Keuzenkamp. Kinderopvang in cijfers. In: Tijdschrift voor de sociale sector (2001) juli/aug. (22-27).

Keuzenkamp (2001)

S. Keuzenkamp. Women in political and social decision-making in the Netherlands. In: Statistical Journal of the United Nations ECE 18 (2001) 1 (27-40).

Keuzenkamp (2001)

S. Keuzenkamp. Oog voor opvoeders. In: Index 8 (2001) 4 (1).

De Klerk (2001)

M.M.Y. de Klerk. Beschermde arbeid (overgenomen uit de Rapportage gehandicapten 2000). In: Vademecum Zorg voor verstandelijk gehandicapten, mei 2001.

De Klerk en de Boer (2001)

M.M.Y. de Klerk en A. de Boer. Wachtijd na alarmoproep en privacy nog steeds knelpunten. Bewoners betrekken bij kwaliteitsbeleid. In: Ouderenzorg 4 (2001) 6 (24-27).

De Klerk en Breedveld (2001)

M.M.Y. de Klerk en K. Breedveld. Tijdsbesteding van ouderen. In: Handboek lokaal ouderenbeleid (nog niet gepubliceerd).

De Klerk en Schoemakers Salkinoja (2001)

M.M.Y. de Klerk en I.K. Schoemakers-Salkinoja. Verstandelijk gehandicapten: trends en cijfers. In: Vademecum Zorg voor verstandelijk gehandicapten (2000) augustus (4030-1-4030-28).

Knol (2001)

F. Knol. Werk en inkomens in groeikernen. In: Economisch statistische berichten (ESB) 86 (2001) 4304 (336-338).

De Koning et al. (2001)

E. de Koning, J. Beentjes en F. Huysmans. Children's Comprehension of Visual Format Features in Television Programs. In: Journal of Applied Developmental Psychology, 2001.

Köbben et al. (2000)

A. Köbben, K. Dobbelaere, J. de Hart en L. Van Gelder (red.). Homo prudens. Religie, cultuur en wetenschap in de moderne samenleving. Leende: Damon, 2000.

Kooiker (2001)

S. Kooiker. Leert nood bidden? Troost en inspiratie voor mensen met een ernstige chronische ziekte. In: Psychologie en maatschappij 25 (2001) 1 (38-49).

Kooiker en Vos (2001)

S.Kooiker en R.Vos. Nieuwe geneesmiddelen in een veranderende samenleving. In: H.Timmerman, A. van den Berg Jeths (red.). Geneesmiddelen nu en in de toekomst (achtergrondstudie voor de RIVM Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2002). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2001.

Kuhry (2000)

B. Kuhry. Onderwijsdeelname en overheidsbeleid. In: Tijdschrift voor hoger onderwijs en management (2000) 4 (44-47).

Kuhry (2001)

B. Kuhry. Presentatie Maten voor gemeenten voor Stuurgroep plan van aanpak transparantie in de financiële verhouding. mei 2001.

Kuhry (2001)

B. Kuhry. Presentatie Maten voor gemeenten op expertmeeting georganiseerd door Accountantsbureau Andersson Elffers Felix in opdracht van het ministerie van BZK, oktober 2001.

Kwekkeboom (2000)

M.H.Kwekkeboom. Sociaal draagvlak voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg - ontwikkelingen tussen 1976 en 1997. In: Tijdschrift voor gezondheids-wetenschappen 3 (2000) (165-171).

Kwekkeboom (2000)

M.H. Kwekkeboom. Gekte in eigen kring. In: Hortulanus en Machielse (red.). Wie is mijn naaste? Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2000.

Kwekkeboom (2000)

M.H. Kwekkeboom. Vermaatschappelijking en de maatschappij. In: S. van de Lindt en S. van Rooijen (red.). De keerzijde van de vermaatschappelijking - essays ter gelegenheid van het congres De keerzijde van de vermaatschappelijking, 10 november. 2000. Utrecht: Landelijk forum geestelijke gezondheidszorg, 2000.

Van Leeuwen (2000)

J.M. van Leeuwen. Armoede bij (ex)studenten. In: kwartaalschrift Onderwijsstatistieken 2000-I en II.

Van Leeuwen et al. (2000)

J.M. van Leeuwen, M. Ras en E.J. Pommer (met CPB). Effecten verkenning toekomst stelsel ziektekostenverzekeringen. In: advies SER, 2000.

Merens (2000)

J.G.F. Merens. Allochtonen vrouwen op de arbeidsmarkt. In: Tijdschrift voor arbeids-vraagstukken 16 (2000) 3 (278-291).

Meijer et al. (2000)

A. Meijer, C. van Campen en A. Kerkstra. A comparative study of the financing, provision and quality of care in nursing homes. The approach of four European countries: Belgium, Denmark, Germany and the Netherlands. In: Journal of Advanced Nursing 32 (2000) 3 (554-561).

Ooms (2001)

I. Ooms m.m.v. E. van Gameren en I. Woittiez. Ramingsmodel Zorgsector: de gehandicaptenzorg. Werkdocument derde fase (SCP-publicatie, nog te verschijnen).

Ooms (2001)

I. Ooms m.m.v. I. Woittiez en E. van Gameren. Ramingsmodel Zorgsector: de geestelijke gezondheidszorg. Werkdocument derde fase (scp-publicatie, nog te verschijnen).

Outshoorn en Keuzenkamp (2001)

J. Outshoorn en S. Keuzenkamp. Een ongetemd probleem; emancipatiebeleid in Nederland. In: T. Abma en R. in 't Veld (red.). Handboek Beleidswetenschap. Perspectieven/Thema's/ Praktijkvoorbeelden. Amsterdam: Boom, 2001 (263-270).

Van der Pennen (2000)

A.W. van der Pennen. Strategien und Masznahmen zur Integration; das Beispiel Niederlande' In: vhw. Forum Wohneigentum 9 (2000) (340-344).

Van der Pennen (2000)

A.W. van der Pennen. Social Activation and Monitoring. In: S. Weck, I. Turoc, G. Cars, V. Fascione, M. Blanc, C. Adriaanse en A.W. van der Pennen (red.). Evaluation of local socio-economic strategies in disadvanged urban areas. Dortmund: ILS, 2000 (174-189).

Van der Pennen (2000)

A.W. van der Pennen. Looking for a conceptual policy frame. In: Evaluation of local socio-economic strategies in disadvanged urban areas. Dortmund: ILS, 2000 (246-251).

Van der Pennen en Schnabel (2000)

A.W. van der Pennen en P.Schnabel. Greep op de sociale infrastructuur. Trends in de sociale werkelijkheid en beleid. In: Broekman, H., M. Dozy, J.W. Duyvendak en A.W. van der Pennen (red.). Opbouwwerk 2000; Beeld en perspectief. Den Haag: Dr. Gradus Hendrikstichting, 2000 (137-160).

Pommer (2000)

E.J. Pommer. Hoofdstuk 6 van Arm Nederland 2000, Intensiteit van armoede en overheidsbeleid. Balans van het armoedebeleid. Vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam: University Press, 2000.

Pommer (2000)

E.J. Pommer m.m.v. John Roemer et al. To what extent do fiscal regimes equalize opportunities for income acquisition among citizens? Voorlopig eindproduct werkgroep.

Poortinga en Dekker (2000)

W. Poortinga en P. Dekker. Milieu, bestrijdingsmiddelen en voedselveiligheid in de publieke opinie. In: DGM-Nieuws 38 (2000) oktober (4-6).

Van Praag (2000)

C.S. van Praag. De multiculturele samenleving in Nederland. Tussen loos gebaar en zelfverloochening. In: Amsterdams sociologisch tijdschrift 26 (2000) 4.

Van Praag (2000)

C.S. van Praag. Multicultureel drama voor uitverkochte zaal. In: Socialisme en democratie (2000) 3.

Van Praag en Tesser (2000)

C.S. van Praag en P.T.M. Tesser: Immigratie in Nederland, sociale gevolgen. In: Nico van Nimwegen en Gijs Beets (red.). Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2000. Den Haag: NIDI, 2000 (Rapport 58).

- Van Praag (2001)
C.S. van Praag. Neigen naar het Noorden. In: INDEX, januari 2001.
- Van Praag (2001)
C.S. van Praag. Immigratie en asiel zijn totaal verschillende zaken. In: NRC/Handelsblad van 13-7-2001.
- Van Praag (2001)
C.S. van Praag. Bespreking van Diennek Hondius: Gemengde huwelijken, gemengde gevoelens. Aanvaarding en ontwijking van etnisch en religieus verschil sinds 1945. In: Amsterdams sociologisch tijdschrift (laatste nummer van 2001).
- Van Praag (2001)
C.S. van Praag. Nederland en Europa: overeenkomsten en verschillen. In: Joop Garssen et al. (red.). Samenleven. Nieuwe feiten over relaties en gezinnen. Voorburg: CBS, 2001.
- Van Praag (2001)
C.S. van Praag, Hoe multicultureel is Nederland? In: Piet Mooren en Karen Ghonem-Woets (red.). De smalle marge van de multiculturele samenleving. Den Haag: Biblion, 2001.
- Van Praag en Aubert (2001)
C.S. van Praag en V. Aubert. De sociologie van slaap en bijslaap. In: Heilbron, Kruihof en Roukens (red.). Ongekende meesterwerken. In: Amsterdams sociologisch tijdschrift (themanummer) januari 2001.
- Van Praag en Tesser (2001)
C.S. van Praag en P.T.M. Tesser. Allochtone achterstand: reactie op Van der Zwan. In: Socialisme en Democratie 7/8 (2001).
- Ras (2000)
M. Ras (Eurostat/Europese Commissie). Income Distribution and Intergenerational Issues. In: The Social Situation in the European Union, 2000.
- Ras (2001)
M. Ras m.m.v. F. van Tulder. Eigen bijdragen en medische consumptie. In: TSG 79 (2001) (162-169).
- Roes (2000)
Th. Roes. Risicogroepen, marginalisering en bestuurlijke interventies. In: dr. R.P. Hortulanus en drs. J.E.M. Machielse (red.). In de Marge. Het sociaal debat, deel 1. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie bv, 2000.
- Roes en Herweijer (2001)
Th. Roes en L.J. Herweijer. Trends in de deelname aan volwasseneneducatie: vorming en beroepsgerichte educatie. In: Cultureel-sociale dimensie van een leven lang leren. Den Haag: Nationale Unesco commissie, 2001 (15-36)
- De Roos (2001)
S.A. de Roos, J. Iedema en S. Miedema. Young children's descriptions of God: Influences of parents' and teachers' God concepts and religious denomination of schools. In: Journal of Beliefs and Values 22 (2001) (19-30).
- De Roos (2001)
S.A. de Roos, S. Miedema en J. Iedema. Attachment, working models of self and others, and God concept in kindergarden. In: Journal for the Scientific Study of Religion 40 (in press).

Ruitenbergh (2000)

L.W. Ruitenbergh. De cijfers over personenvervoer t.b.v. de 100 publicatie: Baathebbers van VenW gelden. Den Haag: SCP, 2000.

Sandfort et al. (2001)

T.G.M. Sandfort, R. de Graaf, R.V. Bijl en P. Schnabel. Same-sex sexual behavior and psychiatric disorders. In: Archives of General Psychiatry 58 (2001) 1 (85-91).

Schnabel (2000)

P. Schnabel. TINA, TIM ... kinderen van de toekomst. In: Openbaar bestuur (tijdschrift voor beleid, organisatie en politiek), januari 2000.

Schnabel (2000)

P. Schnabel (red.). Cultuur tussen competentie en competitie. Amsterdam: Boekmanstichting, 2000.

Schnabel (2000)

P. Schnabel. Een sociale en culturele verkenning voor de langere termijn. In: Trends, dilemma's en beleid, essays over ontwikkelingen op langere termijn. Den Haag: Centraal Planbureau/ Sociaal en Cultureel Planbureau, september 2000.

Schnabel (2000)

P. Schnabel. De multiculturele illusie: een pleidooi voor aanpassing en assimilatie. Utrecht: Forum, 2000.

Schnabel (2000)

P. Schnabel. De gelijktijdigheid van het ongelijktijdige. In: SMO-notitie Innovaties en nieuwe coalities op Het breukvlak van de 21ste eeuw (cyclus RABO winteravondlezingen 1999/2000).

Schnabel (2000)

P. Schnabel. Kunst als zware industrie: het Guggenheim Museum Bilbao. In: Museumarchitectuur als spiegel van de samenleving, 2000.

Schnabel en Van der Pennen (2000)

P. Schnabel en T. van der Pennen. Greep op de sociale infrastructuur: trends in de sociale werkelijkheid en het beleid. In: Opbouwwerk 2000: beeld en perspectief. Den Haag: Dr. Gradus Hendriks-stichting, november 2000.

Schnabel en Becker (2001)

P. Schnabel en J.W. Becker. Het beeld van de wetenschap: een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van NWO. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001 (Onderzoeksrapport 2001/9).

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Maatschappij in beweging. In: Herijken achter de dijken; verslag van het jubileumcongres SER 11 oktober 2000. Den Haag: SER, 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Gedreven en bedreven. In: Verkenningen: bouwstenen voor toekomstig beleid; een heroriëntatie op de rol van de Rijksoverheid in de samenleving.. Den Haag: Sdu, 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. De toekomst van het sociale domein. In: prof.drs. P. Rademakers (red.). Met het oog op 2010. Amsterdam: Uitgeverij De Balie, 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Waarom blijven boeren : over voortgang en beëindiging van het boerenbedrijf. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, november 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Grenzen, wensen, tendensen, maar altijd mensen. In: Drs. L. Boon (red.). Nieuwe grenzen in de zorg. Amstelveen: Stichting Sympoz, 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Lezers schrijven geschiedenis, 20 jaar Vrij Nederland, 24 maart 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Leven in een verzameling. In: De Academische Boekengids, april 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Resten van heiligheid. In: De Academische Boekengids, augustus 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. Onwaarschijnlijke perfectie. In: De Academische boekengids, oktober 2001.

Schnabel (2001)

P. Schnabel. De behaagzucht van de man. Essay in: Opzij 29 (2001) 1 (12-15).

Sixma et al. (2000)

H.J. Sixma, C. van Campen, J.J. Kerssens en L. Peters. Quality of care from the perspective of elderly people: the QUOTE-Elderly instrument. In: Age and Ageing 29 (2000) (173-178).

Snel, Engbersen en Vrooman (2000)

E. Snel, G. Engbersen en J.C. Vrooman. Arm Nederland: verandering en bestendiging van armoede. In: G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel (red.). Balans van het armoedebeleid - vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam: University Press, 2000 (13-52).

Van der Steen et al. (2001)

J.T. van der Steen, C. van Campen, P.R. Bosboom, D.L. Gerritsen, A.H.M. Kleemans, Th.L. Schrijver en C. Jonker. Kwaliteit van leven en dementie, deel 11. Psychologisch welbevinden als maat voor kwaliteit van leven bij demente patiënten - selectie van bruikbare meetinstrumenten. In: Tijdschrift voor gerontologie en geriatrie (in druk).

Steg et al. (2001)

L. Steg, K. Geurs en M. Ras. The effects of motivational factors on car use: a multidisciplinary modelling approach. In: Transportation Research Part A 35 (2001) (789-806).

Steg et al. (2001)

L. Steg, K. Geurs en M. Ras. Motives in Transport Models: can they be ignored? In: David Hensher (ed.). Travel Behaviour Research. The Leading Edge. Amsterdam: Elsevier Science, 2001 (congresboek).

Stoop (2001)

I.A.L. Stoop. Wie doen niet mee? Een analyse van nonrespons bij een onderzoek naar voorzieningengebruik. In: A.E. Bronner et al. (red.). Ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2002 Marktonderzoek Associatie. Haarlem: De Vrieseborch, 2001 (69-91).

Stoop (2001)

I.A.L. Stoop. Getting to know the nonrespondents. In: Conference book Symposium on Incomplete Data, 8 November 2001.

Stoop (2001)

I.A.L. Stoop. Early, late, cooperative, reluctant, persuadable and follow-up respondents. A study of nonresponse using fieldwork records, frame data, wave data and a follow-up survey. Paper presented at the International Workshop on Household Survey Nonresponse, Oslo, 12-14 September 2001.

Tesser (2000)

P. Tesser. Minderheden in het onderwijs: empirische analyses als basis voor beleidsvorming. In: *Beleidswetenschap* 14 (2) 2000 (103-126).

Tesser (2001)

P. Tesser. Rapportage minderheden 2001. Vorderingen op school. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001 (SCP-publicatie 2001/17a).

Tesser en Van der Erf (2001)

P. Tesser en R. van der Erf. Oudkomers in beeld. De schatting van een mogelijke doelgroep. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001, (Werkdocument 71).

Tesser en Van Praag (2001)

P. Tesser en C. van Praag. Allochtone onderwijsachterstand. Een reactie op Van der Zwan. In: *S&D* 58 (2001) 7/8 (363-364).

Van der Torre en Pommer (2000)

A.G.J. van der Torre en E.J. Pommer. Hoofdstukken over Veiligheid en Kwaliteit van de verzorgingsstaat in CPB/SCP bundel Trends, dilemma's en beleid. Den Haag: CPB/SCP, september 2000.

Van der Torre en Van Tulder (2001)

A.G.J. van der Torre en F. van Tulder. Een model voor de strafrechtelijke keten. In: *Openbare uitgaven* (nog te verschijnen).

Treble et al. (2001)

J. Treble, E. van Gameren, S. Bridges en Tim Barmby. The Internal Economics of The Firm. Further Evidence From Personnel Data. Forthcoming in *Labour Economics*, 2001.

Turkenburg (2000)

M.C.M. Turkenburg. scp onderzoekt gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid. In: *Toon, onderwijs en welzijn in de multi-culturele samenleving* 3 (2000) 3 (7-11).

Turkenburg (2001)

M.C.M. Turkenburg. Onderwijs in allochtone levende talen. Een verkenning in zeven gemeenten. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001 (scp-publicatie 2001/3).

Uslaner en Dekker (2001)

E. M. Uslaner en P. Dekker. The social of social capital. In: P. Dekker and E. M. Uslaner (red.). *Social capital and participation in everyday life*. Londen/New York: Routledge, 2001 (176-187).

Veldheer (2001)

V. Veldheer. Moderne burger vergt eigentijds bestuur. In: *Socialisme en Democratie* 58 (2001) 3 (98-106).

Veldheer (2001)

V. Veldheer en A. Burger. Ontstaan en groei van de non-profit sector. In: *Handboek Fondsenwerving*. Alphen a/d Rijn: Samsom, 2001.

- Veldheer (2001)
 V. Veldheer. Risicogroepen en hun leefsituatie. In: Handboek Lokaal Sociaal beleid. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2001.
- Veldheer en Burger (2001)
 V. Veldheer en A. Burger. The growth of the nonprofit sector in the Netherlands. In: Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 30 (2001) 2 (223-248).
- Volleberg et al. (2001)
 W.A.M. Vollebergh, J. Iedema, R.V. Bijl, R. de Graaf, F. Smit en J. Ormel. The structure and stability of common mental disorders: the nemesis-study. In: Archives of General Psychiatry 58 (2001) 6 (597-603).
- Vrooman (2000)
 J.C. Vrooman. Naar een Europese armoedemonitor? Bijdrage workshop Armoedebeleid in Europees perspectief. Den Haag: ministerie van szw, 3 oktober 2000.
- Vrooman (2000)
 J.C. Vrooman. Groeiende armoede in Nederland? In: Balans van de 20e eeuw. Verslag studiedag Politieke schoiling voor vrouwen, 17 april 2000.
- Vrooman (2001)
 J.C. Vrooman. Poverty and social exclusion research in the Netherlands. Strasbourg: Council of Europe, june 2001.
- Vrooman (2001)
 J.C. Vrooman (red.). Netwerken en sociaal kapitaal. Actualiteitencolleges NSV (2); met bijdragen van P.A. Dykstra, P.J.H. Kapteyn, F.L. Leeuw, K. Sanders en T.A.B. Sniijders. Amsterdam: Siswo/NSV, 2001.
- Vrooman (2001)
 J.C. Vrooman. Poverty and social exclusion research in the Netherlands. Strasbourg: Council of Europe, june 2001.
- Vrooman (2001)
 J.C. Vrooman. The stagnation of reinsertion. Council of Europe's Network of social researchers. The Hague, October 29, 2001.
- Weck et al. (2000)
 S. Weck, I. Turoc, G. Cars, V. Fascione, M. Blanc, C. Adriaanse en A.W. van der Pennen. Final report Evaluation of local socio-economic strategies in disadvantaged urban areas (Elses). Dortmund: IIS, 2000 .
- Wittebrood (2000).
 K. Wittebrood. Trends in jeugdgeweld. In: Justitiële verkenningen 26 (2000) 1 (21-34).
- Wittebrood (2000).
 K. Wittebrood. Buurten en geweldscriminaliteit: een multilevel analyse. In: Mens en maatschappij 75 (2000) 2 (92-109).
- Wittebrood (2000)
 K. Wittebrood. Buurten en geweld. In: Agora 16 (2000) 3 (16-17).
- Wittebrood en Junger (2000)
 K. Wittebrood en M. Junger. Trends in geweldscriminaliteit: een repliek. In: Tijdschrift voor criminologie 42 (2000) 1 (64-70).

Wittebrood en Nieuwbeerta (2000)

K. Wittebrood en P. Nieuwbeerta. Criminal victimization during one's life course: the effects of previous victimization and patterns of routine activities. In: *Journal of Research in Crime and Delinquency* 37 (2000) 1 (91-122).

Wittebrood en Van Wilsem (2000)

K. Wittebrood en J. van Wilsem. Jongeren en geweld; de relatie tussen slachtofferschap, ouderschap en leefstijl. In: *Sociale Wetenschappen* 43 (2000) 3 (59-71).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Liberale jeugd: jongeren tot zelfstandigheid aangemoedigd. In: *Index* 8 (2001) 4 (2-4).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Jeugd en criminaliteit: daders en slachtoffers. In: W.P.J. Bertels, P.H. Kwakkelstein, A.P van der Linden en P.H. Nota (red.). *Handboek Jeugd beleid*. Den Haag: Elsevier, 2001 (A8.1-18).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap in westerse geïndustrialiseerde landen: een multilevel-analyse. In: *Tijdschrift voor criminologie* 43 (2001) 2 (144-157).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Trends in jeugdgeweld. In: *Justitiële verkenningen* 26 (2000) 1 (21-34).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Buurten en geweldscriminaliteit; een multilevel analyse. In: *Mens en maatschappij* 75 (2000) 2 (92-109).

Wittebrood (2001)

K. Wittebrood. Bijdragen aan de Integrale veiligheidsrapportage 2000 ('Jeugdige slachtoffers' en 'Onveiligheidsbeleving'). Den Haag: ministerie van BZK, 2001.

Woittiez (2000)

I.B. Woittiez. Modelling van de ouderenzorg: vraag, aanbod, gebruik en kosten. Presentatie voor DVVO/VWS. Den Haag, 2000.

Woittiez (2000)

I.B. Woittiez. Modelling van de gehandicaptenzorg: vraag, aanbod, gebruik en kosten. Presentatie voor DGB/VWS. Den Haag, 2000.

Woittiez (2001)

I. Woittiez m.m.v. E. van Gameren en I. Ooms. De care-voorzieningen in het ramingsmodel zorg. Eindrapport derde fase. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie, nog te verschijnen).

Woittiez (2001)

I. Woittiez m.m.v. E. van Gameren. Determinants of fully paid long term care leave on working hours and job performance. Paper voor presentatie op eale-congres in Jyväskylä (Finland), september 2001.

Woittiez (2001)

I. Woittiez m.m.v. E. van Gameren. Determinants of fully paid long term care leave on working hours and job performance. Paper voor presentatie op efa-congres in Lausanne, augustus 2001.

Woittiez (2001)

I. Woittiez. Presentatie voor bouwcollege van Demografische ontwikkelingen en de gevolgen daarvan op de vraag naar ouderenvoorzieningen. Apeldoorn, 20 juni 2001.

Wolf (1999)

Michael J. Wolf. The Entertainment Economy: How Mega-Media Forces are Transforming Our Lives. New York: TimesBooks, 1999.

Van der Wouden (2000)

H.C. van der Wouden. Verkeerd verbonden; De openbare ruimte, de netwerkstad en de naoorlogse wijk. In: M. Meindertsmā (red.). Stadslab: over stedelijke vernieuwing en herstructurering. Rotterdam: kei, 2000 (76-87).

Van der Wouden (2001)

H.C. van der Wouden. Arm aan rijken? De omvang van stedelijke elites en middengroepen naar inkomen en beroepsniveau. In: BenM, tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij 28 (2001) 1 (7-17).

Van der Wouden (2001)

H.C. van der Wouden. Het geluk ligt op straat. In: In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse (red.). Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving. Het sociaal debat, deel 3. Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001 (115-126).

Van der Wouden en Galle (2001)

H.C. van der Wouden en M. Galle. De vijfde nota ruimtelijke ordening en het openbaar bestuur. toets: ex ante evaluatie van de Vijfde nota ruimtelijke ordening. Den Haag: Centraal Planbureau/Milieu- en Natuurplanbureau/RPD/SCP, 2001 (77-93).

Van der Wouden (2001)

H.C. van der Wouden. 1950 - Welvaart in zwart-wit. Bespreking van Kees Schuyt en Ed Taverne. In: Stedenbouw en ruimtelijke ordening 82 (2001) 3.

Van der Wouden (2001)

H.C. van der Wouden. De blik op oneindig. Bespreking van Rein de Wilde. De voorspellers. Een kritiek op de toekomstindustrie. In: Krisis, tijdschrift voor filosofie, december 2001.

Bijlage 3 Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma (2000-2001) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel (prijswijzigingen voorbehouden). Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SOCIALE EN CULTURELE RAPPORTEN

Sociaal en Cultureel Rapport 1998. ISBN 90-5749-114-1 (EUR 41)

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2 (EUR 34)

The Netherlands in a European Perspective. Social & Cultural Report 2000.

ISBN 90-377-0062 4 (English edition 2001) (\$ 99,50)

NEDERLANDSE POPULAIRE VERSIE VAN HET SCR 1998

Een kwart eeuw sociale verandering in Nederland; de kerngegevens uit het Sociaal en Cultureel Rapport.

Carlo van Praag en Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4 (EUR 11).

ENGELSE POPULAIRE VERSIE VAN HET SCR 1998

25 years of social change in the Netherlands; Key data from the Social and Cultural Report 1998. Carlo van

Praag and Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-580-x (f 24,50/EUR 11)

NEDERLANDSE POPULAIRE VERSIE VAN HET SCR 2000

Nederland en de anderen; Europese vergelijkingen uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000.

Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4 (EUR 13,40).

SCP-PUBLICATIES 2001

2001/1 *Gewenste groei. Bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groeiernen (2001).* ISBN 90-377-0031-4 (EUR 15,90).

2001/2 *Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief (2001).* ISBN 90-377-0027-6 (EUR 27,30).

2001/3 *Onderwijs in allochtone levende talen. Een verkenning in zeven gemeenten (2001).* ISBN 90-377-0050-0 (EUR 13,60).

- 2001/4 Verstandig verzorgd. Een empirisch onderzoek naar de efficiëntie van de intramurale zorg voor verstandelijk gehandicapten (2001). ISBN 90-377-0051-9 (EUR 11,35).
- 2001/5 Trends in de tijd. Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordering (2001). ISBN 90-377-0068-3 (EUR 15,90)
- 2001/6 Vrij om te helpen. Verkenning betaald langdurig zorgverlof (2001). ISBN 90-377-0053-5 (EUR 18,20).
- 2001/8 Zo gewoon mogelijk. Een onderzoek naar draagvlak en draagkracht voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg (2001) ISBN 90-377-0071-3 (EUR 30)
- 2001/10 Over werken in de postindustriële samenleving (2001). ISBN 90-377-0057-8 (EUR 34,10).
- 2001/11 Rapportage ouderen 2001. Veranderingen in de leefsituatie (2001). ISBN 90-377-0059-4 (EUR 29,55).
- 2001/13 De stad in de omtrek (2001). ISBN 90-377-0060-8 (EUR 18,20).
- 2001/14 De sociale staat van Nederland 2001. ISBN 90-377-0067-5 (EUR 36,15).
- 2001/17a Rapportage minderheden 2001. Deel 1 Vorderingen op school. ISBN 90-377-0075-6 (EUR 22,50).
- 2001/17b Rapportage minderheden 2001. Deel 2 Meer werk. ISBN 90-377-0077-2 (EUR 14,80).
- 2001/17 Deel 1 en 2 Rapportage minderheden 2001. ISBN 90-377-0078-0 (EUR 32,95).
- 2001/18 Armoedemonitor 2001 (2001). ISBN 90-377-0069-1 (EUR 20,45)

ONDERZOEKSRAPPORTEN 2001

- 2001/7 Geleidelijk digitaal (2001). ISBN 90-377-0083-7 (EUR 12).
- 2001/9 Het beeld van de wetenschap (2001). ISBN 90-377-0056-x (EUR 13,60).
- 2001/15 Een model voor de strafrechtelijke keten (2001). ISBN 90-377-0066-7 (EUR 18,20).
- 2001/16 Efficiency of Homes for the Mentally Disabled in the Netherlands (2001). ISBN 90-377-0064-0 (EUR 11,35).
- 2001/21 De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland (2001). ISBN 90-377-0080-2 (EUR 12,90).

ONDERZOEKSRAPPORTEN 2002

- 2002/01 Onbetaalde arbeid op het spoor. ISBN 90-377-0073-x (EUR 12).

WERKDOCUMENTEN (rechtstreeks te verkrijgen bij het SCP)

- 67 De vraag naar kinderopvang (2001) (EUR 6,80).
- 68 Trends en determinanten in de sport (2000) (EUR 6,80).
- 69 De toekomst van de AWBZ (2001) (EUR 6,80).
- 70 The non-profit sector in the Netherlands (2001) (EUR 6,80).
- 71 Oudkomers in beeld (2001) (EUR 6,80).

- 72 *Het nieuwe consumeren* (2001) (EUR 6,80).
- 73 *Voorstudie onderzoek 0-12-jarigen* (2001) (EUR 6,80).
- 74 *Maten voor gemeenten* (2001) (EUR 6,80).
- 75 *Ontwikkelingen in reïntegratie van uitkeringsontvangers* (2001)
(EUR 13,60).
- 76 *Tussenrapport Onderwijs in Allochtone Levende Talen* (2001)
(EUR 6,80)
- 77 *Ruime kavel of compacte stad?* (2001) (EUR 6,80)
- 78 *Verslaglegging van de modellering van de ouderenzorg ten behoeve van het ramingsmodel zorg*
(EUR 6,80)

OVERIGE PUBLICATIES

On Worlds of Welfare. Institutions and their effects in eleven welfare states.

ISBN 90-377-0049-7 (\$ 19.95/EUR 22).

(Integrale vertaling van *De maat van de verzorgingsstaat.*)

Report on the Elderly 2001. ISBN 90-377-0082-9 (EUR 34).

(Integrale vertaling van *Rapportage ouderen 2001.*)

Essay Waarom blijven boeren? (2001) ISBN 90-377-0084-5 (EUR 4,5).

Doelmatigheid in de publieke sector in perspectief (2001). ISBN 90-377-0081-0 (EUR 7).

